

ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท
กับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

A COMPARATIVE STUDY OF ECOLOGY IN THERAVADA BUDDHISM
AND ROMAN CATHOLIC CHRISTIANITY

พระธวัชชัย ธวัชโช (สงสมอ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท
กับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

พระธวัชชัย ธวชฺโช (สงสมอ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Comparative Study of Ecology in Theravada Buddhism
and Roman Catholic Christianity

Phra Thavatchai Dhavajjo (Songsamor)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Comparative Religion)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก” นี้ เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

(พระมหาสมาธิบดี วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ, ดร)

กรรมการ

(ผศ.ดร. วุฒินันท์ ก้นทะเตียน)

กรรมการ

(พระครูวินัยธรสมุทรร ถาวรธมโม, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร. ภัทธีร์ ศรีดี)

กรรมการ

(ดร.แสวง นิลนามะ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร. ภัทธีร์ ศรีดี

ประธานกรรมการ

ดร.แสวง นิลนามะ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระธวัชชัย ธวัชโช)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก” นี้ เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

.....
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ..... ประธานกรรมการ
(พระมหาอุทธนา นรเชฏโฐ, ดร)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน)

..... กรรมการ
(พระครูวินัยธรสมุทร ถาวรธมโม, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.ณัฏธีร์ ศรีดี)

..... กรรมการ
(ดร.แสง นิลนามะ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.ณัฏธีร์ ศรีดี ประธานกรรมการ
ดร.แสง นิลนามะ กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระธวัชชัย ธวัชโช)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก
- ผู้วิจัย** : พระธวัชชัย ธวัชโช (สงสมอ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี ป.ธ. ๙, พธ.บ. (รัฐศาสตร์ (บริหารรัฐกิจ)), ศศ.ม. (จริยศาสตร์ศึกษา), Ph.D. (Philosophy & Religion)
  - : ดร.แสวง นิลนามะ ป.ธ.๗, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (ปรัชญา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษานิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษานิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกและ ๓) เพื่อเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกซึ่งการศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า

นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทเน้นทั้งระบบแนวคิดและระเบียบในวิถีชีวิตที่อิงตามต่อความสัมพันธ์กับสรรพสิ่งทางธรรมชาติ มองสรรพสิ่งดำเนินไปอาศัยกันแบบองค์รวมตามกฎธรรมชาติ และดำเนินไปตามหลักพุทธศาสนาโดยมีหลักธรรมและวินัย ด้วยทำที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติและนิเวศวิทยา

ในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ปรากฏคำสอนว่าด้วยธรรมชาติ ซึ่งมองนิเวศวิทยาที่ถูกสร้างมาโดยพระเจ้าเพื่อเป็นสมบัติของมนุษย์โดยเฉพาะ มนุษย์มีหน้าที่หวงแหนในสิ่งที่พระเจ้าประทานให้เพื่ออำนวยความสะดวกของมนุษย์ มนุษย์จึงเป็นผู้รักษาโดยไม่ทำลายนิเวศวิทยา ซึ่งเป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ประทานให้ตั้งแต่วันสร้างโลก

ทั้งสองศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติที่ต่างกันคือ ในประเด็นการเกิดธรรมชาติ แต่มีเป้าหมายเหมือนกันคือตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ โดยปรับแนวคิดและวิถีชีวิตที่ถูกต้องต่อธรรมชาติและนิเวศวิทยาด้วยการงดเว้นจากการทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และตัดวงจรผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้จริยธรรม

Thesis Title : A Comparative Study of Ecology in Theravada Buddhism and Roman Catholic Christianity

Researcher : Phra Thavatchai Dhavajjo (Songsamor)

Degree : Master of Arts (Comparative Religion)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof.Dr.Naddhira Sridee Pali IX, B.A. (Political science), M.A. (Ethical Studies), Ph.D. (Philosophy & Religion)

: Dr.Sawaeng Nilnama Pali VII, B.A. (Philosophy), M.A (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 19, 2018

Abstract

This thesis has three objectivesnamely:1) to study ecology in Theravada Buddhism 2) to study ecology in Roman Catholic Christianity and 3) to compare study of ecology in Theravada Buddhism and Roman Catholic Christianity. This study is of documentary type of research. The data of this study has been analyzed by descriptive analysis.

The result of study is found that:

The ecology of Theravada Buddhism emphasizes both the thought system and good way of life, in relation to the natural things, as well as the laws of nature and the principles of Buddhism, morality, principles and discipline. Environmentally friendly and ecologically friendly.

In Roman Catholic Christianity the teachings of nature, the ecology is created to be a human property. Humans have the duty to protect what the God has given for the happiness of man. Humans are the healers without destroying ecology since the creation of the world because He loves the world.

Both concept concerning the nature which different is origin of the nature. But similarity is the both the conservation of the environment and ecology by adjusting concepts and actions that are right for nature and ecology by refraining from destroying other creatures and from the natural.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณพระราชปรีชิตมุนี (เทียบ สิริธรรมา, ผศ.ดร.) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระราชสิทธิมุนี, วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร. ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ ขอบพระคุณพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร. รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะพุทธศาสตร์ ประธานกรรมการพิจารณาหัวข้อและโครงสร้างวิทยานิพนธ์ พระมหายุทธนา นรเชษฐ, ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์พระครุวินัยธรรมสมุทร ถาวรธมโม, ผศ.ดร. ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวิทยานิพนธ์ เจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำ และชี้ประเด็นต่าง ๆ ในการทำวิทยานิพนธ์เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เจริญพรขอบคุณโยมอาจารย์ ผศ.ดร. ณัฏฐิ์ ศรีดี ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เจริญพรขอบคุณโยมอาจารย์ ดร.แสวง นิลนามะ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ตั้งแต่ต้นจนเสร็จสมบูรณ์ด้วยความกรุณาอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณพระศรีรัตนโอบ,ดร. พระครูโฆสิตพุทธศาสตร์,พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, ดร. เจริญพรขอบคุณ ผศ.เฉลียว รอดเขียว ดร.คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์ ผศ.กฤต ศรียะอาจ ดร.คำพอง งามภักดิ์ กราบขอบพระคุณ พระมหาจรรยา กิตติปัญญา, ดร.ที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจ บทความด้วยภาษาอังกฤษด้วยความเมตตาอย่างยิ่งตลอดทั้งคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ในโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกรูป/ทุกท่าน ที่กรุณาทำให้ตลอดระยะเวลาแห่งการศึกษา การขอคำปรึกษาและการติดต่อประสานงานทุกอย่าง เป็นไปด้วยความราบรื่นและเปี่ยมล้นด้วยกัลยาณธรรมทุกเวลา เจริญพรขอบคุณคุณไชยา แสนแสนยา ที่ช่วยอำนวยความสะดวกและคำแนะนำพร้อมทั้งตรวจรูปแบบงานวิทยานิพนธ์ในเบื้องต้น

ขอบคุณเพื่อนนิสิตในสาขาศาสนาเปรียบเทียบ รุ่นที่ ๘ ทุกรูป/ทุกท่าน ที่กรุณาแบ่งปัน ข้อมูลทั้งขณะศึกษาอยู่และขณะทำงานวิจัย ขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เอื้อเฟื้อในการเข้าใช้ห้องสมุดด้วยมิตรไมตรีที่อบอุ่นยิ่ง

กราบขอบพระคุณพระครูสุธรรมมาภิรัต เจ้าคณะตำบลบางคูวัด เจ้าอาวาสวัดบางคูวัดใน อำเภอมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี ที่ให้ที่พักพิงในการศึกษา ขอขอบคุณทุนการศึกษาต่อเนื่องจาก มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๙-๒๕๖๐) อนุโมทนาขอบคุณบิดา-มารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ คณะญาติโยม และผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยในการศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงวันนี้

ขอพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและคุณความดีที่ทั้งปวงได้ดำรงมั่น เพื่อประโยชน์แก่อีกุศล เพื่อความสุขแก่ชนหมู่หม่มาก และแก่ชาวโลกตลอดกาลนาน เทอญ

พระวัชชัย ธวัชโช (สงสมอ)

๑๙ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๒)
กิตติกรรมประกาศ	(๓)
สารบัญ	(๔)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๖)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๒
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๒
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท	
๒.๑ ความหมายนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท	๙
๒.๒ วินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยา	๑๐
๒.๓ หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท	๔๐
๒.๔ สรุป	๔๙
บทที่ ๓ นิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก	
๓.๑ ความหมายนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก	๕๐
๓.๒ วินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก	๕๔
๓.๓ หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก	๖๖
๓.๔ สรุป	๗๐
บทที่ ๔ เปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยา ในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก	
๔.๑ เปรียบเทียบความหมายนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท กับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก	๗๒

๔.๒	เปรียบเทียบวินัย-วิถีชีวิตนักบวชในพุทธศาสนาเถรวาท กับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยา	๗๔
๔.๓	เปรียบเทียบหลักธรรมคำสอนนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท กับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก	๘๒
๔.๔	สรุป	๘๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ		
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๘๗
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๘๘
บรรณานุกรม		
ประวัติผู้วิจัย		
		๘๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาและนำมาอ้างอิงสำหรับการเขียนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระสุตตันตปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อ ๑๑๑-๑๔๐ หน้า ๘๓ - ๑๐๒ การอ้างอิงคัมภีร์ผู้วิจัยอาจกำหนด โดยกล่าวถึงชื่อคัมภีร์ ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๐๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระสุตตันตปิฎกภาษาไทย ข้อ ๒๕ หน้า ๔๐๒

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาตปาฬิ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

การใช้อักษรย่อคัมภีร์อรรถกถาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามที่บัณฑิตวิทยาลัยกำหนด โดยระบุคำย่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๕๓/๓๒๑ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สี่กษณชวคค อฏฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๕๓ หน้า ๓๒๑

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฌมินิกาย	ปปญจสุทนี	มูลปณณาสกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ธ.อ.	(บาลี)	=	ชุตฺตทกนิกาย	ธมมปทอฏฐกถา		(ภาษาบาลี)
ช.อ.ป.อ.	(บาลี)	=	ชุตฺตทกนิกาย	วิสุทฺตชนวิลาสิณี	อปทานอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)

ค. คำย่อที่สำคัญเกี่ยวกับภาษาอังกฤษ

คำย่อ	คำเต็ม	ความหมาย	หมายเหตุ
ibid.	ibidem	เรื่องเดียวกัน	
P.	Page	หน้า	พหูพจน์ใช้ PP.

หนังสือพระคัมภีร์และอักษรย่อ

คัมภีร์ทางคริสต์ศาสนา คือ พระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิม ภาคพันธสัญญาใหม่ ของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสต์ศาสนาธรรม แผนกพระคัมภีร์ โดยใช้อักษรย่อประกอบด้วย ชื่อคัมภีร์, บทที่ : หัวข้อธรรมที่ เช่น ปฐก ๘ : ๑๐ หมายถึง ปฐมกาล หัวข้อธรรมที่ ๑๐

ภาคพันธสัญญาเดิม

๑	ปฐมกาล	ปฐก	๗	เพลงซาโลมอน	พชม
๒	อพยพ	อพย	๘	ปรีชาญาณ	ปชญ
๓	เลวีนิติ	ลนต	๙	อิสยาห์	อสย
๔	เฉลยธรรมบัญญัติ	ฉธบ	๑๐	เยเรมีย์	ยรม
๕	ซามูเอลฉบับที่สอง	๒ ซมอ	๑๑	เพลงคร่ำครวญ	พคค
๖	มัคคาบีฉบับที่สอง	๒ มคบ	๑๒	เพลงสดุดี	สดด

ภาคพันธสัญญาใหม่

๑	มัทธิว	มธ	๑๒	กาลาเทีย	กท
๒	มาระโก	มก	๑๓	เอเฟซัส	อฟ
๓	ลูกา	ลก	๑๔	ฟิลิปปี	ฟป
๔	ยอห์น	ยน	๑๕	โคโลสี	คส
๕	กิจการอัครสาวก	กจ	๑๖	เธสะโลนิกาฉบับที่หนึ่ง	1пт
๖	โรม	รม	๑๗	ทิโมธีฉบับที่หนึ่ง	1ทธ
๗	โครินธ์ฉบับที่หนึ่ง	1คร	๑๘	ทิโมธีฉบับที่สอง	2ทธ
๘	โครินธ์ฉบับที่สอง	2คร	๑๙	ยอห์นฉบับที่หนึ่ง	1ยน
๙	ฮีบรู	ฮบ	๒๐	ยอห์นฉบับที่สอง	2ยน
๑๐	ยากอบ	ยก	๒๑	วิวรณ์	ว
๑๑	เปโตรฉบับที่สอง	2пт	๒๒	โยบ	ยบ

พระสมณสาส์น การอ้างอิงในพระสมณสาส์น มีรูปแบบ ดังนี้คือ (ชื่อพระสมณสาส์น ข้อที่ : หน้าที่) เช่น EV 42 หมายถึง Evangelium Vitae ข้อที่ 42 อักษรย่อชื่อพระสมณสาส์นที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีดังนี้

EV	Evangelium Vitae
HV	Humance Vitae
DS	Denzinger Schonmetzer

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สิ่งมีชีวิตมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่อย่างดุลยภาพทางธรรมชาติ การศึกษานิเวศวิทยา จึงเป็นพื้นฐานแห่งความรู้ ความเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมซึ่งจะนำไปสู่การมองเห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบนิเวศที่เป็นสื่อกลางในการหมุนเวียนถ่ายเทของสสารและพลังงานอยู่ตลอดเวลา ปัญหาลพิษในระบบนิเวศ เป็นปัญหาสำคัญและกำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วหรือกำลังพัฒนา วิถีทัศน์ทางนิเวศด้านศาสนาก็มีทัศนะที่แตกต่างกัน เช่น แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง(Anthropocentric) ให้ความสำคัญมนุษย์มากที่สุด แนวคิดที่ยึดสิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลาง(Biocentric) ให้ความสำคัญสิ่งมีชีวิตว่าต่างก็มีสิทธิ์ดำรงตนอย่างเท่าเทียมกัน ต้องเคารพสิทธิ ซึ่งกันและกันหรือแนวคิดที่ยึดนิเวศเป็นศูนย์กลาง(Ecocentric)ให้ความสำคัญระบบนิเวศมากที่สุด ทุกสิ่งอิงอาศัยกันและกันแม้มนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ^๑

ส่วนนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวคิดสอดคล้องกับแนวคิดที่ยึดนิเวศเป็นศูนย์กลางมากที่สุด เพราะเน้นการตระหนักรู้คุณค่าของธรรมชาติอย่างเชื่อมโยงถึงกันของสรรพสิ่ง พระพุทธองค์ได้ตรัสธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญและความเสื่อมของโลกมนุษย์ การเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่าขึ้นอยู่กับธรรมชาติคือ ระบบสิ่งแวดล้อมหาคะระบบนิเวศที่เป็นอยู่สูญเสียไป ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นกัน ซึ่งหลักนี้เรียกว่าหลักปฏิจางสมุปบาท^๒ มีหลักคำสอนเกี่ยวกับนิเวศวิทยา ปรากฏในพุทธศาสนาทั้งในพระธรรมและพระวินัยว่าด้วยเพื่อการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาล้อมตามพุทธประวัติพระพุทธองค์ทรงประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งสิ้น ธรรมชาติจึงมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง และธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้พระพุทธองค์ทรงค้นพบสัจธรรมเพื่อให้ปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยท่าทีที่เป็นมิตร นิเวศวิทยาเชิงพุทธจึงหมายถึงการมองสรรพสิ่งทั้งสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ มนุษย์ และสรรพสัตว์มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้อแบบอิงอาศัยกัน^๓

^๑เจริญ ชัยแก้ว, “แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม: ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีตะวันตกกับพระพุทธศาสนาเถรวาท”, (กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย), ๒๕๔๑.

^๒ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๗.

^๓มัน เสือสูงเนิน, นิเวศวิทยาในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร:พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕๙.

คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกมีความเชื่อเรื่องพระเจ้าทรงสร้างโลกและจักรวาล^๔ตามแบบแผนที่พระองค์ทรงคิดไว้ โดยได้จักเรียงการสร้างสรรพสิ่งทุกอย่างเป็นระบบระเบียบ และเป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์เอง ที่เห็นได้ชัด คือ พระเจ้าทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความตั้งใจ ใส่ใจ และทรงเห็นว่าดีเสมอมิได้สร้างจากสิ่งที่เห็นได้หรือจากวัตถุใด ๆ พระองค์ทรงสร้างด้วยพระดำรัสด้วยฤทธิ์อำนาจของพระองค์ มีกล่าวได้ในพระคัมภีร์อย่างชัดเจนว่าสรรพสิ่งทั้งปวงรวมทั้งโลกและมนุษย์ เกิดจากการสร้างของพระเจ้าทั้งสิ้นในคัมภีร์ได้กล่าวถึงการสร้างของพระองค์ตามลำดับ

ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นกฎเกณฑ์ที่พระเจ้าทรงเอาพระทัยใส่อย่างดี และทุกอย่างที่พระองค์ทรงสร้างมานั้นเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่สมบูรณ์แบบเหมือนอย่างพระองค์และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว มนุษย์ไม่ควรระวนกระวายใจ เป็นทุกข์ร้อนในเรื่องของการบริโภค การอยู่อาศัยหรือเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งลืมนึกว่า มีพระเจ้าผู้ทรงให้กำเนิดทุกสิ่ง คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกมีเป้าหมายมุ่งเน้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงการมองโลกและชีวิตโดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติและมองธรรมชาติมีค่าในตัวเอง เน้นการปฏิบัติหรือแก้ไขกระบวนการที่ศรัทธาของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน นั่นคือ มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก มนุษย์ไม่ควรไปรุกรานและทำลายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เพื่อวิเคราะห์แนวคิดด้านนิเวศวิทยาในการให้คุณค่าท่าทีและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษานิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษานิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก
- ๑.๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกาย

โรมันคาทอลิก

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ นิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกมีความ

เหมือนและต่างกันอย่างไร

^๔ ปฐก๑: ๑-๒.

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

วิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ(Quality Research) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary Research)เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาในศาสนาพุทธเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก โดยเอกสารที่สืบค้นสืบค้น ในทางพุทธศาสนาเถรวาทได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ส่วนในทางคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ได้แก่ พระคัมภีร์คาทอลิก ฉบับสมบูรณ์(Thai Catholic Bible Complete Version) ภาคพันธสัญญาเดิม และภาคพันธสัญญาใหม่เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

นิเวศวิทยา หมายถึง ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

นิเวศวิทยาในศาสนาพุทธเถรวาท หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่มีการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการแห่งวัฏจักรที่สรรพสิ่งไม่อาจตั้งอยู่ได้โดยลำพังซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาพุทธเถรวาท

นิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก หมายถึง ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติกับมนุษย์ตามลักษณะการสร้างของพระเจ้า

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พุทธทาส ภิกขุกล่าวว่าทุกศาสนาต้องการหยุดความเห็นแก่ตัว เมื่อคนตกเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว ไม่ต้องหวังว่าจะมีความสงบ พุทธศาสนิกชนที่แท้จริงต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างจริงจังและจริงใจเมื่อนั้นเราจึงจะรักษารักรักษาธรรมชาติไว้ได้ トラบใดที่คนยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันการทำลายป่าที่เพิ่มขึ้นได้^๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่ามนุษย์จะมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติได้ก็ต่อเมื่อความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ ดำเนินไปด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลกัน และทำให้ดำรงอยู่ด้วยดีด้วยกัน องค์ประกอบทั้ง ๔ คือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี^๖

^๕พุทธทาสภิกขุ, **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔.

^๖พระธรรมปิฎก, **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๓๔.

บาทหลวงประสิทธิ์ ตันเจริญ เขียนในวารสารแสงธรรมเกี่ยวกับความโลภ อ้างถึงหนังสือปฐมกาลซึ่งเป็นหนังสือฉบับแรกของพระคัมภีร์ไบเบิล พูดเรื่องบทบาทของมนุษย์ในฐานะผู้จัดการดูแลโลก พระผู้เป็นเจ้าของได้มอบหมายสรรพสิ่งในโลกให้อาตมกับเอวาเป็นผู้ครอบครอง ปกครองดูแล โดยพระองค์ขอสงวนไว้แต่เพียงต้นไม้กลางสวนต้นเดียว ที่ขอร้องไม่ให้อาตมกับเอวาเข้าไปใกล้หรือเก็บกินผลจากต้นไม้ต้นนั้น แต่ในที่สุดก็พ่ายแพ้ต่อการลวงล่อของงู และได้เก็บกินผลไม้ออกจากต้นกลางสวนต้นนั้น เอวาหิว หรืออดอยาก หรือไม่มีกินหรือ เปลาเลยมแต่มันเป็นเพราะความโลภที่ทำให้เอวาไม่มีความสุขกับสรรพสิ่งมากมายที่ตัวเองครอบครองอยู่ แต่จิตเฝ้าวนเวียนเป็นทุกข์กระวนกระวายอยากได้ในสิ่งที่ตัวเองไม่มี และปรารถนาครอบครองให้ได้ “โลกใบนี้กว้างใหญ่ไพศาลและอุดมสมบูรณ์และเพียงพอที่จะเลี้ยงมวลมนุษยโลก แต่ไม่กว้างพอ ที่จะให้คนโลกหน้ามีดตามัวเพียงคนเดียวครอบครอง”^๗

Nash, Nancy กล่าวว่า โลกเล็กลงทุกที และต้องพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น... ทุกวันนี้ ยิ่งกว่าที่แล้มาแล้ว จะต้องอธิบายชีวิตในความหมายที่มีความรับผิดชอบต่อจักรวาลมากขึ้น มิใช่แต่เพียงความรับผิดชอบต่อระหว่างชาติต่อชาติ มนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์ยังต้องรับผิดชอบต่อชีวิตในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย^๘

Leopold, A ได้กล่าวถึงจริยธรรมของมนุษย์ไว้ในบทความ เรื่อง “The Land Ethics” สรุปความว่า ถึงเวลาแล้วที่มนุษย์จะได้ทบทวนทัศนคติของตนต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะสามารถกำหนดเป้าหมายในการดำรงชีพได้เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติและไม่กลายเป็นผู้ทำลายล้างธรรมชาติไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์และหยุดยั้งการทำลายล้างธรรมชาติก่อนที่จะสายเกินไปเน้นถึงจริยธรรมซึ่งครอบคลุมทั้งมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ ๑) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ ๒) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อสังคม ๓) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของมนุษย์เอง ซึ่งยังไม่ได้พัฒนาและขาดหายไปหรือถูกละเลย^๙

Wickkremesinghe, K.D. นักประพันธ์ชาวศรีลังกาได้พรรณนาถึงบรรยากาศอันแวดล้อมด้วยธรรมชาติ ณ สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าไว้ว่า ณ ลุ่มพินวนอุทยานมีแมกไม้ที่ร่มรื่นสวยงามอยู่แห่งหนึ่ง เมื่อพระนางสิริมหามายาเทวี เสด็จผ่านไปก็พบต้นไม้ขึ้นเรียงรายอยู่หนาแน่นเป็นกลุ่มก้อน บนพุ่มไม้แต่ละพุ่มปกคลุมด้วยดอกไม้ ไม้งามตวยิ่งนัก นกนานาพันธุ์เกาะอยู่ตามกิ่งไม้ ส่งเสียงร้องรับกันอย่างร่าเริง พระนางเสด็จถึงต้นสาละใหญ่ ซึ่งหนาแน่นด้วยกิ่งใบ โดดเด่นอยู่ท่ามกลางแมกไม้ทั้งหมด แล้วทรงรู้สึกประหลาดพระครรภ์ประสูติโพธิสัตว์ ณ โคนมหาสาละนั้นนั่นเอง^{๑๐}

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

^๗บาทหลวงประสิทธิ์ ตันเจริญ, “ต้นไม้กลางสวนเพียงต้นเดียวก็อยากจะครอบครอง”, ในวารสารแสงธรรมปริทัศน์ ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๗.

^๘Nash, Nancy, *The Buddhist Perception of Nature Project*, (Geneva: Earl & Associates, 1987), p. 31.

^๙Leopold, A, *The Land Ethics in a Sand Almanac County*, (New York: Ballantine Books, 1970), p. 47.

^{๑๐}Wickkremesinghe, K.D.P, *The Biography of the Buddha*, (Columbo :J.W.Mawata, 1972), p.48.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่อง “พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ” ผลการศึกษาพบว่าหลักสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สามารถนำมาใช้เป็นหลักจริยธรรมในการทำความเข้าใจกับสภาพนิเวศวิทยาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยแก้ปัญหา ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ เนื่องจากพุทธที่ศนะมีท่าทีในเชิงอนุรักษ์จะเห็นได้ว่าจริยธรรมเบื้องต้นของชาวพุทธที่พึงมีต่อป่า และทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติ พระพุทธศาสนาแสดงท่าทีต่อแหล่งน้ำลำธาร สัตว์ป่า และ สิ่งมีชีวิตทั่วไป โดยมุ่งเน้นที่ความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายการอนุรักษ์สามารถทำได้โดยการทำใจที่ตัวมนุษย์เอง เพื่อจะได้แก้ปัญหาที่ตัวมนุษย์ การอนุรักษ์ในพระพุทธศาสนานั้น สามารถน้อมนำให้ผู้ที่มีความจริงใจได้พัฒนาจิตวิญญาณอย่างแท้จริงด้วย^{๑๑}

ประเวศ อินทองปาน ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธปรัชญากับนิเวศวิทยาแนวลัทธิตามทัศนะของอาร์เนนแนสส์” พบว่า นิเวศวิทยาในพุทธปรัชญาเน้นทั้งระบบคิดและระเบียบในการครองชีวิตที่คำนึงถึงการสัมพันธ์กับสรรพสิ่งทางธรรมชาติ มองสรรพสิ่งต่างดำเนินไปอาศัยกันอย่างสหกรณ์คือการกระทำร่วมกันแบบองค์รวมตามกฎธรรมชาติหรือกฎนิยาม ๕ และต่างก็ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์หาตัวตนที่ยั่งยืนไม่ได้ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องหรือมีสัมมาทิฐิ และดำเนินตามหลักพุทธจริยธรรมมีศีลหรือวินัยด้วยท่าทีมิตรภาพต่อกัน ขณะเดียวกันก็เพิ่มคุณภาพชีวิตด้วยศีล สมาธิ และปัญญา และเป้าหมายสูงสุด คือการประจักษ์แจ้งถึงความเป็นอนัตตา ซึ่งทำให้มนุษย์คลายความเห็นแก่ตัวและคลายการมองสรรพสิ่งรอบตัวที่จะนำมาบำรุงบำเรอตนเอง หรือนิพพาน ซึ่งเป็นรูปแบบแห่งการสำนึกทางนิเวศที่หยั่งโยงสรรพสิ่งทั่วสากลด้านนิเวศวิทยาแนวลัทธิพบว่า มีทัศนะที่มุ่งเน้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงการมองโลกและชีวิตโดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหนึ่งในธรรมชาติในระบบนิเวศ จึงต้องมีปทัสถานทางจริยธรรม มนุษย์ไม่ควรไปรุกรานและทำร้ายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เพราะสรรพสิ่งมีคุณค่าในตัวเองและผูกพันเป็นข่ายใยหนึ่งเดียว นั่นคือ เน้นให้มีประสบการณ์ตรงต่อสัจจะและธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เรียกว่า การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงหรืออัตนิเวศ ส่วนแนวคิดที่ต่างกันคือพุทธปรัชญาอธิบายธรรมชาติจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ขณะนิเวศวิทยามีหลักการปฏิบัติให้เกิดประสบการณ์ตรงต่อความจริงแท้ที่เรียกว่าอัมชัตติกญาณอันเป็นการสัมผัสธรรมชาติด้วยประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันที ซึ่งเป็นการรู้แจ้งต่อสัจธรรมความจริงแท้ของสรรพสิ่งรวมทั้งการบูรณาการทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และหลักนิเวศวิทยา แต่ทั้งสองวิถีทัศน์ต่างตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ โดยปรับแนวคิดและการกระทำที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ งดเว้นการทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และตัดดวงผลจากธรรมชาติ มนุษย์ต้องพัฒนาจิตใจที่พร้อมด้วยปัญญาและประสานผลประโยชน์ทุกสิ่งด้วยกันทั้งปัจเจกสังคมและระบบนิเวศ^{๑๒}

^{๑๑} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, **พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๖๔.

^{๑๒} ประเวศ อินทองปาน, “การศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธปรัชญากับนิเวศวิทยาแนวลัทธิตามทัศนะของอาร์เนนแนสส์”, **ในวารสารมนุษยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๓), หน้า ๗๑.

Grady, C.D ได้เสนอผลการศึกษาวานักวิเคราะห์ชาวตะวันตกหลายคนได้ศึกษาในปี ค.ศ. ๑๙๗๐ พร้อมกับบ่งชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย ทักษะ ดังกล่าวนี้นี้เป็นตัวอย่างของการให้เหตุผลเกี่ยวกับกระแสแนวความคิดของคนที่อยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว แสดงต่อประเทศโลกที่สาม และแนวความคิดเช่นนี้เป็นแนวความคิดที่ให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ ที่มองเห็นเท่านั้น จึงอยู่บนพื้นฐานของการรุกรานสิ่งแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดความหายนะต่อสิ่งแวดล้อมจนไม่สามารถปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้ แต่เมื่อศึกษาสังคมของชาวพุทธ และแนวทางการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมของชาวพุทธจากวิถีชีวิตแบบพุทธดั้งเดิมของพระป่า นักอนุรักษ์กลับสะท้อนให้เห็นความสันโดษ และความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิตพร้อมด้วยจิตวิญญาณที่ประสานสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ไม่ก่อให้เกิดความหายนะต่อสิ่งแวดล้อม^{๑๓}

ธัญวรินทร์ ภัคดีธนภิตต์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบการพัฒนาความประพฤติกของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก” พบว่าในทัศนะของคริสต์โรมันคาทอลิก ความประพฤติกในมนุษย์ที่มีความโลภ หวงแหนทรัพย์สินสมบัติไม่ใส่ใจการเสียสละนั้นย่อมไม่ศรัทธาในพระเจ้า และมีหลักธรรมทางคริสต์ศาสนาอย่างหนึ่งที่ทรงสอนมนุษย์ไม่ให้มีความโลภ ความอยากได้และให้ละความเห็นแก่ได้ กล่าวคือ การสั่งสมทรัพย์สินสมบัติทุกวันนี้มาจากการเอาทรัพย์สินกรรมชาติมาใช้แปรรูปให้เป็นวัตถุต่าง ๆ เพื่อขายและบริโภค เป็นต้น ในพระคัมภีร์ได้ทรงตรัสสอนไว้ตอนหนึ่งว่า “อย่าสั่งสมทรัพย์สินสมบัติไว้สำหรับตัวในโลก ที่อาจจะเป็นสนิมและแมลงกัดกินเสียได้และที่ขโมยอาจขูดช่องลักเอาไปได้ เพราะว่าทรัพย์สินสมบัติของท่านอยู่ที่ไหนใจของท่านก็อยู่ที่นั่นด้วย”^{๑๔}

โกศล ขอมภา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวลึก” ผลจากการวิจัยพบว่า กระบวนทัศน์ (paradigm) มีเนื้อหาสำคัญ ๒ มิติ คือ มิติด้านอภิปรัชญา (metaphysics) และมิติด้าน ญาณวิทยา (epistemology) เป็นสำคัญ ส่วนการนำกระบวนทัศน์ไปใช้จำเป็นต้องเพิ่มมิติด้าน จริยธรรม (ethics) เสริมเข้าไปอีกมิติหนึ่ง เพื่อสร้างบัพสถานทางจริยธรรม (norms) และวิถีการปฏิบัติ (praxis) ขึ้น ดังนั้น โครงสร้างและเนื้อหาของกระบวนทัศน์ต่าง ๆ ใน งานวิจัยนี้จึงมี ๓ มิติ คือ มิติด้านอภิปรัชญา มิติด้านญาณวิทยา และมิติด้านจริยธรรม จากการศึกษาวิเคราะห์-สังเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบกระบวนทัศน์ของพุทธธรรมกับ นิเวศวิทยาแนวลึกพบว่า กระบวนทัศน์ทั้งสองมีเนื้อหาทั้ง ๓ มิติค่อนข้างสมบูรณ์ พุทธธรรมมี เนื้อหาชัดเจนเป็นระบบแต่ขาดการตีความและนำมาประยุกต์ใช้ แม้จะมีนักคิด นักวิชาการ พยายามกระทำอยู่ในปัจจุบัน ส่วนนิเวศวิทยาแนวลึกอาศัยปรัชญา และวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แขนงต่าง ๆ อธิบายเนื้อหาในมิติด้านอภิปรัชญาและญาณวิทยา โดยที่ตนเองยังขาดความชัดเจน ในมิติทั้ง ๒ แต่การนำเสนอมิติด้านจริยธรรมค่อนข้างเด่นชัดและทันสมัย ส่วนการบูรณาการ ไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่คือพุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวลึกนั้น

^{๑๓}Grady, C.D, “A Buddhist Response to Modernization in Thailand (with particular reference to conservationist forest monk,” Ph.D. Thesis in Philosophy, (University of Hawaii), 1995.

^{๑๔}ธัญวรินทร์ ภัคดีธนภิตต์, “การเปรียบเทียบการพัฒนาความประพฤติกของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๕๗.

สามารถบูรณาการมิติทั้ง ๓ ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมิติด้านอภิปรายมีเนื้อหาสำคัญว่า สรรพสิ่งมีความจริง ๒ ด้าน คือ ความจริงแท้ ได้แก่ อนัตตภาวะหรือนิพพานธาตุ อีกด้านคือปรากฏการณ์ที่เป็นความจริงสมมติมิติ ด้านญาณวิทยาเน้นการศึกษาเชิงเหตุผลและการมีประสบการณ์ตรงต่อความจริงด้วยนิเวศญาณ รวมทั้งการปฏิบัติกรรมฐานและวิปัสสนา ส่วนมิติด้านจริยธรรมแบ่งออกเป็นเนื้อหา ด้านปทัสถาน (norms) และวิธีการปฏิบัติ (praxis) ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ มิติของมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือธรรมชาติ^{๑๕}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น ทำให้เห็นว่า ในคัมภีร์และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งสองศาสนา นิเวศวิทยาที่มีความสำคัญในฐานะที่มีความสัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและเป็นแหล่งกำเนิดของสรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตซึ่งไม่สามารถตั้งอยู่ได้โดยลำพัง มนุษย์มีหน้าที่ดูแลและหวงแหนสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและนิเวศวิทยาให้อยู่ในสภาพที่สมดุลที่สุดเพื่อการอยู่รอด แต่เอกสารงานวิจัยที่อ้างมาเหล่านั้นยังขาดประเด็นเปรียบเทียบเทียบที่มากพอที่จะทำให้เห็นถึงประเด็นสำคัญของนิเวศวิทยาในศาสนาทั้งสอง อันเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบเทียบให้เห็นนัยที่เหมือนและแตกต่างกัน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนการวิจัย (Research Process) ดังนี้

๑.๗.๑ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนิเวศวิทยาในทางศาสนาจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ดังนี้

(๑) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) พระพุทธศาสนาศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ส่วนคริสต์ศาสนาศึกษาจากพระคัมภีร์คาทอลิก ฉบับสมบูรณ์ (Thai Catholic Bible Complete Version) ภาคพันธสัญญาเดิม และภาคพันธสัญญาใหม่

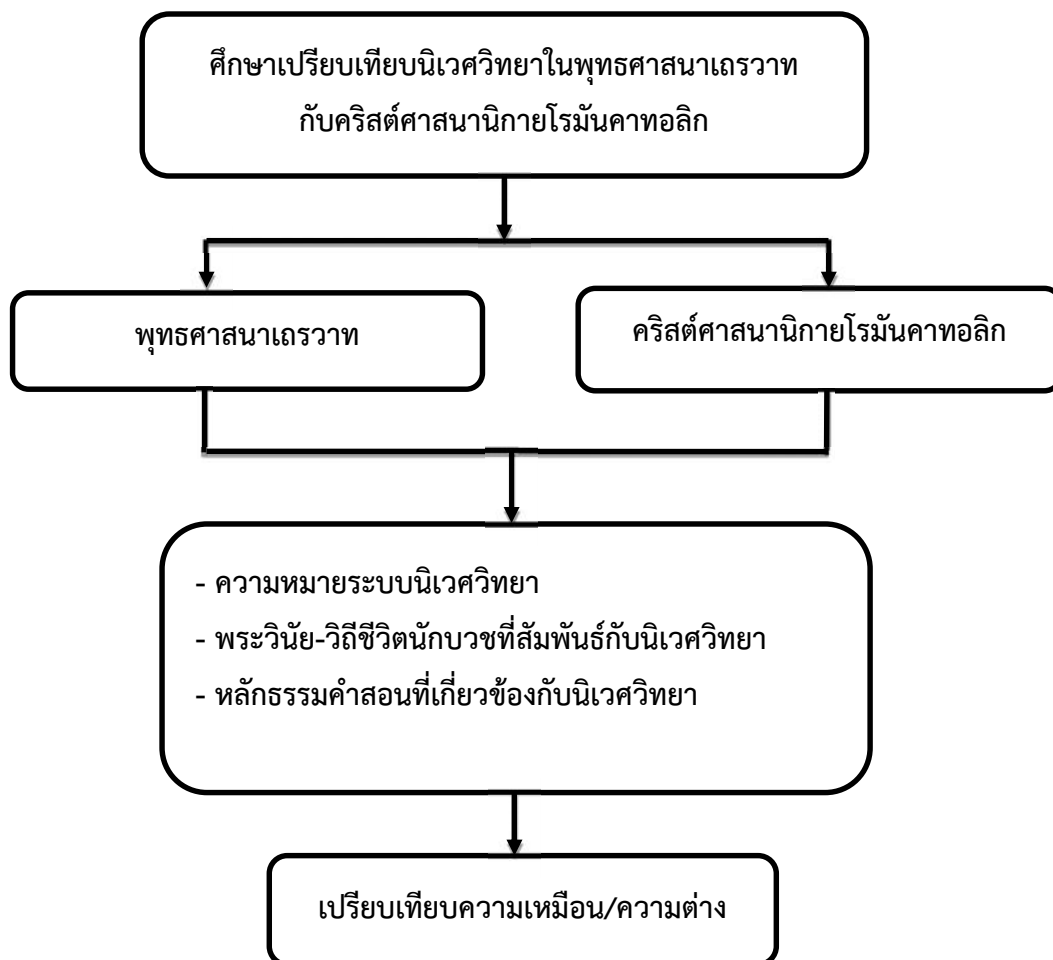
(๒) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) เอกสารงานวิจัย หนังสือ บทความวารสารรวมถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนิเวศวิทยาของทั้งสองศาสนา

๑.๗.๒ นำข้อมูลจากทั้งสองแหล่งมาศึกษาและเปรียบเทียบ

๑.๗.๓ สรุปผลการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย

^{๑๕} โกศล ช่อผกา, “พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวลึก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๒.

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ ๑.๘: แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๙.๒ ทำให้ทราบนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

๑.๙.๓ ทำให้ทราบความเหมือนและความต่างกันระหว่างนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท

กับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

บทที่ ๒ นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทในประเด็นความหมายระบบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทพระวินัย-วิถีชีวิตนิกบวชที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยาและหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยา

๒.๑ ความหมายระบบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและนิเวศวิทยา เพราะพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญและความเสื่อมแห่งโลกมนุษย์ พระองค์ทรงทราบถึงการเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่าขึ้นอยู่กับธรรมชาติ หากนิเวศวิทยาที่เป็นที่อยู่สูญหายไปเมื่อไรชีวิตของมนุษย์และสัตว์ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นกัน ธรรมชาติสามารถจะอยู่ได้โดยไม่มีมนุษย์ แต่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้หากปราศจากธรรมชาติ ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรู้จักระบบนิเวศน์เป็นอย่างดีนี้เอง จึงมีหลักธรรมคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกหลายหัวข้อที่ตรัสไว้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สาวกของพระองค์ได้สำนึกในคุณค่าและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ จะได้ช่วยกันรักษาเพื่อที่มนุษย์จะได้มีแหล่งปัจจัย ๔ ไว้ใช้อย่างพอเพียงตลอดไปอย่างยั่งยืน

นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึง สภาวะของสิ่งทั้งมวลที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตามกระบวนการแห่งเหตุและผลสรรพสิ่งที่มีอยู่ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมที่ว่า มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ซึ่งเป็นวัฏจักรของความเปลี่ยนแปลงและหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง สรรพสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ไม่ได้แต่จะมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งกันและกัน ผลที่เกิดขึ้นในขณะใดกับสิ่งใดย่อมมีสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นตามหลักพุทธธรรมในเรื่องกฎแห่งอิทัปปัจจยตา กล่าวคือ การเกิดขึ้นของสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องติดต่อกันเป็นลูกโซ่ทั้งสิ้นแนวทางการประยุกต์หลักคำสอนเรื่องนิเวศวิทยาตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์หลักคำสอนให้สัมพันธ์กันตามทฤษฎีของกฎธรรมชาติทั้ง ๕ ประการหรือ นิยาม ๕ คือ ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกันได้แก่

๑) อุตุนิยาม (Physical Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงโดยเฉพาะเรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์

๒) พีชนิยาม (Biological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุกรรม

๓) จิตนิยาม (Psychological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต

๔) กรรณนิยาม (Moral Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ

๕) ธรรมนิยาม (Causal Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน^๑

ดังนั้น กฎธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง แล้วส่งผลไปถึงความเปลี่ยนแปลงในสิ่งอื่นๆ จำเป็นที่มนุษย์ พืช สัตว์ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และหลักคำสอนต่างๆ ของศาสนาก็มีการสอดแทรกเรื่องกฎธรรมชาติไว้ซึ่งเรียกว่านิเวศวิทยานั่นเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาเถรวาทจะมองธรรมชาติแบบองค์รวมกล่าวคือมองความจริงของธรรมชาติมีอยู่ ๔ สภาวะคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สภาวะของธาตุเหล่านี้เป็นการนำมาประกอบเป็นประเภทสิ่ง ต่าง ๆ และสรรพสิ่งเหล่านี้มีลักษณะตามไตรลักษณ์ คือ มีเรียกว่า “ภูตรูป”^๒ การเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) ความทนอยู่ในสภาพ เดิมไม่ได้ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตนของ มันเอง เป็นภาวะที่ปรากฏชั่วคราวเท่านั้น (อนัตตา) แต่ทุกวันนี้เมื่อพูดถึงระบบนิเวศวิทยาเราจะเข้าใจกันว่าใช้หมายรวมเอาสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่มีอยู่เองตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

๒.๒ พระวินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยา

๒.๒.๑ พระวินัยในพุทธศาสนาเถรวาทเกี่ยวกับนิเวศวิทยา

เนื่องจากพระพุทธเจ้าเป็นนักรักษาธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก พระองค์จึงถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งเป็นอย่างดี คงจะไม่มีสิ่งใดจะสามารถอยู่ได้โดยลำพังด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น ด้วยเหตุนี้เราจะเห็นข้อห้ามในพระปาฏิโมกข์ (วินัยของพระภิกษุ) ที่มีทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ ที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อให้สาวกปฏิบัติ ซึ่งวินัยเหล่านี้มีหลายข้อที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในนิเวศให้คงอยู่ในสภาพเดิมหรือหากจะมีการสูญเสียบ้างก็ให้น้อยที่สุด เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในการแสวงหาปัจจัย ๔ มาใช้ในการดำรงชีวิตสืบต่อไป เราสามารถแบ่งความสำคัญของพระวินัยที่สามารถอนุรักษ์นิเวศวิทยาจากการศึกษาในเรื่องนี้ คือ

๒.๒.๑.๑ ข้อห้ามในพระปาฏิโมกข์ที่เกี่ยวกับป่าไม้และต้นไม้

เป็นข้อห้ามเพื่อรักษาธรรมชาติของนิเวศวิทยา ซึ่งระบบนิเวศเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์และสัตว์ เพื่อรักษาสมดุลทั้งทางการภาพและชีวภาพ เมื่อทราบแล้วจะได้ช่วยกันอนุรักษ์และรักษาไว้ให้มีอยู่ในโลกได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยให้พระภิกษุเป็นตัวอย่างให้แก่ชุมชน ข้อ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๖.

^๒ ที.ซี. (ไทย) ๙/๑๗๑/๕๗.

ห้ามที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ในพระวินัย ที่เป็นศีลของพระภิกษุจำนวน ๒๒๗ ข้อ ข้อที่เห็นว่ามีส่วนในการรักษาป่าไม้มีดังนี้

๒.๒.๑.๑ ข้อห้ามในปาราชิกกัณฑ์ที่ช่วยรักษาป่าไม้และต้นไม้

ในทุติยปาราชิก ได้มีพระบัญญัติ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสเกี่ยวกับการคาตโทษของผู้กระทำผิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่นไว้ว่า

อนึ่ง ภิกษุใดถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก จากหมู่บ้านก็ตาม จากป่าก็ตาม มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทั้งหลายจับโจรได้แล้ว ประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า “เจ้าเป็นโจรเจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย” ดังนี้ เพราะถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^๓

ซึ่งข้อห้ามในทุติยปาราชิกนั้น กล่าวว่าการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เป็นข้อที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรักษาป่าไม้และต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามตัดและห้ามทำลาย โดยแบ่งเป็นทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน ทรัพย์ที่อยู่บนบก ทรัพย์ที่อยู่ในอากาศ เป็นต้น ดังข้อความว่า

ทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน ทรัพย์ที่อยู่บนบก ทรัพย์ที่อยู่ในอากาศ ทรัพย์ที่อยู่ในที่แจ้ง ทรัพย์ที่อยู่ในน้ำ ทรัพย์ที่อยู่ในเรือ ทรัพย์ที่อยู่ในยาน ทรัพย์ที่นำติดตัวไปได้ ทรัพย์ที่อยู่ในสวน ทรัพย์ที่อยู่ในวัด ทรัพย์ที่อยู่ในนา ทรัพย์ที่อยู่ในพื้นที่ ทรัพย์ที่อยู่ในหมู่บ้าน ทรัพย์ที่อยู่ในป่า น้ำ ไม้ ขำระฟัน ต้นไม้เจ้าป่าทรัพย์ที่มีผู้นำไป ทรัพย์ที่เขาฝากไว้ ด่านภาษี สัตว์มีชีวิต สัตว์ไม่มีเท้า สัตว์ ๒ เท้า สัตว์ ๔ เท้า สัตว์มีเท้ามาก ภิกษุผู้สั่ง ภิกษุผู้รับของฝาก การชักชวนกันไปลัก การนัดหมาย การทำนินิต^๔

ในประเด็นการวิจัยนี้ จะกล่าวอ้างเฉพาะข้อที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรักษาป่าไม้และต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามตัดและห้ามทำลาย โดยแบ่งเป็น (๑) ทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน (๒) ทรัพย์ที่อยู่ในอากาศ (๓) ทรัพย์ที่อยู่ในที่แจ้ง (๔) ทรัพย์ที่อยู่ในสวน (๕) ทรัพย์ที่อยู่ในป่า ดังต่อไปนี้

(๑) ทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน

ที่ชื่อว่า ทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน ได้แก่ ทรัพย์ที่ฝังกลบไว้ในแผ่นดินภิกษุผู้มีใจจิตคิดจะลัก ทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน แล้วหาเพื่อนไปด้วย หากอบ หาดะกร้าหรือไปแต่ผู้เดียว ต้องอาบัติทุกกฏ ตัดไม้หรือเถาว์วัลย์ที่ขึ้นอยู่ที่นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ขุดคุ้ยหรือโกยดินร่วน ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้องหม้อทรัพย์ ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุผู้มีใจจิต หย่อนภาชนะของตนลงไปถูกต้องทรัพย์มีราคา ๕ มาสกหรือเกินกว่า ๕ มาสก ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำให้ทรัพย์เข้าไปอยู่ในภาชนะของตน หรือหยิบขาดจากกันขึ้นมาหนึ่งกำมือ ต้องอาบัติปาราชิก

^๓ วิ.มทา. (ไทย) ๑/๙๑/๘๐.

^๔ วิ.มทา. (ไทย) ๒/๖๕๒/๗๓๒.

ภิกษุผู้มีโถยจิต จับต้องทรัพย์ที่เขาร้อยด้วยด้าย สังกวาล สร้อยคอ เข็มขัดผ้าสาฎก ผ้าโพก
ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติทุกกฏ จับปลายยกขึ้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ดึงครูดอกไป
ต้องอาบัติถุลลัจจัย ให้ฟันปากหม้อแม่เพียงปลายผม ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุผู้มีโถยจิต ต้มเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย มีราคา ๕ มาสก หรือเกินกว่า ๕ มาสก
ด้วยการต้มครั้งเดียว ต้องอาบัติปาราชิก ทำลาย ทำให้หก เผาทิ้ง หรือทำให้บริโภคไม่ได้
ต้องอาบัติทุกกฏ^๕

ข้อความข้างต้นนี้เป็นการห้ามไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่า เพราะการขุดหรือตัดไม้
เถาว์วัลย์ เป็นการทำลาธรรมชาติที่เป็นป่าโดยตรง

(๒) ทรัพย์ที่อยู่ในอากาศ

ชื่อว่า ทรัพย์ลอยอยู่ในอากาศ ได้แก่ ทรัพย์ที่ไปในอากาศคือนกยูง นกคัคแค นกกระหา
นกกระจาบ ผ้าสาฎก ผ้าโพก หรือเงินทองที่ขาดหลุดตกลงภิกษุผู้มีโถยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่อยู่ใน
อากาศเที่ยวแสวงหาเพื่อนก็ดีเดินไปก็ดี ต้องอาบัติทุกกฏหยุดอยู่ต้องอาบัติทุกกฏ ลูกกล้า ต้อง
อาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ให้เคลื่อนจากฐานต้องอาบัติปาราชิก^๖

ห้ามไม่ให้ทำลายระบบนิเวศน์ของป่า เช่น นก เป็นต้น ที่เป็นตัวช่วยในการขยาย
ป่าไม้ โดยการควบคุมแมลงและขยายพันธุ์พืชต่าง ๆ จากข้อนี้เราจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้า ทรงรอบรู้
เกี่ยวกับระบบนิเวศน์เป็นอย่างดียิ่งเพราะแม้แต่สิ่งที่บินไปได้ในอากาศพระองค์ก็นับเอาเป็นส่วนหนึ่ง
ของสมบัติที่ต้องห้ามด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการช่วยรักษาอนุรักษ์ธรรมชาติ
เราคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าสัตว์ต่าง ๆ บรรดาที่มีปีกทั้งหลายนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการช่วย
ขยายพันธุ์ของพืชต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีและขยายไปได้อย่างกว้างขวางแม้ในที่ ๆ สัตว์อื่นไม่สามารถไป
ได้

(๓) ทรัพย์ที่อยู่ในที่แจ้ง

ที่ชื่อว่า ทรัพย์ที่อยู่ในที่แจ้ง ได้แก่ ทรัพย์ที่แขวนไว้ในที่แจ้ง เช่น ทรัพย์ที่คล้องไว้บนเตียง
หรือตั้งห้อยไว้บนราวจิ้วร สายระเดียง ที่เดือยผา ที่เครื่องแขวนรูปางข้างหรือที่ต้นไม้ โดยที่สุด
แม้บนเชิงรองบาตร ภิกษุผู้มีโถยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่อยู่ในที่แจ้ง หาเพื่อนไปด้วยหรือไปแต่ผู้
เดียว ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่
ต้องอาบัติปาราชิก^๗

จากข้อนี้จะเห็นได้ว่าแม้ทรัพย์ที่อยู่ต้นไม้อันเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ในป่า
เช่น ต้นกาฝาก กล้วยไม้หรือพืชชนิดต่าง ๆ ที่อาศัยเกาะอยู่ตามต้นไม้ย่อมเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทั้งสิ้น
เพราะบางชนิดนอกจากจะใช้เป็นที่อาศัยของสัตว์หรือประดับป่าให้สวยงามหรือนำมาเป็นพืช
เศรษฐกิจแล้วยังสามารถนำมาใช้ทำยารักษาโรคได้ด้วย

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๙๓/๘๓.

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๙๖/๘๔.

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๙๙/๘๔.

(๔) ทรัพย์ที่อยู่ในสวน

ที่ชื่อว่า สวน ได้แก่สวนไม้ดอก สวนไม้ผล ที่ชื่อว่า ทรัพย์อยู่ในสวน ได้แก่ ทรัพย์ที่เขาเก็บไว้ในสวนโดยฐานะ ๔ คือ ฝังอยู่ในแผ่นดิน ตั้งอยู่บนพื้นดิน ลอยอยู่ในอากาศ แขนงอยู่ในที่แจ้ง ภิกษุมีโดยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่อยู่ในสวน หาเพื่อนไปด้วย หรือไปแต่ผู้เดียวต้องอาบัติทุกกฏ จับต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุมีโดยจิต จับต้องราก เปลือก ใบ ดอกหรือผลไม้ในสวนนั้น มีราคา ๕ มาสก หรือเกินกว่า ๕ มาสก ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิกภิกษุผู้เอาที่สวน ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องอาบัติถุลลัจจัย หากเจ้าของทอดธุระว่าจะไม่เป็นของเรา ต้องอาบัติปาราชิกภิกษุเมื่อดำเนนคดี ชะความเจ้าของ ต้องอาบัติปาราชิก เมื่อดำเนนคดีแพ้ความ ต้องอาบัติถุลลัจจัย^{๘๘}

เป็นการช่วยรักษาป่าเพราะสิ่งที่อยู่ในสวนมีทั้งรากไม้ ใบไม้ ผลไม้ รวมทั้งสิ่งอื่นที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศในสวน เช่น หมูนก สัตว์ และแมลงทั้งหลายด้วย ซึ่งมีส่วนในการทำให้สวนมีความอุดมสมบูรณ์

(๕) ทรัพย์ที่อยู่ในป่า

ที่ชื่อว่า ทรัพย์ที่อยู่ในป่า ได้แก่ ทรัพย์ที่เขาเก็บไว้ในป่า โดยฐานะ ๔ คือ ฝังอยู่ในดิน ตั้งอยู่บนพื้นดิน ลอยอยู่ในอากาศ แขนงอยู่ในที่แจ้งภิกษุมีโดยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่อยู่ในป่า หาเพื่อนไปด้วยหรือไปแต่ผู้เดียว ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิกภิกษุมีโดยจิต จับต้องไม้ เถาวัลย์ หล้าที่เกิดในป่านั้น ได้ราคา ๕ มาสกหรือเกินกว่า ๕ มาสก ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนจากฐาน ต้องอาบัติปาราชิก^{๘๙}

๒.๒.๑.๑.๒ ข้อห้ามในสังฆาทิเสสกัณฑ์ ที่ช่วยรักษาป่าไม้และต้นไม้

ในกัณฑ์มีอยู่ ๑๓ สิกขาบท ก็มีสิกขาบทที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ในสิกขาบทที่ ๗ ความว่า

ก็ ภิกษุผู้จะสร้างกุฎีที่ไม่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นของส่วนตัว ด้วยการขอเอาเอง พึงสร้างให้ได้ขนาด ขนาดในการสร้างนั้น ดังนี้ ยาว ๑๒ คืบ กว้าง ๗ คืบ โดยคืบพระสุคตต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าภิกษุสร้างกุฎีด้วยการขอเอาเอง ในที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ไม่พาภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงพื้นที่ให้ หรือสร้างให้เกินขนาด เป็นสังฆาทิเสส^{๙๐}

^{๘๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๐๒/๘๖.

^{๘๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๐๘/๘๘.

^{๙๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๘/๓๘๓.

จากสิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยอาบัติสังฆาติเสส ห้ามสร้างวิหารใหญ่โดยสงฆ์ไม่ได้ กำหนดที่ให้ สาเหตุเนื่องจากคฤหบดีที่อุปฐากพระฉันทะ มีจิตศรัทธาจะสร้างวิหารถวายท่านให้พระฉันทะที่ท่านจึงให้คนปราบพื้นที่ตัดต้นไม้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเป็นต้นไม้ที่ชาวบ้านนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ก่อให้เกิดความสะเทือนใจ ตำนานิตีเยนจากชาวบ้าน

๒.๒.๑.๑.๓ ข้อห้ามในปาจิตตยิกัณฑ์ ที่ช่วยรักษาป่าไม้และต้นไม้

(๑) ภูตคามวรรคก็ได้มีพระบัญญัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ดังนี้

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคาม”^{๑๑} (กลุ่มแห่งพืชพันธุ์ที่จะงอกได้ ที่เจริญเติบโตแล้ว เป็นชื่อเรียกต้นไม้ยืนต้นและหญ้าเขียวสด)

จากสิกขาบทที่ ๑ ภูตคามวรรค ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ เป็นข้อห้ามทำลายต้นไม้ เนื่องจากภิกษุชาวเมืองอาฬวี ได้ พากันทำการก่อสร้างวิหาร จึงพากันตัดต้นไม้เพื่อนำมาก่อสร้าง แต่ประชาชนทั้งหลายในสมัยนั้นมีความเชื่อว่าต้นไม้ก็มีชีวิตมีอินทรีย์เหมือนกัน ภิกษุไม่ควรตัด เพื่ออนุโลมตามชาวโลกพระองค์จึงได้ปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่ทำลายต้นไม้ ต้นไม้มี ๕ อย่าง คือพืชพันธุ์เกิดจากเหง้า พืชพันธุ์เกิดจากลำต้น พืชพันธุ์ที่เกิดจากตา พืชพันธุ์เกิดจากยอด พืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด^{๑๒} ซึ่งมีข้อความอธิบายไว้ดังนี้

ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากเหง้า ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดพิต ข่า แฝก หัวหมู หรือพืชอย่างอื่นซึ่งเกิดที่เหง้า งอกที่เหง้า นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากเหง้า

ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากลำต้น ได้แก่ ต้นโพ ต้นไทร ต้นดีปลี ต้นมะเดื่อ ต้นเต่าร้าง ต้นมะขวิด หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นที่เกิดที่ลำต้น งอกที่ลำต้น นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากลำต้น

ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์ที่เกิดจากตา ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่ตา งอกที่ตา นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากตา

ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากยอด ได้แก่ ผักบุงล้อม แมงลัก เถาว์หญ้านาง หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่ยอด งอกที่ยอด นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากยอด

ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด ได้แก่ ข้าว ถั่ว งา หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่เมล็ด งอกที่เมล็ด นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์ที่เกิดจากเมล็ด^{๑๓}

และมีพระบัญญัติในพระวินัยอีกหลายข้อที่กล่าวเกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยา เช่น

(๒) พระบัญญัติในปฐวีขณสิกขาบทว่า “ก็ ภิกษุใดขุด หรือให้ขุดซึ่งดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๔} วินัยข้อนี้ นอกจากจะรักษาดินให้อุดมสมบูรณ์และรักษาชีวิตรวมทั้งที่อยู่ของสัตว์บางจำพวกแล้ว ยังช่วยรักษาเมล็ดพันธุ์ของพืชที่พร้อมจะงอกขึ้นเป็นต้นไม้ใหญ่ต่อไปในอนาคตอีกด้วย

^{๑๑}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๙๐/๒๗๘.

^{๑๒}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๙๑/๒๗๘.

^{๑๓}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๙๑/๒๗๙.

^{๑๔}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๘๕/๒๗๔.

(๓) พระบัญญัติในปฐมเสนาสนสิกขาบทว่า “ก็ภิกษุใด วางไว้ หรือใช้ให้วางไว้ซึ่งเสนาสนะ คือ เตียง ตั่ง ฟูก หรือเก้าอี้ของสงฆ์ในที่แจ้ง เมื่อจะจากไป ไม่เก็บ หรือไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๕} วินัยข้อนี้ เป็นการรักษาส่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ทำมาจากป่าไม้อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติ หากไม่รักษาให้ดีก็จะเกิดการเสียหายเป็นเหตุให้ต้องใช้ไม้ใหม่มาซ่อมแซม ทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรธรรมชาติไปโดยไม่จำเป็น

(๔) พระบัญญัติในมหัลลภิกขาบทว่า “ก็ภิกษุจะสร้างวิหารหลังใหญ่ จะติดตั้งบานประตู ใกล้วงกบประตู และตกแต่งบานหน้าต่าง ควรยืนในที่ที่ปราศจากของเขียว ดำเนินการมุงหลังคาได้ ๒-๓ ชั้น ถ้าเธอดำเนินการเกินกว่านั้น แม้จะยืนในที่ที่ปราศจากของเขียวต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๖} วินัยข้อนี้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้ เพราะการสร้างสิ่งที่ใหญ่โต ย่อมจะต้องใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากป่าเป็นจำนวนมาก และจากวินัยข้อนี้เรายังได้เห็นพระเมตตาของพระพุทธองค์ที่มีต่อป่าไม้ โดยพยายามไม่ให้เหยียบของเขียวในระหว่างก่อสร้างด้วย

(๕) พระบัญญัติในสังญิจจสิกขาบทว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจ ปลงชีวิตสัตว์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๗} วินัยข้อนี้ช่วยทำให้สัตว์มีโอกาสในการช่วยมนุษย์ขยายพืชต่าง ๆ ออกไปอย่างมหาศาล เพราะสัตว์จะช่วยกระจายเมล็ดพืชออกไปทุกทิศทุกทาง เป็นการรักษานิเวศทางป่าไม้อันเป็นต้นน้ำลำธาร

๒.๒.๑.๑.๔ ข้อห้ามในเสขิกัณฑ์ว่าด้วยอาบัติทุกกฏ ที่ช่วยรักษาป่าไม้และต้นไม้

มีสิกขาบทเพื่อการอนุรักษ์แลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นป่า ดังนี้

(๑) พระบัญญัติในปาทุการวรรคว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นใช้จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว”^{๑๘} ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นใช้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว ต้องอาบัติทุกกฏจากสิกขาบทที่ ๒ ในเสขิกัณฑ์ ว่าด้วยสารูป (หมวดว่าด้วยความเหมาะสมแห่งสมณเพศ) หากภิกษุใดประพฤติดิต้องอาบัติทุกกฏ (ซึ่งแปลว่าทำชั่ว) จะเห็นได้ถึงคามมีวิจรรย์ญาณในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรด้านป่าไม้

(๒) เรื่องการห้ามไม่ให้ภิกษุใช้รองเท้าที่ทำมาจากวัสดุอันเป็นการทำลายธรรมชาติ ซึ่งมีหลายเรื่องด้วยกัน ขอนำเพื่อให้เห็นภาพว่าพระพุทธองค์ทรงเอาใจใส่ต่อการดูแลธรรมชาติเพียงใด ดังนี้ข้อห้ามนี้เพื่อไม่ให้พระภิกษุทำลายธรรมชาติ อันเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศวิทยาในสิกขาบทนี้ เช่น ข้อพระบัญญัติที่ห้ามเกี่ยวกับการสวมรองเท้าของพระภิกษุโดยห้ามไม่ให้พระภิกษุใช้ใบตาลและใบไผ่มาทำรองเท้าสวม สมัยเมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันในกรุงพาราณสี ทรงห้ามการทำเชียงเท้าไม้ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันตัดต้นตาลอ่อนมาทำเชียงเท้า

^{๑๕} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๑๐๙/๒๙๒.

^{๑๖} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๑๓๕/๓๑๐.

^{๑๗} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๓๘๓/๕๐๒.

^{๑๘} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๕๒/๓๓๒.

สวม เป็นเหตุให้ต้นตาลอ่อนเหี่ยวแห้งตายไป ประชาชนจึงตำหนิ ประณาม ต่ำว่าด้วยประการต่าง ๆ ว่า ทำไมพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงให้ตัดต้นตาลอ่อน ใช้ใบตาลทำเชียงเท้าสวม ทำให้ต้นตาลอ่อนเหี่ยวแห้ง พวกสมณะเหล่านี้เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตซึ่งมีอินทรีย์เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงทราบเหตุจึงได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นมาทรงตำหนิว่า “ภิกษุทั้งหลาย โฉนโฆมบุรุษเหล่านั้นจึงตัดต้นตาลอ่อน ใช้ใบตาลมาทำเชียงเท้าสวมเล่า ต้นตาลอ่อน ที่ถูกตัดนั้น ๆ ย่อมเหี่ยวแห้งไป ภิกษุทั้งหลาย เพราะคนทั้งหลายมีความสำคัญว่าต้นไม้มีชีวิต ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโฆมบุรุษนั้น มิได้ทำคนที่เลื่อมใสให้เลื่อมใสสาละ” เมื่อทรงตำหนิแล้วได้รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวมเชียงเท้าใบตาล รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ”

สมัยต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงห้ามไม่ให้เอาใบตาลมาทำเป็นเชียงเท้า จึงใช้ให้ลูกศิษย์ไปตัดไม้ไผ่อ่อนมา แล้วใช้ใบไผ่อ่อนมาทำเป็นเชียงเท้าสวม เป็นสาเหตุให้ต้นไผ่อ่อนที่ถูกตัดแห้งเหี่ยวตายไปเป็นจำนวนมาก คนทั้งหลายก็พากันตำหนิตำหนิต่ำว่าด้วยประการต่าง ๆ ว่าเพราะเหตุใดหนอเหล่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงให้ตัดไม้ไผ่อ่อนเอาใบมาทำเชียงเท้าสวม ทำให้ต้นไผ่อ่อนที่ถูกตัดต้องเหี่ยวแห้งตายไป พวกสมณะเหล่านี้เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตซึ่งมีอินทรีย์เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงทราบเหตุนี้จึงได้รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวมเชียงเท้าใบไผ่ รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ” สมัยต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าชาติยารวัน ในเมืองภัททิยะ ตอนนั้นพวกภิกษุชาวเมืองภัททิยะพากันชวนชายตักแตงเชียงเท้าหลายชนิด บางครั้งทำเอง บางครั้งใช้ให้คนอื่นทำ เช่น ทำเชียงเท้าหญ้า(สามัญ) ทำเชียงเท้าหญ้ามุงกระต่าย ทำเชียงเท้าหญ้าปล้อง ทำเชียงเท้าหญ้าใบเป้ง หรือทำเชียงเท้าขนสัตว์ ละทิ้งการศึกษาการปฏิบัติอุทเทส ปริปุจฉา อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เป็นเหตุให้ภิกษุที่มักน้อยสันโดษตำหนิติเตียนพระพุทธเจ้าทรงทราบและได้ทรงตำหนิแล้วได้รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวมเชียงเท้าหญ้า(สามัญ)...ไม่พึงสวมเชียงเท้าหญ้ามุงกระต่าย...ไม่พึงสวมเชียงเท้าหญ้าปล้องไม่พึงสวมเชียงเท้าใบเป้ง ไม่พึงสวมเชียงเท้าหญ้าแฝกไม่พึงสวมเชียงเท้าขนสัตว์... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยทองคำ... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยเงิน... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยแก้วมณี... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยแก้วไพฑูรย์... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยแก้วพลึก... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยสำริด... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยกระจก... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยดีบุก... ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยสังกะสี...ไม่พึงสวมเชียงเท้าประดับด้วยทองแดง รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ” นอกจากต้นไม้ใบหญ้าที่เป็นระบบนิเวศที่สำคัญที่สุดของป่าที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญแล้ว พระองค์ยังให้ความสำคัญของระบบความสมดุลของป่าด้วย เราคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในป่าทุกชนิดนับตั้งแต่แมด ปลวก และแมลงตัวเล็ก ๆ จนกระทั่งสัตว์ที่มีชีวิตขนาดใหญ่เป็นส่วนสำคัญในป่าเช่นกัน เพราะนอกจากจะสร้างสีสันความสวยงามความน่าอยู่อาศัยความน่ากลัวให้กับป่าแล้ว สัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ยังเป็นตัวการสำคัญในการปกป้องและขยายผืนป่าให้สมบูรณ์อีกด้วย

ดังนั้นเราจึงเห็นพระบัญญัติหลายข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามไม่ให้ภิกษุณาผลิตภัณฑต่าง ๆ ที่ได้จากสัตว์ป่าเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์อย่างชาวบ้านทั่วไป เช่น เกี่ยวกับเรื่องทีนอน มีข้อห้ามดังนี้

- (๑) พรหมขนสัตว์
  - (๒) เครื่องลาดขนแกะลายวิจิตร
  - (๓) เครื่องลาดขนแกะสีขาว
  - (๔) เครื่องลาดขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้าย เช่น ราชสีห์และเสือ
  - (๕) เครื่องลาดขนแกะมีขน ๒ ด้าน
  - (๖) เครื่องลาดขนแกะมีขนด้านเดียว
  - (๗) เครื่องลาดปักด้วยไหมประดับรัตนะ
  - (๘) เครื่องลาดผ้าไหมประดับรัตนะ
  - (๙) เครื่องลาดขนแกะขนาดใหญ่ที่นางพื่อน ๑๖ คนร่ายรำได้
  - (๑๐) เครื่องลาดทำด้วยหนังเสือดาว
  - (๑๑) เครื่องลาดทำด้วยหนังชะมด
- รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๙}

ส่วนรองเท้าที่ทำจากผลิตภัณฑ์สัตว์ที่ห้ามภิกษุใช้มีดังนี้

- (๑) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่เย็บด้วยขนนกยูง
- (๒) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังราชสีห์
- (๓) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังเสือโคร่ง
- (๔) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังเสือเหลือง
- (๕) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังเสือดาว
- (๖) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังนาก
- (๗) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังแมว
- (๘) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังค่าง
- (๙) ทรงห้ามใช้รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังนงค้ำ^{๒๐}

^{๑๙}วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๔/๑๒๘-๑๒๙.

^{๒๐}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๖/๑๖.

๒.๒.๑.๒ ทรงอนุญาตให้บอกนิสสัย ^{๒๑}

ขณะนั้นแหละพึงวัดเงาแดด บอกประมาณแห่งฤดูบอกส่วนแห่งวันบอกสังคีติ บอกนิสสัยว่า

บรรพชาอาศัยโกชณะ คือ คำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในโกชณะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ สังฆภัต อุทเทศภัต นิมนตภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโบสถิกภัต ปาฏิปติกภัต ^{๒๒}

บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือกัน

บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือโคนไม้ เธอพึงทำอุตสาหะในเสนาสนะ คือ ควางไม้ นั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ

บรรพชาอาศัยยา คือ น้ำมูตรเน่า เธอพึงทำอุตสาหะในยา คือ น้ำมูตรเน่า นั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

จากข้อความจากพระไตรปิฎก ที่ยกมาให้ดูข้างต้นจะพบว่า เมื่ออุปชฌาย์อุปสมบทให้พระภิกษุที่เป็นลูกศิษย์แล้วจะต้องบอกวันบอกเวลา บอกจำนวนพระที่ลงอันดับแล้ว จะต้องบอกนิสสัย ๔ อย่าง เพื่อให้ศิษย์ถือปฏิบัติไปจนตลอดชีวิต ซึ่งทุกข้อเน้นเรื่องการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและเป็นอยู่อย่างพอเพียงรู้จักประมาณในการใช้ปัจจัย ๔ เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้ซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะข้อที่ ๓ เป็นการชี้ชัดให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างสำคัญ เพราะพระพุทธเจ้าทรงให้อุปชฌาย์บอกศิษย์ให้ทราบว่าจะบรรพชานี้ตลอดชีวิตหากไม่มีอติเรกลาภ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวปราสาทเรือนโล้น และถ้ำ เป็นที่อยู่อาศัยแล้วภิกษุก็พึงอยู่โคนไม้ ซึ่งเท่ากับว่าป่าไม้และโคนไม้ นี้เป็นส่วนหนึ่งของการบวชเป็นพระภิกษุเลยทีเดียว

๒.๒.๑.๓ เภสัชขันธ์ระ ^{๒๓} และสัปปายะ ที่หนุนการปฏิบัติธรรม

สมุนไพรมันว่า เป็นสิ่งที่มีค่าอย่างมหาศาล เพราะเป็นแหล่งยาทางธรรมชาติที่มนุษย์และสัตว์จะนำไปใช้เพื่อรักษาพยาบาลยามอาหาร แม้ในยามปกติก็จำเป็นเป็นยาป้องกันและยาบำรุงเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ความรู้เรื่องการนำเอาสมุนไพรมันต่าง ๆ มาประกอบเป็นยารักษาโรคนับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่บอกต่อ ๆ กันมาและก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ความรู้ตำรับยาส่วนหนึ่งเราได้ความรู้มาจากคำสอนทางศาสนาซึ่งได้ถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก

^{๒๑}วิ.ม.(ไทย)๔/๑๒๘/๑๙๗.

^{๒๒}สังฆภัต คือภัตตอาหารถวายสงฆ์ทั้งหมด อุทเทศภัต คือ ภัตตอาหารถวายภิกษุ ๒-๓ รูป นิมนตภัต คือ ภัตตอาหารที่นิมนต์แล้วถวาย สลากภัต คือภัตตอาหารที่นิมนต์ให้จับสลากแล้วถวายตามสลากปักชิกภัต คือ ภัตตอาหารปักข์ (๑๕ คำ) ละ ๑ ครั้ง อุโบสถิกภัต คือ ภัตตอาหารถวายในวันอุโบสถ ปาฏิปติกภัต คือ ภัตตอาหารถวายในวันแรม ๑ คำ (สารตถ. ฎีกา ๓/๗๑-๗๓/๒๘๕).

^{๒๓}วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๖๐-๒๗๓/๔๓-๖๙.

ตามนัยแห่งเภสัชขันธ์กะ ดังนั้น พระไตรปิฎกจึงถือว่าเป็นคลังแห่งความรู้ทางตำรายาชั้นยอดของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นสูตรตำรายาที่พระพุทธเจ้าได้ประทานไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชนและคนทั้งโลก

ป่าไม้คือแหล่งสมุนไพรตามนัยแห่งเภสัชขันธ์กะ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๕ พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตเภสัช เพื่อให้ภิกษุสาวกของพระองค์ใช้เป็นยารักษาโรคซึ่งยาสำหรับรักษาโรคเหล่านี้จะแสวงหาได้จากป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ เรื่องมีอยู่ว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวกประทับอยู่ที่พระเชตะวัน กรุงสวตถิ สมัยนั้นมีพระภิกษุหลายรูปอาพาธในฤดูสารท (ฤดูใบไม้ร่วง เพราะในฤดูนี้พระภิกษุทั้งหลายจะเปียกน้ำฝน เดินย่ำโคลนบ้าง ถูกแสงแดดร้อนจัดบ้าง ทำให้น้ำดีของภิกษุทั้งหลายไม่ระบายซึ่งอยู่แต่ในอุ้งน้ำดี) ด้วยเหตุนี้ เมื่อภิกษุเกิดอาพาธขึ้นแล้วด้วยสาเหตุนี้ จะฉันท่วมหรือฉันท่วมสวาก็มักจะอาเจียน มีลำตัวชุ่มพอม หมองคล้ำ ตัวเหลือง มีเส้นเอ็นปรากฏขึ้นตามตัวเต็มไปหมด พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น สอบถามถึงสาเหตุจากพระอานนท์ เมื่อทรงทราบสาเหตุแล้วพระองค์จึงทรงอนุญาตเภสัชเพื่อใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์มีเครื่องยาไว้สำหรับบรรเทาโรค โดยแบ่งเป็นเครื่องยาประเภทต่าง ๆ ดังนี้

(๑) ทรงอนุญาตเภสัช ๕ ในกาลและในเวลาวิกาล เพื่อแก้โรคผอมเหลือง

ในฤดูสารท ภิกษุสงฆ์ป่วยอาพาธด้วยโรคที่เกิดในฤดูสารทและบางทีก็เบื่ออาหาร เพราะเหตุ ๒ ประการนี้ จึงชุ่มพอม หมองคล้ำ ชีตเหลืองหรือประเทศไทยเราเรียกว่าเป็นโรคผอมเหลือง (โรคตีชาน) เส้นเอ็นขึ้นสะพรั่งทั้งตัวกันมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้รับประเคนเภสัช ๕ ไว้สำหรับฉันทได้ และเพื่อความสะดวกแก่ภิกษุใช้ จึงทรงอนุญาตให้ฉันทได้ทั้งในกาลและในเวลาวิกาล(นอกกาล)

คำว่า “ในกาล” หมายถึงเอาเวลาตั้งแต่รุ่งอรุณไปจนถึงเที่ยง

คำว่า “ในเวลาวิกาล” หมายถึงเอาเวลาเมื่อเที่ยงวันล่วงไปจนถึงอรุณขึ้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ฉันทเภสัช ๕ ได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ต้องอยู่ในระยะเวลา ๗ วัน หลังจากรับประเคนตามข้อกำหนดว่าด้วยเภสัช ตามความแห่งเภสัชขันธ์กะขาท ตามพระบัญญัติ ความว่า

ก็ เภสัชใดควรลิ้มสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชนั้นแล้ว เก็บไว้ฉันทได้ ๗ วัน เป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคีปาจิตตีย์^{๒๔}

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตยาเพื่อรักษาโรคแก่ภิกษุ ซึ่งเป็นตัวยาและชาวบ้านถือว่าเป็นยา อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ทางโภชนาการและไม่เป็นอาหารหยาบ อันได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ซึ่งมีอธิบายว่า

^{๒๔}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๒๒/๑๔๓.

คำว่าเภสัชใดควรลี้มสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ มีอธิบาย ดังนี้

ที่ชื่อว่า เนยใส ได้แก่ เนยใสทำจากน้ำมันโคบัง เนยใสทำจากน้ำมันแพะบ้าง
เนยใสทำจากน้ำมันกระบือบ้าง หรือเนยใสที่ทำจากน้ำมันสัตว์ที่มีมังสะเป็นกบปิยะ

ที่ชื่อว่า เนยข้น ได้แก่ เนยข้นทำจากน้ำมันสัตว์เหล่านั้นแหละ

ที่ชื่อว่า น้ำมัน ได้แก่ น้ำมันที่สกัดจากเมล็ดงา น้ำมันที่สกัดจากเมล็ดผักกาด
น้ำมันที่สกัดจากเมล็ดมะขาง น้ำมันที่สกัดจากเมล็ดละหุ่ง หรือน้ำมันไซสตร์

ที่ชื่อว่า น้ำผึ้ง ได้แก่ น้ำรสหวานจากผึ้งทำ

ที่ชื่อว่า น้ำอ้อย ได้แก่ น้ำรสหวานที่เกิดจากอ้อย^{๒๕}

(๒) ทรงอนุญาตน้ำมันเหลวที่เป็นยา

น้ำมันเหลวที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้เป็นยาได้ คือ มันเหลวหมี มันเหลวปลา
มันเหลวปลาฉลาม มันเหลวหมู มันเหลวลา ที่รับประเคนในกาล เจียวในกาล กรองในกาลอย่างน้ำมัน

(๓) ทรงอนุญาตเครื่องยาสมุนไพรที่ใช้เป็นยา

สมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรค ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุใช้เพื่อรักษา
อาพาธที่เกิดขึ้น ในเภสัชชขันธกะ ตอนว่าด้วยสมุนไพรและสิ่งที่ได้จากธรรมชาติที่ใช้เป็นยาเพื่อรักษา
โรค นอกจากเภสัช ๕ ที่กล่าวแล้วยังมีรากไม้และสิ่งอื่นที่ใช้เป็นยาที่รวบรวมได้อีก ๒๕ หัวข้อ^{๒๖} ดังนี้

(๑) รากไม้ชนิดต่าง ๆ คือ ขมิ้น ขิงสด ว่านน้ำ ว่านเปาะ อุดพิต ข่า แฝก หัว
หมู หรือรากไม้ที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน ทรงอนุญาตให้ฉันแก้ไข้ รับประเคน
แล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพเมื่อพระองค์ทรงอนุญาตรากไม้ที่เป็นยาแล้ว ก็ทรงอนุญาตหินบดหรือลูกหิน
บดสำหรับภิกษุเพื่อใช้สำหรับบดยาด้วย

(๒) น้ำฝาดต่าง ๆ คือ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดโมกมัน น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาด
บอระเพ็ด น้ำฝาดกระถินพิมาน หรือน้ำฝาดที่เป็นยาชนิดอื่น ๆ ที่มีอยู่ ทรงอนุญาตให้ฉันแก้ไข้ ซึ่ง
ไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ

(๓) ใบไม้ชนิดต่าง ๆ คือ ใบสะเดา ใบโมกมัน ใบขี้กา ใบแมงลัก ใบฝ้าย หรือ
ใบไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ๆ ที่มีอยู่ ทรงอนุญาตให้ฉันแก้ไข้ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บ
ไว้ได้จนตลอดชีพ

(๔) ผลไม้ชนิดต่าง ๆ คือ ลูกพิลังคาะ ตีปลี พริก สมอไทย สมอพิเภก
มะขามป้อม ผลโกฐ หรือผลไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ๆ ที่มีอยู่ทรงอนุญาตให้ฉันแก้ไข้ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของ
ฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ

(๕) ยางไม้ชนิดต่าง ๆ คือ หิงคุ ยางเคี้ยวจากหิงคุ ยางเคี้ยวจากเปลือกหิงคุ ยาง
จากยอดต้นตกะ ยางจากใบต้นตกะ ยางเคี้ยวจากก้านต้นตกะ กายาน หรือยางที่เป็นยาชนิดอื่น ๆ ที่
มีอยู่ ทรงอนุญาตให้ฉันแก้ไข้ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ

^{๒๕}วิ.ม.หา.(ไทย) ๒/๖๒๓/๑๔๓.

^{๒๖}วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๖๓-๒๖๙/๔๕-๔๖.

(๖) เกลือชนิดต่าง ๆ คือ เกลือสมุทร เกลือดำ เกลือสินเธาว์ เกลือดินโปง เกลือหุงหรือเกลือที่เป็นยาชนิดอื่น ๆ ที่มีอยู่ ทรงอนุญาตให้ฉันทแก้ไข ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ

(๗) มูลโค ดินเหนียว กากน้ำย้อม ดับกลิ่นตัว ทรงอนุญาตให้ทาแก้หิด ตุ่มพุพอง ฝีดาษ ดับกลิ่นตัวสำหรับภิกษุผู้มีกลิ่นตัวแรงสำหรับการปรุण्याพระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้ใช้ครกและสากได้

(๘) ผงยาชนิดต่าง ๆ ทรงอนุญาตให้ใช้ทาแก้ฝีดาษ หิด ตุ่ม พุพองสำหรับยาชนิดที่เป็นผงพระองค์ทรงอนุญาตเครื่องร่อนยาและฝาร่นยา เพราะภิกษุผู้เป็นไข้บางรูปต้องการยามงที่ละเอียดในการรักษา

(๙) เนื้อดิบและเลือดสด ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ถูกผีเข้าสิงฉันได้สมัยหนึ่งภิกษุถูกอมนุษย์เข้าสิง อาจารย์และอุปัชฌาย์ช่วยกันรักษา แต่ก็ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ภิกษุนั้นเดินไปที่ร้านขายหมูแล้วกินเนื้อดิบ ต้มเลือดสด ๆ โรคมอมนุษย์เข้าสิงของภิกษุนั้นจึงสงบ ด้วยเหตุนี้พระพุทธานุญาตเนื้อดิบและเลือดสดเป็นยารักษาโรคมอมนุษย์ (ผี) เข้าสิง

(๑๐) ยาหยอดตา ทรงอนุญาตยาหยอดตาหรือยาทาตาที่ประกอบด้วยเครื่องปรุงหลายอย่าง ยาป้ายตาที่ทำด้วยเครื่องปรุงต่าง ๆ ยาทาตาที่เกิดในกระแสน้ำ หรดาลกสิบทอง เขม่าไฟ ทรงอนุญาตให้ทาป้ายตาแก้โรคตา

(๑๑) ไม้จันทน์ กฤษณา กลัมพัก ใบเฉียง หัวหมู ทรงอนุญาตให้ใช้เป็นเครื่องยาบดผสมยาหยอดตาทรงอนุญาตเครื่องบดยาผสมยาหยอดตา ทรงอนุญาตกลักยาตาที่ทำด้วยกระดูกงา เขา ไม้้อ ไม้ไผ่ ไม้ ยางไม้ ผลไม้ โลหะ เปลือกสังข์ และทรงอนุญาตไม้ป้ายยาตาแทนการใช้มือห้ามทำมาจากทองและเงิน

(๑๒) น้ำมัน ทรงอนุญาตให้ใช้ทาแก้โรคปวดศีรษะ

(๑๓) ยานัตถ์ ทรงอนุญาตให้ฉันัตถ์ยาแก้โรคปวดศีรษะ หลังจากที่ทายาที่เป็นน้ำมันแล้วไม่หาย

(๑๔) การสูดควัน ทรงอนุญาตให้ทำแก้โรคปวดศีรษะ หลังจากที่ฉันัตถ์ยาแล้วไม่หาย

(๑๕) น้ำมันหุงเจือน้ำเมาเล็กน้อย ทรงอนุญาตให้ฉันแก้โรคลม

(๑๖) น้ำมันหุงเจือน้ำเมาเกินขนาด ทรงอนุญาตให้ใช้เป็นยาทาไม่อนุญาตให้ใช้ดื่ม หากจะดื่มน้ำมันเจือด้วยน้ำเมาจะต้องเป็นชนิดที่ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรสน้ำเมา

(๑๗) น้ำแป้งเมล็ดผักกาด ทรงอนุญาตให้ใช้ชะล้างแผลเพื่อแก้คัน

(๑๘) คุณ มูตร ถั่ว ดิน ทรงอนุญาตให้เจือน้ำฉันแก้พิษงู

(๑๙) คุณ ทรงอนุญาตให้เจือน้ำฉัน แก้อาพิษ

(๒๐) น้ำละลายจากดินรอยไถติดผาลไถ ทรงอนุญาตให้ฉันแก้โรคเสนห์ยาแฝด

(๒๑) น้ำต่างดิบ ทรงอนุญาตให้ฉันแก้โรคท้องผูก

(๒๒) น้ำสมอทองมูตรโค ทรงอนุญาตให้ฉันแก้โรคผอมเหลือง หรือตีชาน

(๒๓) เหง้าบัวและรากบัว ฉันทแก้โรคร้อนใน

(๒๔) ลูบไล้ด้วยของหอม แก้โรคผิวหนัง

(๒๕) ยาถ่าย แก้โรคผดผื่นขึ้นตามตัว

เครื่องยาเหล่านี้ รับประทานแล้วเก็บไว้ได้ตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็น คือ เป็นไข้สามารถหยิบฉันทได้โดยไม่ต้องรับประทานใหม่ แต่ถ้าภิกษุฉันทโดยไม่มีเหตุจำเป็น คือ ไม่ได้เป็นไข้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๒.๒.๑.๔ ทรงอนุญาตวิธีการรักษาโรคลม

(๑) ภิกษุเป็นโรคลมตามอวัยวะ ทรงอนุญาตให้เข้ากระโจมรมเหงื่อ

(๒) ถ้าโรคลมนั้นยังไม่หาย ทรงอนุญาตให้รมด้วยใบไม้

(๓) ถ้าโรคลมนั้นยังไม่หาย ทรงอนุญาตกรรมใหญ่ คือ ชุดหลุม เอาถ่านเพลิงใส่จนเต็ม เอาดินร่วนและทรายปิดไว้ ลาดใบไม้ทับลงไป เอาน้ำมันทาตัวแล้วนอนบนหลุมนั้น รมร่างกาย โดยการนอนพลิกไปมา

(๔) ภิกษุเป็นโรคลมชัดยอกตามข้อ ทรงอนุญาตให้ระบายโลหิตออก

(๕) ถ้าโรคลมชัดยอกตามข้อยังไม่หาย ทรงอนุญาตให้ใช้เขาสัตว์ก่อกระบายโลหิตเสียออก

๒.๒.๑.๕ ทรงอนุญาตโภชนาหารต่าง ๆ

(๑) ให้ฉันทน้ำอ้อยงบได้ทั้งในกาลและในเวลาวิกาล

(๒) ให้ฉันทน้ำเชื่อมที่ต้มสุกแล้ว แต่ยังไม่งอกได้

(๓) ให้ภิกษุใช้ฉันทยาตองโลณโสวีระกะ ภิกษุไม่ใช่ต้องเจือน้ำฉันทอย่างน้ำปานะ

(๔) ให้เก็บอาหารไว้ภายในและหุงต้มเอง แล้วฉันทได้ในคราวจำเป็น

(๕) ภิกษุพบของฉันท แต่หาคนประเคนไม่ได้ ทรงอนุญาตให้ภิกษุหยิบของฉันทนั้นนำติดตัวไปได้ พบศิษย์ (อนุปลัมบัน) ในที่ใด ให้วางของนั้นบนพื้น แล้วบอกให้เขาประเคน

(๖) ในคราวข้าวยากมากแพง ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ฉันทแล้ว ห้ามภัตตาหารแล้วฉันทโภชนาหารที่ไม่เป็นเดน ที่เกิดในป่า ที่เกิดในกอบัวได้

(๗) ให้ฉันทผลไม้ที่ใช้เพาะพันธุ์ไม่ได้แล้ว และผลไม้ที่ปล่อนเมล็ดออกแล้ว

(๘) ทรงอนุญาตปัจจัยโครส คือ นมสด นมเปรี้ยว เปรี้ยว เนยข้น และเนยใส เพื่อให้ภิกษุมีอาหารฉันท ไม่ลำบากในคราวเดินทางไกล

๒.๒.๑.๖ ทรงอนุญาตน้ำอัฐบาน คือ

(๑) น้ำมะม่วง

(๒) น้ำหว่า

(๓) น้ำกล้วยมีเมล็ด

(๔) น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด

(๕) น้ำมะขาง

(๖) น้ำลูกจันทน์หรือองุ่น

(๗) น้ำเหง้าบัว

(๘) น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่

ให้ภิกษุฉันในเวลาวิกาลได้^{๒๒๗}

๒.๒.๑.๗ ทรงห้ามฉันเนื้อ ๑๐ อย่าง

(๑) เนื้อมนุษย์	(๒) เนื้อช้าง
(๓) เนื้อม้า	(๔) เนื้อสุนัข
(๕) เนื้องู	(๖) เนื้อราชสีห์
(๗) เนื้อเสือโคร่ง	(๘) เนื้อเสือเหลือง
(๙) เนื้อหมี	(๑๐) เนื้อเสือดาว ^{๒๒๘}

ทรงห้ามฉันเนื้อทั่วไปที่เขาทำเจาะจงและทรงอนุญาตให้ฉันเนื้อที่เขาไม่เจาะจงได้ นอกจากนี้ แม้จะทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ฉันเนื้ออื่น ๆ นอกเหนือจากเนื้อ ๑๐ อย่าง ที่กล่าวมา แต่ก็ทรงกำหนดเอาไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้อยู่ ไม่พึงฉันเนื้อที่เขาทำเจาะจง รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตปลา เนื้อ เป็นของบริสุทธ์ด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ

- (๑) ไม่ได้เห็น
- (๒) ไม่ได้ยิน
- (๓) ไม่ได้นึกสงสัย^{๒๒๙}

๒.๒.๑.๘ ทรงวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับกาลิก

คำว่า “กาลิก” แปลว่า เนื่องด้วยกาล ขึ้นกับกาล เป็นชื่อของสิ่งที่จะกลืนกินให้ล่วงล้ำคอเข้าไป ซึ่งพระวินัยบัญญัติให้ภิกษุรับประทานเก็บไว้ และฉันได้ ในเวลาที่กำหนด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดอาหารนั้น ๆ กาลิก แบ่งเป็น ๔ อย่าง^{๓๐} คือ

- (๑) ยาวกาลิก ได้แก่ ข้าว ปลา เนื้อ ผัก ผลไม้ ขนมต่าง ๆ ภิกษุรับประทานและฉันได้ชั่วเวลาเข้าถึงเที่ยงของวันนั้น
- (๒) ยามกาลิก ได้แก่ น้ำอัฐฐิบาน ๘ ชนิด มีน้ำมะม่วงเป็นต้น ภิกษุรับประทานไว้ และฉันได้ชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง คือ ฉันได้ทั้งในกาลและในวิกาล
- (๓) สัตตาทกาลิก ได้แก่ เกสซ์ ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย
- (๔) ยาวซีวิก ได้แก่ ยารักษาโรคต่าง ๆ ภิกษุรับประทานแล้วฉันได้ตลอดชีวิตในเวลาที่เป็นไข้ ทั้งในกาลและในวิกาล

๒.๒.๑.๙ ทรงอนุญาตให้มีสถานที่เก็บอาหาร

ในเบื้องต้น ในคราวบ้านเมืองปกติสุข ข้าวปลาอาหารหาง่าย พระผู้มีพระภาคทรงห้ามภิกษุสงฆ์ฉันอาหารที่เก็บไว้ใน(อันโตวฏฐุระ) ที่หุงต้มภายใน(อันโตปักกะ) ที่หุงต้มเอง (สามปักกะ) ที่จับต้องแล้วรับประทานใหม่ (อุคคหิตปฏิคคหิตะ) ที่นำมาจากที่นิมนต์ (โตตนิหฺวะ) ที่รับประทาน

^{๒๒๗}วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๐/๑๓๑.

^{๒๒๘}วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๕/๑๔๓.

^{๒๒๙}วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๙๔/๑๑๖.

^{๓๐}วิ.อ.(ไทย) ๓/๓๐๕/๑๘๘-๑๘๙.

ก่อนเวลาภัตตาหาร (ปุเรภัตตปฏิคคหิตะ) ที่เกิดในป่า (วณฺณฐฺระ) ที่เกิดในกอบัว (โปกขรฺฐฺระ) ต่อมา ถึงคราวทำบุญถวายอาหาร คนทั้งหลายนำของเคี้ยวของฉันมาเก็บไว้นอกซุ้มประตูวิหาร บางคราวเกิดความเสียหายเพราะถูกฝนตกรดบ้าง ถูกสัตว์กัดกินบ้าง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตสถานที่เก็บอาหารรวมทั้งเป็นที่หุงต้มจัดแจงอาหาร เรียกว่า “กัปปิยภูมิ” มี ๔ ประเภท^{๓๑} คือ

- (๑) อุตสวานันตिका ที่เก็บอาหารซึ่งประกาศให้รู้กันแต่เริ่มสร้าง
- (๒) โคนิสาทิกา ที่เก็บอาหารเคลื่อนที่ได้
- (๓) คหปติการ ที่เก็บอาหารที่คหบดีถวาย
- (๔) สัมมติการ ที่เก็บอาหารซึ่งสงฆ์ตกลงร่วมกันสมมติให้เป็นที่เก็บ

อาหาร

๒.๒.๑.๑๐ ทรงวางหลักในการตัดสินสิ่งที่ควรและไม่ควร

ภิกษุสงฆ์ผู้มีศีลดีงาม บางคราวเกิดความยำเกรงในข้อวัตรปฏิบัติบางอย่างว่า “สิ่งใดหนอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตไว้ สิ่งใดหนอไม่ได้ทรงอนุญาตไว้”

๒.๒.๑.๑๑ ทรงวางหลักในการตัดสินสิ่งที่ควรและไม่ควร

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงวางหลักตัดสินไว้ เรียกว่า “มหาปเทศ” มี ๔ ประการ^{๓๒} คือ

- (๑) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า “ไม่ควร” แต่อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควรให้ตัดสินสิ่งนั้นว่า “ไม่ควร”
- (๒) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า “ไม่ควร” แต่อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควรให้ตัดสินสิ่งนั้นว่า “ควร”
- (๓) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า “ควร” แต่อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควรให้ตัดสินสิ่งนั้นว่า “ไม่ควร”
- (๔) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า “ควร” แต่อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควรให้ตัดสินสิ่งนั้นว่า “ควร”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงวางหลักในการตัดสินไว้ ก็เพื่อให้ภิกษุสงฆ์ใช้พิจารณาตัดสินเรื่องของเคี้ยวของฉันเป็นหลัก เช่น ธัญชาติ ๗ อย่าง คือ (๑) ข้าวสาลี (๒) ข้าวเจ้า (๓) หลู้กับแก้ม (๔) ข้าวละมาน (๕) ลูกเดือย (๖) ข้าวเหนียว (๗) ข้าวฟ่าง ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ทรงห้ามฉันในเวลาวิกาลส่วนมหาผล ๙ อย่าง คือ (๑) ตาล (๒) มะพร้าว (๓) ขนุนธรรมดา (๔) ขนุนสำปะลอ (๕) บวบ (๖) ฟักเขียว (๗) แตงกวา (๘) แตงโม (๙) ฟังทอง รวมทั้งอปรณชาติทั้งหมด เช่น ถั่วเขียว ถั่วราชมาศ งา พืชผักที่กินหลังภัตตาหาร เหล่านี้ แม้จะไม่ได้ทรงห้ามไว้ แต่อนุโลมเข้ากับธัญชาติ ๗ อย่าง ดังกล่าวแล้ว เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรฉันในเวลาวิกาลด้วย เข้ากับหลักมหาปเทศข้อ ๑ และข้อ

^{๓๑}วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๙๕/๑๒๐.

^{๓๒}วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙-๑๔๐.

๒พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตน้ำอัฐภูพาน ๘ ชนิด ให้ภิกษุรับประเคนแล้วฉันในชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ทั้งในกาลและในเวลาวิกาล ส่วนน้ำดื่มที่นับเนื่องในน้ำอัฐภูพานนั้น เช่น น้ำหวาย น้ำผลมะม่วง น้ำต้นเล็บเหยี่ยว น้ำผลไม้เล็ก เป็นต้น แม้จะไม่ได้อนุญาตไว้ แต่ก้อนุโลมเข้ากับน้ำอัฐภูพาน เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันทรงอนุญาตด้วย เพราะเข้ากับหลักมหาปเทศ ข้อ ๓ และข้อ ๔

จะเห็นได้ว่า เกสซ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ นั้น ส่วนมากก็มาจากต้นไม้ เพราะต้นไม้ทุกต้นที่กล่าวไว้ในเกสซ์ชั้นธกะนั้น สามารถนำมาทำเป็นยารักษาโรคต่าง ๆ ให้หายได้ ในระบบนิเวศวิทยานั้น เราอาจกล่าวได้ว่า เป็นสิ่งที่มีคุณอนันต์อย่างยิ่ง ทั้งกับสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่ไม่มีชีวิต คนเราเมื่อตายลงแล้ว ก็ต้องนำไปเผา ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยไม้เป็นสำคัญ ดังนั้นในระบบนิเวศวิทยาแล้ว การรักษาป่าไม้ เป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างเร่งด่วน เพราะถ้าทรัพยากรป่าไม้หมดไปจากแผ่นดินแล้ว ระบบนิเวศวิทยาต่าง ๆ คงสูญสิ้นไป และจะทำให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยเฉพาะสิ่งที่สำคัญป่าไม้เป็นสิ่งที่ดูดซับน้ำ เมื่อไม่มีป่าไม้ น้ำป่าที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ย่อมไหลป่าเข้าท่วมบ้านเรือนหรือไร่นาเสียหายอย่างมาก ดังนั้น ต้นไม้ ใบหญ้าทุกชนิดที่เกิดขึ้นในป่า จึงเป็นเสมือนลมหายใจของคนทุกคน ดังจะเห็นได้ในครั้งพุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ทรัพยากรไม้อย่างมีคุณค่าที่สุด โดยเฉพาะการใช้ต้นไม้บางชนิดรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้หายได้ และอีกส่วนหนึ่ง ก็สามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในการประทั้งชีวิตให้อยู่รอดอย่างปลอดภัยได้

๒.๒.๒ วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาจากพุทธประวัติพบว่า พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชนม์ชีพ เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระราชากุมาร พระเจ้าสุทโธทนะทรงสร้างปราสาท ๓๓๑ เพื่อให้แก่พระทัยว่าพระองค์ทรงมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่พร้อมไปด้วยโลกียสุขทุกประการ แต่เจ้าชายสิทธัตถะทรงหันเหจากชีวิตในราชวังที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ทรงมุ่งแสวงหาสัจชีวิตหรือสัจธรรมในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ เช่น ราวป่า ถ้ำ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น และได้ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณภายใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จะเห็นได้ว่า ความสงบของธรรมชาติเป็นปัจจัยประการหนึ่งนำไปสู่การตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐและสาร์ตณะแห่งการตรัสรู้ก็คือ ธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยในการประทับอยู่ตามราวป่าและภูเขา เป็นเวลา ๔๕ พรรษา

ในคัมภีร์มโนปุรณิได้แสดงสถานที่และปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าใน ๔๕พรรษาของพระพุทธเจ้านั้น เกือบครึ่งหนึ่งเป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ที่ป่าหรืออารามป่า ดังนี้

- พรรษาที่ ๑ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๒-๔ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๕ กุฎาคารศาลา (เรือนยอด) ปามหาวัน กรุงเวสาลี แคว้นกาฬิ
- พรรษาที่ ๖ ภูเขาอมฤตะ
- พรรษาที่ ๗ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
- พรรษาที่ ๘ ป่าเกสกลา (ป่าไม้สีเขียว) สูงสูมราศีระนคร แคว้นภัคคะ
- พรรษาที่ ๙ กรุงโกสัมพี แคว้นโกศล
- พรรษาที่ ๑๐ ป่าปารีเลยยก ใกล้กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ
- พรรษาที่ ๑๑ ชนบทชื่อทักขิณาคิริ เอกนาพา แคว้นมคธ

พระราชที่ ๑๒ กรุงวริยธา
 พระราชที่ ๑๓ ภูเขาจาเลียะ
 พระราชที่ ๑๔ เขตวันมหาวิหาร กรุงสวัตถิ แคว้นโกศล
 พระราชที่ ๑๕ กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ
 พระราชที่ ๑๖ กรุงอาฬวี แคว้นอาฬวี
 พระราชที่ ๑๗ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
 พระราชที่ ๑๘-๑๙ ภูเขาจาเลียะ
 พระราชที่ ๒๐ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
 พระราชที่ ๒๑-๔๕ กรุงสวัตถิ แคว้นโกศล (พระเขตวันมหาวิหารบ้าง บุพพารามบ้าง)

จะเห็นได้ว่าพระราชที่ ๑,๒-๔,๖,๘,๑๐,๑๑,๑๓,๑๕, ๑๗, ๑๘-๑๙ และ ๒๐ เป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ป่าไม้หรือสวนป่าแม้จะเป็นการระบุมืองเอาไว้ เช่น ราชคฤห์ แต่สถานที่ประทับจำพรรษาจริงนั้น คือ สวนป่า เช่น สวนป่าไผ่ สวนป่ามะม่วง รอบ ๆ กรุงราชคฤห์พระราชที่ ๑๒กรุงเวริยธา แต่ประทับจำพรรษาที่โคนต้นไม้สะเดา สวนป่าเหล่านั้น ภายหลังก็ได้พัฒนาเป็นอารามและมหาวิหาร เช่น เขตวันมหาวิหารหรือเวฬุวันมหาวิหาร เป็นต้น พระพุทธเจ้าและพระสาวกจะพักในป่าต่าง ๆ แล้ว ภูเขา และถ้ำอีกหลายแห่งก็เคยเป็นที่พักของพระพุทธองค์^{๘๓} เช่น

ถ้ำอินทสาละ เขาเวทียก เมืองราชคฤห์
 เหวทังโจร เมืองราชคฤห์
 ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์
 เจ็อมเขาสัปปะไสณทิกถ สัตวัน เมืองราชคฤห์
 ภูเขาคิชมกุฎ เมืองราชคฤห์
 ถ้ำสุรขาทา ภูเขาคิชมกุฎ เมืองราชคฤห์
 ภูเขาอิสสิคิลิ เมืองราชคฤห์
 ภูเขาอินทกุฎ เมืองราชคฤห์

หลังจากได้ตรัสรู้แล้วทรงใช้เวลาโปรดเวไนยสัตว์ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดมีวัดป่าขึ้นมากมาย อาทิ ป่าไผ่ ของพระเจ้าพิมพิสารแห่งราชคฤห์ ป่าปาลีไลยก์ สวนป่ามหาวัน กรุงเวสาลี เขาคิชฌกุฎ และในการดับขันธปรินิพพานทรงเลือกเอาป่าสาละวัน เมืองกุสินารา เป็นสถานที่ช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ทรงมีความเมตตากรุณาอย่างยิ่งต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย คำสอนที่มีต่อพระสาวกนั้น รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย ทำสมาธิตามรากไม้ โคนไม้ที่ว่าง เป็นต้น คำสอนนี้ ดูเหมือนเป็นการกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตตามแบบของชาวพุทธโดยแท้

พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้าม

^{๘๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๕/๒๑๗.

พระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ

ความรักธรรมชาติของพระภิกษุในเบื้องต้นอาจเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นในการแสวงหาสถานที่เสียบสงบเพื่อการบำเพ็ญสมาธิ แต่ความชื่นชมในธรรมชาติและประโยชน์ของธรรมชาติก็มีใช้สิ่งที่พึงมองข้ามไป ตาลบุตร พระภิกษุผู้อาศัยในเขาในถ้ำ กล่าวไว้ว่า

ท่านผู้ไปสู่เรือนคือถ้ำที่เฝ้าภูเขาสวยงามตามธรรมชาติ เป็นที่อาศัยอยู่แห่งสัตว์ป่า คือ หมู และกวาง และในป่าที่ผืนตกใหม่ ๆ จักได้ความรื่นรมย์ใจ ณ ที่นั้น ผู้นกยูงมีขนที่คอเขียว มีหงอนและปีกงาม ลำแพนหางมีแวววิจิตรนัก สง่าเนืองกิ่งก้านวานไพเราะจับใจ อิกยังท่านผู้บำเพ็ญฌานอยู่ในป่าให้ร่าเริงได้เมื่อฝนตกแล้ว หลุ้งงายาวประมาณ ๔ นิ้ว ท้องฟ้างามแจ่มใส ไม่มีเมฆปกคลุม เมื่อท่านทำตนให้เสมอด้วยไม้แล้วนอนอยู่เหนือหญ้าระหว่างภูเขานั้น จะรู้สึกอ่อนนุ่มดังสำลี...^{๓๔}

พระภิกษุอีกรูปหนึ่ง มีนามว่า สังกิจจะ เป็นผู้นิยมราวป่าเช่นกัน และได้กล่าวชมธรรมชาติไว้ว่า

แอ่งศิลาซึ่งมีน้ำใส ประกอบด้วยหมู่ชะนีและค้าง คารดาชไปด้วยสาหร่าย ย่อมยังอาตมาให้อินดี การที่อาตมาอยู่ในเสนาสนะป่า คือชอกเขาและถ้ำอันเป็นที่สงบ เป็นที่สงบเสพอาศัยแห่งมวลมฤค ย่อมทำให้อาตมาอินดี อาตมาไม่เคยรู้สึกถึงความดำริอันไม่ประเสริฐ ประกอบด้วยโทษเลยว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงถูกเบียดเบียน จงถูกฆ่า จงได้รับทุกข์ อาตมาได้ทำความคุ้นเคยกับพระศาสนาแล้ว

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระราชาวรมุณีกล่าวไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า ดังข้อความข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่าง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และศีลสิกขา อันน่าจะมีคุณค่าในแง่มุมการผลิต มากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใด ๆ เจ้าพนักงานป่าไม้ย่อมจะบอกได้ดีว่าในการที่พระเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่น ๆ

สมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนมชีพ ชีวิตของพระองค์จะมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับป่ามาโดยตลอด นับแต่ประสูติ พระองค์ใช้ป่าบำเพ็ญเพียรมาตั้งแต่ครั้งที่ยังมิได้ตรัสรู้ เมื่อตรัสรู้แล้วก็ทรงใช้ป่าเป็นที่พำนัก เป็นที่อบรมสั่งสอนพระสาวก ทำให้ชาวพุทธทั่วไปเกิดความรู้สึกที่ดีต่อป่าเขาตลอดมา ต้นไม้ให้ร่มเงา ให้ความชุ่มชื้นแก่แผ่นดินอันเป็นเหตุให้เกิดต้นน้ำลำธาร ที่สำคัญเป็นโรงงานผลิตอาหารและยารักษาโรคขนาดใหญ่ให้กับสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก

เรื่องการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเกี่ยวข้องกับป่า หากเราจะศึกษาถึงประวัติของพระพุทธเจ้าทั้งหลายตั้งแต่อดีตมา ก็ให้เห็นได้ว่าทุกพระองค์ล้วนตรัสรู้ภายใต้ต้นไม้อันเป็นป่าทั้งสิ้น เช่น

พระวิปัสสิพุทธเจ้า	ตรัสรู้ ณ โคนต้นแคฝอย
พระสิขีพุทธเจ้า	ตรัสรู้ ณ โคนต้นบุณฑริก

^{๓๔} Norman, K.R. (Tr.) *Theragatha*, (London: Pali Text Society, 1969), p.60.

พระเวสสภูพุทธเจ้า	ตรัสรู้	ณ โคนต้นสาละ
พระกกุสันธพุทธเจ้า	ตรัสรู้	ณ โคนไม้ซีก
พระโกนาคมพุทธเจ้า	ตรัสรู้	ณ โคนไม้มะเดื่อ
พระกัสสปพุทธเจ้า	ตรัสรู้	ณ โคนไม้โคจร (ไทร)
พระโคตมพุทธเจ้า	ตรัสรู้	ณ โคนไม้อัสสัถะ (โพธิ์)

เรื่องพระพุทธเจ้ากับป่าไม้ถ้าหากเราจะกล่าวให้เห็นชัดเจนก็คงจะต้องดูจากสังเขปสถาน ๔ ซึ่งสามารถนำมาเป็นหลักฐานได้เป็นอย่างดีว่า พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงมีพระชนมชีพที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติคือป่าจริง ๆ อันได้แก่

- (๑) ประสูติ ณ ป่าลุมพินีวัน ระหว่างพรมแดนกรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะ
- (๒) ตรัสรู้ ณ ใต้ต้นโพธิ์ นครราชคฤห์
- (๓) ทรงแสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน นครพาราณสี แคว้นกาฬิ
- (๔) เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ โคนไม้สาละ แคว้นมัลละ

วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ก็เป็นวัดที่อยู่ในป่าที่เจ้าพิมพิสารถวาย เป็นสวนไม้ชื่อว่า วัดเวฬุวัน ในเรื่องของความกตัญญูต่อป่าในพระพุทธศาสนานี้ เราจะศึกษาได้อย่างชัดเจนจากประวัติของพระพุทธเจ้า คือหลังจากที่พระองค์ได้ตรัสรู้พระโพธิญาณภายใต้ต้นโพธิ์แล้ว พระพุทธเจ้าก็มีได้เสด็จไปที่อื่นโดยทันที พระองค์ได้เสด็จประทับยืนเพ่งต้นโพธิ์เพื่อรำลึกถึงบุญคุณและความสำคัญของต้นโพธิ์ตลอดระยะเวลา ๗ วัน แม้เมื่อครั้งปฐมกาลแห่งพระพุทธศาสนาที่ยังไม่มีใครถวายที่เพื่อสร้างเป็นวัด ขณะที่พระองค์เสด็จเที่ยวจาริกไปโปรดเวไนยสัตว์ออกประกาศพระศาสนาก็ได้อาศัยป่าเป็นที่ประทับตลอดเวลา

ดังนั้นป่าจึงเป็นแหล่งของความสุขความสดชื่นรื่นรมย์ของมวลมนุษย์ทั้งหลายทั้งในอดีตและปัจจุบันโดยเป็นทั้งแหล่งอาหาร ยารักษาโรคเครื่องนุ่งห่ม และการใช้ป่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งประการสุดท้ายนี้เราจะเห็นว่าเรามีวนอุทยานและสวนพฤกษชาติ สวนหย่อมต่าง ๆ เพื่อให้มนุษย์ได้ชื่นชมกับความงาม ธรรมชาติได้เป็นองค์ประกอบทำให้เกิดจิตใจเกิดความสุข ความสงบเย็นความสบายใจหายเครียดซึ่งมีส่วนก่อให้เกิดความคิดที่ดีงานอันเป็นปัจจัยให้เกิดการกระทำที่ดีงามตามมาด้วย เราทุกคนที่เคยได้ไปสัมผัสกับธรรมชาติที่บริสุทธิ์คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าเราจะมีความรู้สึกอย่างนั้นเกิดขึ้นกับจิตวิญญาณของเราจริง ๆ

พระพุทธบัญญัติเรื่องพืช

พระพุทธเจ้าทรงมีทัศนะว่า พืชทุกชนิดมีค่าเท่ากับสัตว์ทั้งหลายควรแก่การดูแลทะนุถนอมไม่น้อยไปกว่าสัตว์ ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นศีลห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้ หรือพรากของเขียว ภูตคาม ทุกชนิด ห้ามมิให้ขุดดิน ห้ามถ้ำยอจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้ หรือในแม่น้ำลำธาร เป็นต้นทรงบัญญัติสิกขาบทคุ้มครองพืชแห่งภูตคามวรรคว่า “เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะพรากภูตคาม” พรากภูตคามในที่นี้หมายถึงการทำให้พืชตายทุกวิธี ไม่ว่าจะถอน โคน ตัดหรือเด็ดก่อนบัญญัติสิกขาบทนี้

พระองค์ตรัสกับภิกษุที่ขอบโค่นไม้มาสร้างที่อยู่อาศัยว่า “โมฆะบุรุษทั้งหลาย โฉนพวกเธอจึงได้ตัดเองบ้าง ให้คนอื่นตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้ เพราะคนทั้งหลายสำคัญในต้นไม้ว่ามีชีวิต”

พระพุทธดำรัส สะท้อนแนวความคิดที่น่าพิจารณาสองอย่าง คือ ภิกษุที่ขอบตัดไม้ทำลายพืชทั้งหลายถูกเรียกว่า โมฆะบุรุษ คือ ผู้ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้สาระ หรือว่างเปล่าจากคุณธรรม อีกประเด็นหนึ่ง ประชาชนร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า มีความเชื่อว่า พืชทั้งหลายมีชีวิต พระพุทธเจ้าไม่ได้โต้แย้งหรือคัดค้านความเชื่อนี้ว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระแต่ประการใดนอกจากจะไม่เปลี่ยนแปลงความเชื่อดังกล่าวของประชาชนไปในทางอื่นแล้ว ยังบัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุตัดต้นไม้ทำลายพืชทุกชนิด อันเป็นพฤติกรรมที่สวนกับความรูสึกของประชาชนอีกด้วย ความเชื่อของประชาชนเช่นนี้มีคุณูปการต่อการดำรงอยู่ได้แห่งป่าไม้พืชพันธุ์มานานนับพัน ๆ ปี แม้ประชาชนจะอาศัยป่าและพืชเป็นเครื่องยังชีพ แต่หากเขาบริโภคผลประโยชน์อันเกิดจากป่าด้วยความซาบซึ้งในคุณค่าของป่าและพืช เขาจะปฏิบัติต่อป่าและพืชทุกชนิดด้วยความระมัดระวังทะนุถนอม สิ่งใดที่ได้มาจากป่าหรือเป็นผลิตภัณฑ์จากพืชจะถูกใช้สอยอย่างคุ้มค่า ไม่ผลาญฟุ่มเฟือย หากจิตสำนึกแห่งความกตัญญูต่อกว่ป่าและพืช แพร่ขยายไปมาก ๆ การทำลายล้างอย่างขาดความระมัดระวังก็จะลดน้อยลง

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุทำลายพืชทุกชนิดแล้ว แม้การกระทำอันจะเป็นเหตุให้เกิดผลมลพิษกับสิ่งแวดล้อมก็ทรงห้ามไว้เช่นกัน แม้สิกขาบทดังกล่าวผู้ล่วงละเมิดจะมีโทษน้อยนิดแต่หากมองให้ลึกซึ้ง สิกขาบทนี้จะเป็นพื้นฐานแห่งการป้องกันมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี

ในปาทุภวรรคสิกขาบทที่ ๑๔ ทรงบัญญัติไว้ว่า “ภิกษุพึงทำการศึกษ (ตระหนัก) ว่าเราไม่อาพาธจักไม่ตายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนขะพะ (น้ำลาย) ลงบนของสดเขียว”^{๓๕} ทั้ง ๆ ที่ชีวิตมนุษย์เมื่อสองพันกว่าปีที่ผ่านมา ค่อนข้างจะอยู่กันอย่างสังคมบรรพกาลมากกว่า แต่กลับมีแนวความคิดในการรักษาความสะอาดแก่สิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย แนวความคิดของมนุษย์ที่จะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในภาวะปกติจึงมิใช่เพิ่งจะเกิดขึ้นมาเมื่อโลกต้องเผชิญหน้ากับมลพิษอย่างหนักหน่วง ดังเช่นในปัจจุบันเท่านั้น แต่ในอดีตกาลเราก็คพบหลักฐานว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงมีพระดำริและออกกฏระเบียบเพื่อให้หมู่สงฆ์ได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้ว

๒.๒.๒.๑ งานในป่าของพระอริยเจ้า

ธรรมชาติของพระอริยเจ้าและพระพุทธเจ้าอีกอย่างหนึ่งคือ การพักผ่อนในเสนาสนะอันสงบ โดยเฉพาะเสนาสนะป่า ดังข้อความในมหาโคสิงคาลสูตร^{๓๖} ขณะพระพุทธเจ้าประทับ ณ ป่ามหาโคสิงคาลวัน กับพระอริยะสาวกชั้นผู้ใหญ่หลายรูปที่มีชื่อคือพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธะพระเรวตะ พระอานนท์ เป็นต้น เย็นวันหนึ่ง ได้ประชุมเสวนาธรรมกัน โดยพระสารีบุตรได้ตั้งปัญหาถามพระอานนท์กลางที่ประชุมว่า ป่ามหาสิงคาลนี้ งดงามเหมาะสมกับภิกษุประเภทใด?

พระอานนท์ตอบว่า	งามสำหรับภิกษุผู้พหูสูต
พระมหากัสสปะตอบว่า	งามสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่า
พระเถระอื่น ๆ ตอบว่า	งามสำหรับภิกษุผู้มีคุณธรรม

^{๓๕} วิ.มหา.อ. ๒๘๕๖/๔๖๐-๔๖๔.

^{๓๖} ม.ม.อ. ๒/๖๓๕-๖๓๘.

ปรากฏความเห็นแตกต่างกันไป เมื่อตกลงกันไม่ได้จึงพากันเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าพระองค์ตรัสว่า “ปานี้ดงามสำหรับภิกษุผู้กลับจากบิณฑบาต นั่งคู่บัลลังก์(นั่งสมาธิ) ตั้งกายตรงดำรงสติมั่นเฉพาะหน้า ตั้งใจว่า จะไม่เลิกล้มสมาธิ トラบใดที่จิตยังไม่พ้นจากกิเลสอาสวะ ไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน”

เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า ภิกษุที่จะทำให้ปางดงามได้ ไม่จำเป็นต้องถางป่า หรือตกแต่งป่าด้วยศิลปะใด ๆ แต่พระภิกษุผู้อยู่ป่าไม่ว่าอริยสาวก หรือปุถุชนจะต้องศึกษาธรรม เสนาธรรม ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด โดยมีความหลุดพ้นจากอาสวะเป็นเป้าหมาย แม้หลุดพ้นแล้วก็ดำรงชีพอยู่ด้วยวิหารธรรมต่าง ๆ มิขาดสาย นำธรรมะที่รู้แจ้งเห็นจริงแล้ว มาเผยแผ่แก่พุทธบริษัท ๔ ด้วยความชำนาญ คล่องแคล่ว เจาะลึกในเนื้อหา เพื่อถอนกิเลสอาสวะของผู้ฟังเป็นเป้าหมาย ความงามของป่าที่มีพระภิกษุเข้าไปบำเพ็ญธรรมจึงมิใช่ด้วยการตกแต่งหรือปรับปรุงด้วยวิธีการใด ๆ แต่ป่าทั้งป่าจะงดงามเพราะธรรมจริยวัตรของพระภิกษุผู้เข้าไปอยู่ป่านั้นเองเพื่อบำเพ็ญเพียรขัดเกลากิเลสอาสวะต่อไป พระสูตรทำนองเดียวกันนี้ยังมีปรากฏในพระไตรปิฎกอีกมากมาย

๒.๒.๒.๒ พระพุทธศาสนากับสัตว์

พระพุทธศาสนาเคารพสิทธิของสัตว์ว่าเป็นสิ่งมีค่าในตัวเอง ดังในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ได้กล่าวถึงสัตว์และพืชชนิดต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก โดยได้กล่าววามนุษย์เป็นเพียงสัตว์ชนิดหนึ่งในบรรดาสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ดังข้อความที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

ท่านทั้งหลาย ย่อมรู้จักหญ้าและต้นไม้ แต่หญ้าและต้นไม้ก็ไม่ยอมรับว่าเป็นหญ้าและต้นไม้ หญ้าและต้นไม้เหล่านั้น มีสัจฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่าง ๆ กันแต่นั้น ท่านทั้งหลาย จงรู้จัก หนอน ตั๊กแตน มดดำ และมดแดง สัตว์เหล่านั้น มีสัจฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่าง ๆ กันท่านทั้งหลาย จงรู้จักสัตว์ ๔เท้า ทั้งตัวเล็กตัวใหญ่ สัตว์เหล่านั้น มีสัจฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่าง ๆ กันต่อแต่นั้น ท่านทั้งหลาย จงรู้จักปลาที่เกิดในน้ำ เทียบไปในน้ำ ปลาเหล่านั้น มีสัจฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่าง ๆ กันถัดจากนั้น ท่านทั้งหลาย จงรู้จักนกที่บินไปในเวหา นกเหล่านั้น มีสัจฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่าง ๆ กันเพศที่สำเร็จมาแต่ชาติเป็นอันมาก ไม่มีในมนุษย์ทั้งหลายเหมือนอย่างเพศมีสัจฐานที่สำเร็จมาแต่ชาติ เป็นอันมากในชาติเหล่านั้น ^{๓๗}

เมื่อเราพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วจะพบว่า มนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติซึ่งล้วนแล้วแต่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของตน ๆ แต่จุดรวมในทางพระพุทธศาสนาก็คือ ทั้งมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติ ต่างเป็นสิ่งที่มีชีวิตและมีอิสระในตัวเองที่ไม่ต้องการให้ใครล่วงเกินตน จากสิทธิส่วนนี้ มนุษย์จึงไม่มีเหตุผลที่จะทำลายสัตว์และธรรมชาติ เพราะเหตุเพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์เอง วิธีการนี้เองจะเป็นเหตุนำไปสู่วิถีทางแห่งการทำลายตัวมนุษย์เองในที่สุด

ข้อความที่พรรณนาถึงสุนทรียศาสตร์ในชาตกนี้ อันเป็นแนวคิดเรื่องโลกธรรมชาติในอุดมคติของพระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นถึงธรรมชาติที่สมบูรณ์ของมนุษย์ชาติ

^{๓๗} อัง.สตุตตก.(ไทย) ๒๓/๑๑/๕๓.

อย่างไรก็ตาม สภาพชีวิตของสัตว์เป็นสถานะที่ตกอยู่ในอบายภูมิตามชาดก พระพุทธเจ้าเคยเกิดครั้งแล้วครั้งเล่าเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น ช้าง ลิง นก กระจง ฯลฯ และในสังสารวัฏนั้น ไม่มีใครอ้างได้ว่าเขาไม่เคยเกิดเป็นสัตว์ ฉะนั้น เป็นที่ประจักษ์ว่า ในระบบนิเวศวิทยา มนุษย์เป็นผู้ด้อยเพราะละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แท้ที่จริงแล้ว สัตว์ทั้งปวงเป็นพี่น้องกัน เป็นครอบครัวเดียวกัน มนุษย์ต่างแบ่งใช้ธรรมชาติและจิตวิญญาณเดียวกันด้วย

สมัยพุทธกาล สังคมอินเดียยังคงทำพิธีการฆ่าสัตว์บูชายัญเพื่อแสดงความภักดีต่อเทพเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงตำหนิพิธีการนี้ คำสอนของพุทธองค์แสดงความเป็นมิตรและไม่ก้าวร้าวไม่เฉพาะต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสัตว์ทั้งปวงและพืชด้วย เมื่อพระพุทธองค์มีพระชนม์ชีพอยู่ ได้มีผู้ถวายพื้นที่ป่า ทำให้พื้นที่เหล่านั้นกลายเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าไปด้วย เช่น ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เวฬุวนาราม เป็นต้น

๒.๒.๒.๓ พระพุทธบัญญัติเรื่องสัตว์

พระพุทธบัญญัติเพื่อปลูกฝังความรักสัตว์และสิ่งแวดล้อม คือ สัปปาณกวรรค

สิกขาบทที่ ๑ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่า “อนึ่งภิกษุใดแก่งฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นปาจิตตีย์” สัตว์ในที่นี้หมายถึงสัตว์เดรัจฉานทุกชนิด ไม่มีข้อยกเว้น ไม่ว่าแมลงตัวเล็กตัวน้อยขนาดไหนก็ตาม ล้วนมีสิทธิ์ได้รับความคุ้มครองชีวิตจากบทบัญญัตินี้อย่างเท่าเทียมกัน

ในสิกขาบทที่ ๒ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่า “ภิกษุใดรู้ที่อยู่บริโภคน้ำมีตัวสัตว์เป็นปาจิตตีย์”^{๓๘๘} สิกขาบทนี้เน้นย้ำลงไปว่า แม้สัตว์ตัวเล็กขนาดอยู่ในน้ำตื้น ภิกษุก็ไม่ควรไปล่วงละเมิดสิทธิ์ในการดำรงชีวิตของเขา ใครล่วงละเมิดย่อมมีความผิด

เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์ได้มีจิตสำนึกในความรักสัตว์เหมือนรักชีวิตตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายไว้ว่า “สัตว์ทั้งปวง ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา สัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวความตาย สัตว์ทั้งปวงย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา ชีวิตเป็นที่รักของตน ๆ ทุก ๆ ชีวิตเป็นเช่นใด สัตว์เหล่านั้นก็ฉนั้น สัตว์เหล่านี้ฉนั้นใด เราก็นั้นนั้น นึกถึงเขา เอาตัวเราเข้าเทียบแล้วไม่ควรเข่นฆ่า ไม่ควรให้สังหารกัน”

คำว่า “สัตว์” ในพระพุทธพจน์นี้มีได้หมายถึงเพียงสัตว์เดรัจฉานใหญ่เท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงมนุษย์ทุกคนด้วย หากมนุษย์ปลูกจิตสำนึกอยู่เช่นนี้ แพร่ขยายจิตสำนึกเช่นนี้ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายก็จะดำรงชีวิตในโลกนี้อย่างสงบสุข

๒.๒.๒.๔ พระพุทธศาสนากับน้ำ

น้ำเป็นธาตุหนึ่งที่สำคัญในบรรดาธาตุ ๔ การให้น้ำดื่มแก่ผู้กระหายเป็นบุญกุศล ตรงข้าม ถ้าหากมนุษย์ทำให้น้ำเป็นพิษ พวกเขาจะได้รับผลกระทบการรักษาแหล่งน้ำบริโภค อุบิโภคมีความสำคัญไม่น้อยในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุพึงทำการศึกษว่า เราจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ

^{๓๘๘}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๓๕-๖๓๘.

หรือป่วนทะเลลงในน้ำ” ต่อเมื่อเกิดเหตุสุดวิสัยกับภิกษุอาพาธ พระองค์ทรงวางอนุบัญญัติว่า “ภิกษุพึงทำการศึกษาว่าเราไม่อาพาธ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ บ้วนทะเลลงในน้ำ”^{๓๙}

สิกขาบทนี้มีจุดประสงค์ชัดเจนในการรักษาน้ำให้บริสุทธิ์เอาไว้ให้เพื่อนมนุษย์ได้ใช้นาน ๆ มองตามบทบัญญัติก็จะพบว่า พระภิกษุโดยปกติก็ไม่มีทรัพย์อันใดหรือกิจกรรมใด ๆ ที่จะสร้างมลพิษให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ คงมีแต่สิ่งสกปรกอันมีอยู่ตามธรรมชาติภายในกายที่จะต้องถ่ายออกมาทั้งข้างนอกเท่านั้น สถานที่ถ่ายจึงต้องเป็นที่ที่เหมาะสม ห้ามถ่ายลงแม่น้ำเป็นอันขาด ในกรณีที่ภิกษุอาพาธหรือป่วยได้รับการยกเว้น เพราะผู้ที่ป่วยไข้หรืออาพาธนั้น บางครั้งระบบการขับถ่ายของร่างกายไม่สามารถจะควบคุมได้ เช่น ฉันทยาถ่ายแล้วนั่งเรือมาในแม่น้ำจะขึ้นฝั่งก็คงจะไม่ทันการ ต้องตัดสินใจปล่อยไปในแม่น้ำ เพราะความจำเป็น แล้วจะได้ระมัดระวังไม่ให้เกิดขึ้นอีก

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสก็ดี วินัยที่ทรงบัญญัติไว้ก็ดี ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นจริง ใครก็ตามปฏิบัติแล้วก็จะพบกับชีวิตที่ปกติสุข สอดประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนไปจากธรรมชาติ การปฏิบัติผิดธรรมะ ผิดวินัยเสียอีกที่ยิ่งดูไปก็ยิ่งผิดธรรมชาติ สวนทางกับธรรมชาติ เช่น การดื่มสุราเป็นเรื่องผิดธรรมชาติ เพราะร่างกายโดยปกติไม่ต้องการสุรา การสูบบุหรี่เป็นพฤติกรรมที่ผิดธรรมชาติ เพราะตามธรรมชาติร่างกายไม่ต้องการควันพิษเช่นนั้น แต่ต้องการอากาศบริสุทธิ์ แนวความคิดจากสิกขาบทเหล่านี้ ล้วนสามารถนำมาเป็นพื้นฐานแห่งความคิดและสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

พระองค์พยายามเน้นให้พระสงฆ์เป็นผู้นำแห่งการปฏิบัติตนในแง่การอนุรักษ์น้ำไม่กระทำการใด ๆ อันจะเป็นแบบอย่างแห่งการทำลายน้ำในลักษณะเป็นวงกว้างดังสิกขาบทในพระวินัยว่าครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงติเตียนพระภิกษุสัตตสวัคคีย์ซึ่งเล่นน้ำอยู่ในแม่น้ำอจิรวดีความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไฉนเล่าพวกเธอจึงได้เล่นน้ำกันการกระทำของพวกเธอนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใสแล้ว หรือเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้วทรงบัญญัติสิกขาบท”^{๔๐}ว่า “.....เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะกรรมคือหัวเราะในน้ำ”

มีอธิบายความว่า ธรรมคือหัวเราะในน้ำนั้น ได้แก่ น้ำลึกลับซุ่มซ่ามเข้าไป ภิกษุมีความประสงค์จะรื่นเริง ดำลงก็ดี ผุดขึ้นก็ดี ว่ายน้ำก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนึ่ง ในศาสนพิธี พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ใช้แม่น้ำทำสังฆกรรมได้ หรือที่เรียกว่า “โบสถ์น้ำ” (อุททุกเขปัสสิมา) ซึ่งมีประโยชน์โดยอ้อมด้วย ทำให้บริเวณนั้นดูสะอาด เป็นสวนธรรมชาติไปด้วย ทำให้ต้นไม้ได้รับการบำรุง เป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ และนกนานาพันธุ์ นอกจากนี้ ทำให้วัดกลายเป็นเขตอภัยทานสำหรับ ปลา เต่า และสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ

๒.๒.๒.๕ จริยธรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม มีหน้าที่ให้การศึกษอบรมสั่งสอนศาสนิกชนของตนให้มีจิตสำนึกที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมองค์กรพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือมากพร้อมที่

^{๓๙}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๙๒๕-๙๒๗.

^{๔๐}วิ.มหา.(ไทย) ๒/๕๘๖-๕๘๗.

จะช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้โดยตรงอย่างบางหน่วยงาน แต่ก็มีพุทธธรรมเป็นแสงสว่างส่องใจ ให้แก่นมนุษย์ได้มองเห็นตนเอง พฤติกรรมของตนเอง ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง เปลี่ยนแปลงชีวิตตนเอง ให้มีคุณค่า เกิดมาไม่ได้สร้างสรรค์อะไรแก่โลกมาก แต่ไม่สร้างความหายนะแก่โลกมากนักก็น่าจะพอใจได้ ความสูญเสียของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากจะมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมอันเป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปแล้ว ความคิดที่ปราศจากปัญญา ขาดวิจรรย์ญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นกระบวนการและระบบ ก็เป็นสาเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่น้อย ที่เห็นชัดเจนก็คือ ป่าไม้ของแต่ละประเทศที่ค่อย ๆ เหลือน้อยลงทุกที เพราะมนุษย์ทำลายป่าหรือแม้กระทั่งรัฐบาลเอง คิดเพียงทรัพย์สินเงินทองที่ได้รับจากป่าเป็นมูลค่าเทียม ที่สมมติกันขึ้น โดยขาดการคำนึงต่อไปว่า เมื่อป่าหมดไปแล้วผลกระทบอะไรจะตามมา แต่พวกเขาคิดเพียงว่า เมื่อป่าหมดพวกเขายังคงร่ำรวยอยู่ดีมีสุข น้ำในแม่น้ำลำคลองหลายสายในตัวเมืองใหญ่ ๆ ที่กำลังจะเน่าอย่างพร้อมเพรียงกันในขณะนี้ มีสาเหตุมาจากบรรดาเจ้าของธุรกิจอุตสาหกรรมและรัฐบาลมองปัญหาเฉพาะหน้าว่าเมื่อประเทศมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ความยากจนจะลดลง ประชาชนจะมีความสุขมากขึ้น แต่ไม่ได้คิดต่อไปอย่างกระบวนการจนครบวงจรว่า โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านั้นจะปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำแล้วน้ำจะเน่าปลาจะตาย นานไปน้ำอุปโภคบริโภคจะขาดแคลนไปทั่ว ดังเช่นประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย ประชาชนแม้จะมีเงินมหาศาลมากองท่วมหัวแต่ถ้าต้องดื่มน้ำเน่าที่เต็มไปด้วยเชื้อโรคก็คงจะหาความสุขไม่ได้ โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหลายนอกจากจะสร้างความขอกซ์ให้แก่แม่น้ำลำคลองอย่างทั่วถึงแล้ว ในขณะนี้ก็ยอมรับกันแล้วว่าปฏิกิริยาเรือนกระจก ซึ่งทำให้อุณหภูมิร้อนขึ้นทุกวัน ก็มีสาเหตุมาจากควันพิษที่ปล่อยออกมาจากโรงงานอุตสาหกรรมนั่นเอง เมื่อมนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับความแห้ง เพราะไม่เหลือป่าให้ความชุ่มชื้นอีกต่อไปแล้ว น้ำในแม่น้ำลำคลองก็เน่าไปหมด อากาศบริสุทธิ์ที่หายใจก็กลายเป็นอากาศมีพิษ ชีวิตของมนุษย์ก็จะมีความปลอดภัยน้อยลง มีความสุขน้อยลงแต่ความทุกข์กลับทับถม ทวีคูณประดังเข้ามาทุกด้าน เหล่านี้คือผลอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ขาดความพร้อมในด้านนามธรรม ขาดสติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง ขาดความเห็นต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่ถูกต้อง ปัญญาแห่งการมองสรรพสิ่งตามความเป็นจริงอย่างถึงแก่นครบวงจรเป็นกระบวนการ

พระพุทธศาสนามีคำสอนที่สนับสนุนการพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพเหล่านี้เพียงพอบอกอยู่แล้ว เช่น เรื่องความกตัญญูหลักการรู้จักประมาณในการบริโภค ๕หลักสันโดษหลักกอหิงสาเศรษฐกิจพอเพียงเรื่องสมาธิปัญญาและเรื่องนิพพานซึ่งเป็นหลักธรรมขั้นสูงสุด เป็นต้น

ด้านคำสอน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการดำเนินการทางสายกลาง หลักคำสอนส่วนใหญ่มุ่งให้บุคคลดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสม ไม่ตึงเกินไปและหย่อนเกินไป การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดีเป็นสำคัญข้อนี้รวมเอาการรู้จักใช้บริโภค และบริโภคอย่างพอเหมาะไม่มากเกินไป (โภชนาเมตตัญญูตา) จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้มากเกินไปจนเกินพอดี โลกปัจจุบันนี้กำลังประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายด้าน เนื่องจากมนุษย์บริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป มนุษย์ไม่รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม และกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการทำลายธรรมชาติมากเกินไปจนเกินกว่าที่ควรจะเป็น กล่าวได้ว่า พุทธศาสนาเถรวาทมองนิเวศวิทยาในทัศนะที่เห็นความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งทั้งหลาย ว่ามีสามัญลักษณ์ะคือมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดำรงสภาพอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วแปรเปลี่ยนไปหรือสลายไปตามกาลเวลา สามัญลักษณ์ะนี้คือลักษณะที่เป็นสามัญเหมือนกันในทุก ๆ สิ่ง เป็นสังขธรรม เป็นความจริงแท้ขณะที่นิเวศวิทยาอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในรูปของวัฏจักรของสสาร เช่น วัฏจักรของคาร์บอน

และวัฏจักรของธาตุอาหารซึ่งจะมีการหมุนเวียนอยู่ในสิ่งแวดล้อมและเข้าสู่สิ่งมีชีวิตหนึ่ง แล้วไปสู่อีกสิ่งมีชีวิตหนึ่ง แล้วคืนกลับสู่สิ่งแวดล้อมและถูกหมุนเวียนกลับไปใช้ใหม่โดยสิ่งมีชีวิตใหม่อีกต่อไปเป็นวัฏจักร และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนต้องสลายทั้งสิ้น มนุษย์ต้องมีความสำนึกรักษ์และรับผิดชอบต่อโลกมากขึ้น ดังที่ Nash^{๔๑} กล่าวว่า “โลกเล็กลงทุกที และต้องพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น.... ทุกวันนี้ ยิ่งกว่าที่แล้มาแล้ว จะต้องอธิบายชีวิตในความหมายที่มีความรับผิดชอบต่อจักรวาลมากขึ้น มิใช่แต่เพียงความรับผิดชอบต่อชาติต่อชาติ มนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์ยังต้องรับผิดชอบต่อชีวิตในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย”

ทัศนคติที่มองเห็นความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งนี้ย่อมทำให้สามารถลดและละความโลภโลงได้ เพราะยอมประจักษ์แก่ใจได้ว่าตนเองก็ยอมสลายไป ลูกหลานของตนก็สลายไป ทรัพย์สินสมบัติและที่ดินของตนก็ยอมแปรเปลี่ยนไปยอมไม่อาจยึดมั่นไว้ได้ มโนคติเช่นนี้ก็จะโน้มนำให้บุคคลมีวิถีดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย และจำเป็นต้องกระตุ้นเพื่อดำเนินกระแสบริโภคนิยม (Consumerism) เพราะการบริโภคเพื่อตัณหาจะไม่มีวันพอเพียง ความต้องการของมนุษย์มากเท่าไรจึงจะพอ? (How much is enough)

สำหรับพุทธศาสนาเถรวาทมีท่าทีที่เน้นความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นั่นคือ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งมีค่าในตัวเอง มนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) หรือเจ้านายของโลก และธรรมชาติเป็นทาสแต่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (Man is a part of nature) มองธรรมชาติ พืช สัตว์ มนุษย์ ต่างอิงอาศัยกันและกัน หรือ มองแบบองค์รวม (Holistic view) ทุกสิ่งในระบบนี้ ต่างอาศัย เกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์ไม่สามารถแยกตัวจากนิเวศวิทยาได้เลยพระพุทธศาสนาเน้นความรักและความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ไม่เพียงแต่จะห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการอนุรักษ์ชีวิตไม่ว่าจะด้วยวิถีทางใดก็ตาม มนุษย์มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองตอบต่อปัจจัยขั้นพื้นฐาน ไม่ทำอันตรายต่อโลกทางธรรมชาติที่มนุษย์อาศัยอยู่ มีท่าทีแบบอ่อนโยนไม่ก้าวร้าว ไม่ตักตวงต่อธรรมชาติ ถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาที่ยึดหลักนิเวศเป็นศูนย์กลาง มนุษย์สามารถลดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมได้

๒.๒.๒.๖ ความซาบซึ้งในคุณค่าทางสภาวะแวดล้อมต่อการปฏิบัติธรรม

พระพุทธศาสนาเถรวาทให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ป่าไม้แม่น้ำลำธารรวมทั้งชีวิตสัตว์ในคัมภีร์ของพุทธศาสนาได้พรรณนาคาวมงดงามของสิ่งแวดล้อมไว้อย่างมากมายซึ่งเป็นการแสดงถึงอุดมคติของพุทธศาสนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติ การเสนอแนวความคิดดังกล่าวไม่มีการตีความเป็นอย่างอื่นได้นอกจากจะชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นมากเพียงไรดังเช่นข้อความที่พรรณนาที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกายอปทานว่า

ในที่นี้ไม่ไกลแต่หิมวันตประเทศมีภูเขาชื่อว่าลัมพะกะเราสร้างอาคารมโหฬารอย่างดีสร้างบรรณศาลาไว้ ใกล้ภูเขานั้นอาคารของเราไม่ไกลแต่ฝั่งแม่น้ำอันไม่ลึกทำน้ำราบเรียบเป็นที่รื่นรมย์ใจเกลือก่อก่นด้วยหาดทรายขาวสะอาด..... ในแม่น้ำมีฝูงตะโขงมังกรกระซังและเต่าสัตว์เหล่านั้นว่ายน้ำเล่นอยู่ในแม่น้ำนั้น ทำอาคารของเราให้งดงามฝูงปลาสวยปลากะบอก..... ว่ายโลดกระโดดอยู่ทำอาคารของเราให้

^{๔๑}Nash, Nancy, *The Buddhist Perception of Nature Project*, (Geneva: Earl & Associates, 1987), p. 31.

งดงาม.....มะม่วงไม้ฝรั่งหมากเฒ่าแคฝอยไม้ยางทรายมีดอกบานอยู่ใกล้อาคารของเราส่งกลิ่นหอมอบ
อวนอยู่คล้ายกลิ่นทิพย์..... ดอกบุษราคัมดอกบุษราคัมดอกแคฝอยบานสะพรั่ง...ฝูงหงส์นกกระเรียน
นกยูงนกคู้เหว่าไก่วงเข้าป่าอาศัยสละนั้นเลี้ยงชีวิต...ในเวลานั้น เราอยู่ในอาคารอันสร้างไว้เรียบร้อย
น่ารักนรมย์ในป่าอันมีไม้ดอก ไม้ผลสมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบทุกอย่างนี้ หรือเช่นว่า ภูเขาที่นั่นชื่อภูเขา
ปทุมตั้งอยู่ไม่ไกลภูเขาหิมวันต์ เราทำบรรณศาลาอย่างดีไว้ใกล้ภูเขานั้น ที่ใกล้ภูเขานั้น มีแม่น้ำ ทำ
น้ำราบเรียบ น่ารักนรมย์ใจ น้ำใส เย็น จืดสนิท ไหลอยู่เป็นนิตย์ มีฝูงปลาสวย^{๔๒}

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงความงดงามและกลมกลืนแห่งอุทยานของธรรมชาติเช่นนี้
ธรรมชาติสร้างความซาบซึ้งแก่ภิกษุ ถึงกับทำให้ท่านได้เปล่งคำอุทานออกมาว่า “เสนาสนะป่าอันสงบ
ปราศจากเสียงอึกทึก มุนีพึงคบหา นี่เป็นของควรแก่สมณะ”หรือว่า “ภูเขากว้างใหญ่น้ำใสสะอาดเคลื่อนกล่น
ไปด้วยลึงและค่าง ดาษตันไปด้วยน้ำ ย่อมทำใจของเราให้รื่นรมย์”เป็นต้น

ในมหาวนิชชาดก พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงข้อความสัญลักษณ์เกี่ยวกับคุณของป่าไม่ว่า
“ดูก่อน พ่อค้าทั้งหลาย กิ่งทางทิศตะวันออกก็ให้น้ำ กิ่งทางทิศตะวันตกก็ให้ข้าวและน้ำ กิ่งทางทิศใต้ก็ให้
นารี และกิ่งทางทิศเหนือก็ให้สิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่าง ต้นไทรทำผิวดือหรือ ท่านจึงได้ทำลายต้นไทรนั้น”

ในที่นี้เองพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักจริยธรรมทางธรรมชาติเรื่องมิตรว่า “บุคคลหนึ่งหรือ
นอนที่ร่มเงาแห่งต้นไม้ใดแล้ว ไม่ควรหกรานกิ่งก้านต้นไม้ นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”

ข้อความเหล่านี้เป็นหลักฐานชั้นเดิมของพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้
ตระหนักและซาบซึ้งถึงคุณค่าทางจริยธรรมของสิ่งแวดล้อมมากเพียงไร ความซาบซึ้งเกิดมาจากความตระหนัก
ว่า ธรรมชาติเป็นเพื่อนของมนุษย์ เราเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและวิญญาน พระพุทธศาสนาแสดงหลักปฏิบัติ
ต่อสิ่งแวดล้อมในฐานะเพื่อนดังที่กล่าวมาแล้ว หลักปฏิบัติอาจดูเรียบง่าย แต่ก็เป็หัวใจสำคัญต่อการอยู่
ร่วมกับธรรมชาติดีเยี่ยม หลักการนี้ยังคงความสำคัญแม้ในสมัยที่เรามีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างสูงส่ง

สำหรับพระสงฆ์ไทย ท่านพุทธทาสเป็นตัวอย่างที่มองปัญหาต่าง ๆ หรือมองสิ่งต่าง ๆ บน
พื้นฐานแห่งปฏิจสุมุปาบทอันประกอบด้วยเหตุและผล สอดคล้องกันไปเป็นกระบวนการ วิธีมองสรรพสิ่งโดย
ผ่านวิธีปฏิจสุมุปาบท ทำให้มองเห็นสิ่งที่มองนั้นอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งทุกแง่มุมทั้งโดยย่อและโดยพิสดาร
ท่านพุทธทาส อยู่ใกล้ชิดป่า ศึกษาเรียนรู้อะไรจากป่ามากมาย ได้รับความค่าจากการอยู่ป่าทั้งพัฒนาการด้าน
กายและจิต ท่านได้สรุปข้อดีและข้อเสียของป่าไว้อย่างเป็นระบบว่า “ป่าให้คุณแก่ผู้อยู่อาศัยเป็นอันมาก เมื่อ
กล่าวโดยสรุปมีดังนี้”

(๑) ส่วนภายนอก หรือด้านกายภาพสำหรับผู้อาศัยป่า ภายได้พักผ่อน ทำให้จิตใจขึ้น
เพราะป่าเป็นที่ให้กายวิเวก คนอื่นที่จะไปรบกวนมีน้อย กายวิเวกช่วยค้ำจุนให้จิตสงบที่เรียกว่า จิตวิเวก ๆ
ช่วยส่งไปให้ถึงขั้นอนุภาวิเวก หมดกิเลส ภายได้พักผ่อนอยู่ใกล้สิ่งธรรมชาติ ภายจะเป็นกัมมณีโย ควรแก่การ
งานเป็นอุปการะตักแตงจิตให้กล้าหาญ ปลอดภัยแจ่มใส เป็นกำลังแรงเพื่อปัญญาญาณ รู้แจ้งเห็นจริง
สภาวะธรรมทั้งมวลตามที่เป็นจริงต่อไป

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน ชุ.อป. (ไทย)๓๒/๑๔๑-๑๗๓/๒๖-๓๐.

(๒) ส่วนภายในหรือจิตภาพ ใจเย็นสนิทได้ง่าย เพราะสภาพธรรมชาติมีอำนาจในตัวมันเอง คอยดึงดูดจิตใจคนให้มองเห็นชีวิตในด้านดี ภาพต้นไม้ ภูเขา ห้วยละหาน ธารน้ำไหล เป็นภาพที่สงบนิ่ง สวยงามตามธรรมชาติ ทำให้จักขุสัมผัสของผู้ทอดทัศนาเย็นตาและเย็นใจ จิตใจของผู้นักปฏิบัติธรรมเย็นสนิทแน่วแน่ได้เพียงชั่วขณะเวลาเป็นครั้งคราว ภาพธรรมชาติจะช่วยให้เย็นสนิทแน่วแน่มานานยิ่งไปกว่านั้น หรือเป็นนิมิตไป

เมื่อกล่าวตามความเป็นจริง ป่าให้คุณแก่ผู้อยู่อาศัยมากเพียงไร ก็ยังซ่อนเร้นไว้ซึ่งโทษอย่างมหันต์ในเบื้องหลังเหมือนกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ซึ่งถือเอาใจความง่าย ๆ ว่า “ผู้ที่อยู่ป่าหาก อุกุศลวิตกครอบงำ เป็นผู้มากด้วยอกุศลวิตกแล้ว ก็ยิ่งเสวยเสียกว่าผู้อยู่วัดใกล้บ้าน แต่ท่านทำอกุศลให้หมดไปได้”

เนื่องจากการพัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นเหตุให้ป่าไม้ของประเทศไทยถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก บางครั้งเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองทั้งโดยวิธีผิดกฎหมายและอาศัยช่องว่างของกฎหมาย เจ้าหน้าที่บางคนพยายามดูแลรักษาป่าอย่างเคร่งครัด กลับต้องแพ้กัยต่าง ๆ อันเกิดจากนายทุนที่มีอิทธิพล อย่างไรก็ตามยังคงมีป่าไม้บางส่วนที่เหลืออยู่ได้ด้วยการดูแลรักษาของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และดวงวิญญาณที่อาศัยอยู่ในป่า นั้น ๆ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์และความเชื่อของชาวบ้านที่ช่วยให้รักษาป่าไม้ไว้ได้ เช่น

- พระเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลรักษาป่าไม้
- ความร่วมมือขององค์กรเอกชนและเจ้าอาวาสของวัดร่วมมือกันรักษาป่าไม้
- ความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ
- ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะโกรธและสาปแช่ง ถ้าพวกเขาเข้าไปตัดไม้หรือล่าสัตว์ใน

ป่า ดอนปู่ตา ตามความเชื่อชาวบ้านจะสร้างศาลเล็ก ๆ ไว้ในป่าเพื่อให้เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งผีบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องรักษาและบันดลให้เกิดสิ่งดี ๆ แก่พวกเขา ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าประเภทนี้ ในรูปอาหารจำพวกเห็ด พืชผัก และผลไม้มาหลายชั่วอายุคนแล้ว ชาวบ้านจะสร้างกฎ ระเบียบในการดูแลรักษาป่าขึ้นเอง เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อดังกล่าวข้างต้น องค์กรเอกชนและพระสงฆ์จึงนำมาใช้เป็นยุทธวิธีในการดูแลรักษาป่าไม้ เช่น การประยุกต์มาใช้ในเรื่อง “การบวชต้นไม้” ทำให้เกิดโครงการบวชต้นไม้เพื่อรักษาต้นไม้ขนาดใหญ่ไว้เป็นแม่ไม้ในป่าต้นน้ำลำธาร โครงการดังกล่าวกำลังแพร่หลายไปในหลายภาคของประเทศ ช่วยให้เราสามารถรักษาป่าไม้ของชาติไว้ได้ส่วนหนึ่ง

ประเพณีการปลูกต้นไม้ได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งในศตวรรษนี้เพื่อแก้ไขการทำลายป่าและความไม่สมดุลของธรรมชาติที่เกิดขึ้น ดังนั้น ในพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์กรต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและไม่ใช่องค์กรบาลก็นิยมปลูกต้นไม้ เป็นการสร้างกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สังคมไทยในอดีต ในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนาชาวพุทธจะละเว้นการฆ่าสัตว์ มักปล่อยนก ปล่อยปลา เพื่อให้อิสรภาพแก่สัตว์เหล่านั้น เป็นการสืบทอดอายุหรือให้ตนเองพ้นจากเคราะห์กรรม แม้ชาวชนบทจับปลาจากหนอง คลอง หรือบึง ถ้าจับปลาได้ตัวใหญ่มากผิดสังเกต จะไม่ฆ่าแต่จะปล่อยกลับไป เพราะเชื่อว่าเป็นปลาเทวดา หรือปลาพระภูมิเจ้าที่ อันเป็นความเชื่อเรื่องวิญญาณนิยม ถ้าเป็นปัจจุบัน ยิ่งจับปลาได้ตัวใหญ่มากยิ่งดีเพราะนำไปขายได้ราคาแพง อันเป็นความเชื่อแบบวัตถุนิยมความเชื่อวิญญาณนิยมได้

จางหายไปเพราะการพัฒนาประเทศที่เน้นด้านวัตถุแบบโลกตะวันตก ซึ่งละเลยความดีงามทางด้านจิตใจ และขาดการมองด้านมิติวิญญาณดังที่ PASSMORE^{๔๓} ชาวออสเตรเลียกล่าวว่า “ชาวตะวันตกขาดจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพราะการนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียวได้เข้ามาแทนที่การนับถือวิญญาณธรรมชาติหรือพหุเทวนิยมโดยยกย่องมนุษย์เป็นนายธรรมชาติ มองธรรมชาติว่าไม่มีวิญญาณ เป็นเพียงวัตถุที่มีอยู่เพื่อรับใช้มนุษย์ มนุษย์จึงได้ไปขบขี้จากพระเจ้าเพื่อพิชิตธรรมชาติ และเปิดช่องทางให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นมาเป็นลำดับ ซึ่งต่างจากจริยธรรมทางตะวันออก มี ฮินดู พุทธ เต๋า ขงจื้อ เป็นต้น นับถือธรรมชาติว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (SACRED NATURE)

วิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนนั้น มีความสัมพันธ์กับการใช้น้ำและการเป็นอยู่ที่เนื่องด้วยน้ำอย่างแนบแน่นมานาน อีกทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวพุทธก็มักมีน้ำเป็นองค์ประกอบในพิธีนั้น ๆ ทั้งในราชพิธีและพิธีกรรมของชาวบ้านทั่วไป เช่น พิธีบรมราชาภิเษก พิธีมุรธาภิเษก พิธีลงทรง พิธีก่อพระทราย พิธีโสกันต์ พิธีพิพัฒน์สัตยา พิธีลอยกระทง เป็นต้น ล้วนมีส่วนช่วยให้เกิดความสำนึกรักและหวงแหน ทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการเชื่อมโยงกันและผูกพันกับชีวิตชาวพุทธตั้งแต่แรกเกิดจนตาย^{๔๔} พิธีกรรมต่าง ๆ นี้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธไทยที่มีน้ำเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอ

การดำรงชีวิตอยู่ด้วยการอาศัยน้ำเป็นหลักนี้ สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการดำรงชีวิตแบบชาวน้ำ การสร้างถิ่นฐานอยู่อย่างง่าย ๆ ตามแม่น้ำลำคลองซึ่งอาจเป็นอยู่ในน้ำ เช่น เรือนแพ เรือแพ บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาหรืออยู่บนตลิ่งนั้น นับเป็นกลุ่มที่ทอดให้เห็นสะพานแห่งวัฒนธรรมของชาวน้ำกับชาวบกได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นจุดกำเนิดที่แสดงออกในงานเทศกาล การละเล่นทางน้ำของชาวพุทธไทย เช่น งานฉลองชักพระ การพายเรือเล่นสักวา การแข่งเรือ เป็นต้น และงานด้านสถาปัตยกรรมทางน้ำที่งดงามและทรงคุณค่าทางศิลปะอื่น ๆ อีกมากมาย

๒.๒.๒.๗ชีวิตพระกับป่าไม้ตามนัยนิสสัย^{๔๕}

พระภิกษุเป็นผู้นำในการใช้ทรัพยากรทางนิเวศวิทยาที่ประหยัด และใช้อย่างเห็นคุณค่ามากที่สุด เพราะในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติขึ้น เพื่อให้สาวกของพระองค์ปฏิบัติ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ จะเน้นให้ภิกษุใช้อย่างรู้คุณค่า ยิ่งทรัพยากรป่าไม้ยังเป็นสิ่งที่จะต้องรักษาไว้อย่างทะนุถนอม เพราะป่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในบรรพชาเพศที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังเราจะเห็นได้จากเรื่องที่ว่าด้วยนิสสัย ๔ (ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ อย่าง) คือ เมื่อมีผู้บวชเข้ามาเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้อุปัชฌาย์ต้องบอกให้แก่ลูกศิษย์ของตน ให้ได้รับทราบไว้ว่าต่อจากนี้ไปจะเป็นอยู่หาเลี้ยงชีวิตของตนเองอย่างไรในสมณเพศ ก็จงอย่างไรควรทำและอย่างไรไม่ควรทำ ซึ่งในเรื่องนี้เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับระบบนิเวศ โดยเฉพาะป่าไม้ไว้อย่างไร

^{๔๓} John Passmore, Man's Responsibility for Nature, (London : Duckworth, 1974), P.48.

^{๔๔} เสถียร โกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๖๕.

^{๔๕} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒๘/๑๙๗.

พุทธศาสนาเถรวาทนั้นถือว่ามนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของนิเวศวิทยา เช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ คือ เป็นสิ่งมีชีวิตและผลิตอาหารเองไม่ได้ ทำหน้าที่เป็นผู้บริโภค(Consumer) หากพฤติกรรมของมนุษย์มีขีดจำกัดอยู่เพียงเพื่อดำรงชีวิต คือ กิน ถ่าย หลับนอนและสืบพันธุ์เช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ ในชีวภาคแล้ว คงไม่เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างใหญ่หลวงดังในปัจจุบัน แต่ด้วยเหตุที่มนุษย์มีข้อแตกต่างจากสัตว์อื่น คือ มีมันสมองที่มีวิวัฒนาการสูงจนสามารถคิดดัดแปลงธรรมชาติและประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ขึ้นใช้สอยเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้กับตนเอง และต้องการเอาชนะธรรมชาติในบางเรื่อง เช่น ร้อน ก็ผลิตเครื่องปรับอากาศ เย็น ก็ผลิตเครื่องทำความร้อน มีด ก็ผลิตกระแสไฟฟ้าให้เกิดแสงสว่าง จึงเกิดปัญหาติดตามมามากมาย เพราะพฤติกรรมของมนุษย์ได้ละเลยกฎพื้นฐานของระบบนิเวศวิทยามากขึ้นทุกที ๆ จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมอันเป็นองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบนิเวศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อกลับมาคุกคามการดำรงชีวิตของมนุษย์เองในรูปวิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ มนุษย์จึงเริ่มต้นตัวและพยายามหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ย่อมเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ ทั้งสิ้น นั่นคือ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นวัตถุเล็ก ๆ มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต หรือใหญ่โตเพียงใด ย่อมจะต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ เช่น ต้นไม้จะต้องอาศัยแร่ธาตุ น้ำ คาร์บอนไดออกไซด์และพลังงานจากแสงแดด จึงจะทำให้มันเจริญเติบโตหรือดำรงชีวิตอยู่ได้ น้ำที่ใช้เป็นตัวละลายแร่ธาตุ เมื่อเข้าไปอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของพืช บางส่วนก็มักจะถูกคายออกทางใบ ที่เหลืออยู่ในพืชก็จะอยู่ในส่วนที่เป็นกิ่ง ลำต้น ใบ ดอกและผลของต้นไม้นั้น ๆ เมื่อน้ำไม่มี ต้นไม้ก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ระบบอื่น ๆ ทางนิเวศก็จะสูญเสียไปอยู่ไม่ได้เช่นเดียวกัน

๒.๒.๒.๘ เรื่องภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร

แต่ภิกษุที่อยู่ป่าก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงสรรเสริญเพียงฝ่ายเดียวก็หาไม่ เพราะบางรูปอาจจะมีเจตนาอย่างอื่นแอบแฝงอยู่ด้วยก็มี ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่พระองค์ให้พิจารณา ทั้งตัวของภิกษุที่อยู่ป่าเป็นวัตรเองว่าเรามีเจตนาเช่นใด จะได้ปรับปรุงตัวเองให้ดำเนินชีวิตในการอยู่ป่าอย่างถูกต้องและผู้ที่จะเข้าไปอุปถัมภ์บำรุงก็จะได้ไม่หลงมกมาย ซึ่งภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่ามีอยู่ ๕ จำพวก คือ^{๔๖}

(๑) ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรเพราะโง่เขลา เพราะหลงมกมาย (ไม่รู้วิธีปฏิบัติสมาทาน และไม่รู้อันสงฆ์แห่งการปฏิบัติสมาทาน)

(๒) ภิกษุผู้มีความปรารถนาชั่ว ถูกความปรารถนาครอบงำ จึงอยู่ป่าเป็นวัตร (หมายถึงมีความปรารถนาว่า เมื่อเราอยู่ป่า คนทั้งหลายก็จักสักการะเราเป็นปัจฉัย ๔ ด้วยคิดว่า 'ภิกษุนี้อยู่ป่าเป็นวัตร' ทั้งจักยกย่องเราว่า 'ภิกษุนี้เป็นลัทธิ ภิกษุนี้ชอบสงัด' จึงอยู่ป่า)

(๓) ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรเพราะเป็นบ้า เพราะมีจิตฟุ้งซ่าน

^{๔๖} อ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๘๑/๑๐๙.

(๔) ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เพราะรู้ว่า 'เป็นวัตรที่พระพุทธเจ้าและสาวกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญ'

(๕) ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เพราะอาศัยความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงดงามเช่นนี้

พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสรรเสริญภิกษุที่อยู่ป่าเป็นวัตรข้อที่ ๕ ว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ในการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ภิกษุที่อยู่ก็พึงมีคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติตามด้วยเช่นกัน เพื่อจะได้ไม่เป็นที่ตำหนิ ตีเตียน ทั้งของเพื่อนภิกษุด้วยกันเองและวิญญูชนทั้งหลาย นั่นคือจะต้องมีคุณธรรมของภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร มาใช้สำหรับเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติด้วย

๒.๒.๒.๙ คุณธรรมของภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร^{๔๗}

(๑) ควรเป็นผู้มีความยำเกรงในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย
 (๒) ควรเข้าใจลำดับแห่งอาสนะ (ไม่นั่งเบียดพระเถระ ไม่นั่งกันอาสนะพระนวกะ)
 (๓) ควรรู้อุภยสมาจาริกธรรม (หมายถึงอุภยสมาจาริกศีล คือ ศีลที่บัญญัติว่าด้วยเรื่องวัตรอันเป็นระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมชั้นสูง ได้แก่ ชั้นธกวัตร ๘๒ มหาวัตร ๑๔ เช่น เจตียังคณวัตร ระเบียบปฏิบัติที่ลานพระเจดีย์ โพธิยังคณวัตร ระเบียบปฏิบัติที่ลานต้นโพธิ์ อุปัชฌายวัตร ระเบียบปฏิบัติที่สหวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์วัตร ระเบียบปฏิบัติที่อันเตวาสิกพึงปฏิบัติต่อพระอาจารย์ ชั้นตมพรวัตร ระเบียบปฏิบัติที่เรือนไฟ อุโปสถาคารวัตร ระเบียบปฏิบัติที่โรงอุโบสถ)

(๔) ไม่ควรเข้าบ้านเข้านัก ไม่ควรกลับมาสายนัก
 (๕) ไม่ควรเที่ยวไปในตระกูลทั้งหลาย ในเวลาก่อนฉันภัตตาหาร ในเวลาหลังภัตตาหาร

(๖) ไม่ควรเป็นผู้คะนองกาย คะนองวาจา
 (๗) ไม่ควรเป็นผู้มีปากกล้า ไม่ควรเป็นผู้มีวาจาจัดจ้าน
 (๘) ควรเป็นผู้ว่าง่าย เป็นกัลยาณมิตร
 (๙) ควรเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย
 (๑๐) ควรเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร
 (๑๑) ควรเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง
 (๑๒) ควรเป็นผู้ปรารถนาความเพียร (หมายถึงมีความเพียรที่บริบูรณ์ และมีความเพียรที่ประคับประคองไว้สม่ำเสมอ ไม่ห่อนอก ไม่ตึงนัก ไม่ให้จิตปรุงแต่งภายใน ไม่ให้ฟุ้งซ่านภายนอก คำว่าความเพียร ในที่นี้หมายถึงเอาทั้งความเพียรทางกาย เช่น เพียรพยายามทางกายตลอดคืนและวัน ดุจในประโยคที่ว่า "ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี

^{๔๗} ม.ม.(ไทย)๑๓/๑๗๓/๑๕๕-๒๐๐.

ด้วยการเดินจงกรม ด้วยการนั่งตลอดวัน" และความเพียรทางจิต เช่น ความเพียรพยายามผูกจิตไว้ ด้วยการกำหนดสถานที่ เป็นต้น ดุจในประโยคที่ว่า "เราจะไม่ออกจากถ้ำนี้จนกว่าจิตของเราจะหลุดพ้นจากอัสวะไม่ถึงมันด้วยอุปาทาน)

(๑๓) ควรเป็นผู้มีสติตั้งมั่น สติไม่พ่นเพื่อน

(๑๔) ควรเป็นผู้มีจิตตั้งมั่น

(๑๕) ควรเป็นผู้มีปัญญา

(๑๖) ควรทำความเพียรในอธิธรรมและอภิวินัย เพราะเมื่อมีผู้ถามปัญหาในอธิธรรมและในอภิวินัยกับภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถ้าตอบไม่ได้จะถูกติเตียน

(๑๗) ควรทำความเพียรในสันตวิโมกข์ (ในที่นี้หมายถึงถึงอุปมานที่พ้นได้อย่างสิ้นเชิง เพราะพ้นจากธรรมที่เป็นข้าศึกของนิวรรณ์ ๕ ประการ และเพราะไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ เป็นต้น) ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่องรูปมาน เพราะเมื่อมีคนถามปัญหาในสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่องรูปมาน หากตอบไม่ได้จะถูกเขาติเตียน

(๑๘) ควรทำความเพียรในอุตตริมนุสสธรรม หมายถึงฉาน วิปัสสนา มรรคและผล มหัคคตโลกุตตรปัญญาที่สามารถกำจัดกิเลสได้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ กล่าวคือกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการ ในที่นี้หมายถึงโลกุตตรธรรม เพราะเมื่อมีผู้ถามในอุตตริมนุสสธรรม หากตอบไม่ได้จะถูกติเตียนได้

๒.๓ หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนากับป่าไม้ เป็นการนำวิถีทางศาสนาโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนเรื่องความรู้จัก บุญคุณกตัญญูกตเวที และการเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นต้น มาเป็นหลักพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำนึกในความรักในธรรมชาติ การสร้างอุทยานเป็นที่พักเพื่อแสดงธรรมของ พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย นอกจากนั้น อุทยานก็ดี ราชอุทยานก็ดี ส่วนป่าของบุคคลต่าง ๆ ที่มีปรากฏ ในพระไตรปิฎกว่าได้กลายเป็นอารามบ้าง วิหารบ้าง มหาวิหารบ้าง ก็ด้วยจิตสำนึกเรื่องบุญบาปหรือคุณธรรม ของท่านผู้เป็นเจ้าของอุทยานเหล่านั้นได้กระทำเป็นตัวอย่าง และได้กลายเป็นธรรมเนียมการสร้างวัดป่าใน พระพุทธศาสนามาตราบเท่าทุกวันนี้

พระพุทธเจ้านอกจากจะใช้ป่าเป็นที่พำนักอาศัยแล้ว พระองค์ยังได้ใช้ป่าเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมแก่สาวกของพระองค์ด้วย เพราะว่าพระองค์ทราบว่าการยกเอาธรรมชาติของป่าเท่านั้น มาเป็นตัวอย่างในการสอนธรรมจะทำให้การสอนได้ผลเป็นอย่างดี เพราะธรรมชาติเป็นสิ่งที่ เป็นจริง แสดงออกมาให้ปรากฏอย่างไม่มีมายาจึงทำให้สาวกของพระองค์เข้าใจได้ง่ายและเห็นสัจธรรมได้อย่าง รวดเร็ว เช่น เรื่องใบไม้กำมือเดียว เปรียบเทียบกับใบไม้ทั้งป่า อันหมายถึงธรรมที่พระองค์นำมาสอน เหล่าสาวก เพื่อให้บรรลุสู่สัจจะธรรมพ้นจากความทุกข์นั้น เมื่อเปรียบเทียบกับธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ซึ่งมีอยู่อย่างมากมายนั้น มีเพียงกำมือเดียวเท่านั้นที่นำมาสอนแม้บางครั้งเพื่อให้สาวกของพระองค์ มองเห็นอานิสงค์ของการอยู่ป่าว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการฝึกอบรมจิตใจและพัฒนาตนเองได้

อย่างไร เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความรื่นรมย์ ชื่นชมความงามของธรรมชาติ การมีความสุขใจ และ
น้อมนำจิตเข้าสู่สมาธิ พระพุทธเจ้าจะทรงตรัสเล่าเรื่องเมื่อคราวที่พระองค์เสด็จออกแสวงหาโพธิญาณ
ตามในพุทธประวัติอันแสดงถึงความงดงามของธรรมชาติว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศลขณะที่แสวงหาทางประเสริฐคือความสงบ
ซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่าเมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธชนบทโดยลำดับได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนา
นิคมได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าที่น่าเพลิดเพลินใจมีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำ
น้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์มีโคจรคามอยู่โดยรอบ จึงคิดว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์มีราวป่า
น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสายมีทำน้ำสะอาดตาดี น่ารื่นรมย์มีโคจรคามอยู่
โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร” เราจึงนั่ง ณ ที่นั้น
ด้วยคิดว่า ที่นี้เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร^{๔๘}

ตามพุทธพจน์นี้ จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์เมื่อยังแสวงหาโพธิญาณอยู่นั้น ก็ทรงแสวงหา
สถานที่อันสงบ มีธรรมชาติแวดล้อมที่น่ารื่นรมย์ เพื่อช่วยในการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตของพระองค์ให้
เข้ากับธรรมชาติได้ง่ายขึ้น เพราะการอยู่ในสถานที่อันสงบก็เปรียบเหมือนมีกลิ่นฉุนที่ดีเพื่อช่วยให้
บรรลุประโพธิญาณได้รวดเร็วขึ้นนั่นเอง และก็เป็นเช่นนั้นเมื่อพระองค์บำเพ็ญเพียรอยู่ในสถานที่
เช่นนั้นไม่นานก็ได้สำเร็จโพธิญาณตามพระประสงค์

เนื่องจากพระพุทธศาสนามีพระภิกษุสงฆ์เป็นเสมือนผู้ถือปฏิบัติปสองทางชีวิต ซึ่งมีบทบาท
เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ทุกอย่าง และในทุกกระแ่งแห่งชีวิตประชาชน พระภิกษุอาศัยความบริสุทธิ์และการ
ประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเป็นแบบอย่าง แล้วสั่งสอนประชาชนให้ละเว้นจากความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดีด้วยจิต
เมตตา โดยชี้คุณโทษและประโยชน์แก่สังคม และแนะนำวิถีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและความสุข ในการ
อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนาได้ใช้วิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดขึ้น ตระหนักในคุณค่า
ให้ชาวซึ่งในบาปบุญคุณโทษแห่งการกระทำที่ผิดและถูกต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยหลักของศีล เช่น
ห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ ไม่ให้ลักทรัพย์ ไม่ให้ผิดในกาม ไม่ให้พูดเท็จและไม่ให้ประมาท เป็นต้น เป็นการห้ามมิให้
ทำลายและเบียดเบียนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งตัวมนุษย์ด้วย

ในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความมั่นคงของธรรมชาติแวดล้อม หลักธรรมของศาสนาสอนให้เห็นว่า
มนุษย์กับธรรมชาติย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง อาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีใครอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว ดังคำว่า
“น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า” และในทางกลับกัน ป่าก็ต้องพึ่งเสือ เรือก็ต้องพึ่งน้ำ แสดงเป็นคำพูดว่า “เสือมีเพราะ
ป่ารก ป่ารกเพราะเสือยัง ดินดีเพราะหญ้าบัง หญ้ายังเพราะดินดี” ดังนี้ เป็นต้น

ในพระสูตรต้นตปิฎกได้สอน เรื่องความกตัญญูกตเวทิต่างที่ห้ามมนุษย์รู้สึกว่าเป็น
สิ่งมีบุญคุณต่อมนุษย์ จึงสอนกันสืบมาว่า เราอยู่กับต้นไม้ดอกไม้สัตว์ทั้งนั้นเพราะมันมีบุญคุณ
ต่อเรา โดยให้ร่มเงาแก่เราและในวนโรปสูตรพระองค์ตรัสว่าการปลูกป่าและการรักษาต้นน้ำลำธาร บุญยอม
เจริญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ

^{๔๘}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๙/๓๐๓-๓๐๔. ; ดูเพิ่มเติม, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗.

สูตรว่าด้วยการปลูกป่าใน วนโรปสูตร ว่าด้วยการปลูกป่า^{๔๙}

เทวดาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

บุญย่อมเจริญ ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ แก่
ชนเหล่าไหนชนเหล่าไหนดำรงอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว
ยอมไปสู่สวรรค์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ ว่า

ชนเหล่าใดปลูกสวน อันนารีนรมย์ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุด
สระน้ำ บ่อน้ำและที่พักอาศัยบุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้นทั้ง
กลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อชนเหล่านั้นดำรงอยู่ใน
ธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้วยอมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน

เนื่องจากพระพุทธศาสนาสอนการอนุรักษ์ป่าไม้ ด้วยวิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้ตระหนักใน
คุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติแวดล้อม ด้วยหลักธรรมกตัญญูกตเวทิตีนี้เอง จึงเกิดมีคติในการสร้าง
พระพุทธรูป “ปางถวายเนตร” เพื่อเป็นการระลึกเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธองค์ได้ประทับยืนอาภัพะหัตถ์ขวา
ทาบบนพระพักต์ซ้าย อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นมหาโพธิ์ ล้อมพระเนตรเพ่งดูต้นมหาโพธิ์ โดยมีได้
กระพริบเป็นเวลา๗ วัน มีความหมายว่า พระพุทธเจ้าทรงรำลึกถึงคุณของต้นมหาโพธิ์ที่ให้ร่มแก่พระองค์ จน
ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในด้านจริยวัตรพระพุทธเจ้านอกจากทรงเป็นตัวอย่างในการเกี่ยวข้องกับป่าไม้ ต้นไม้ แล้วยัง
ตรัสให้พระภิกษุสงฆ์ที่ถือธุดงค์ ปฏิบัติธรรมในป่าหรืออยู่ใต้โคนต้นไม้ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรม และได้ตรัสยก
ย่องภิกษุเป็นตัวอย่าง คือ พระมหากัสสปเถระว่าทรงคุณธรรมเครื่องดำเนินชีวิตเสมอด้วยพระพุทธเจ้า คือ
การปฏิบัติธุดงค์อยู่ป่าเป็นวัตร ต่อมาในประเทศไทยสมัยสุโขทัย ก็ได้เกิดมีคติการสร้างวัดขึ้นใน
พระพุทธศาสนา ๒ประเภท คือ

๑. อรัญวาสี ประเภทวัดป่า พระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดประเภทนี้เรียกว่า พระสงฆ์ฝ่าย
อรัญวาสี หรือพระธุดงค์พระวัดป่าเป็นธรรมเนียมมาจากครั้งพุทธกาล

๒. คามวาสี ประเภทวัดบ้านที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านหรือในเมือง เรียกพระสงฆ์ที่อยู่อาศัยในวัด
ประเภทนี้ว่า พระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี บางครั้งเรียกพระบ้าน เพราะอยู่ในบ้านในเมือง

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้เป็นต้นนั้น พระภิกษุสงฆ์ทั้งสองฝ่ายควรทำหน้าที่
โดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและสั่งสอนศีลธรรมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในคุณค่าและความจำเป็นของ
สิ่งแวดล้อม ให้เกิดความรักในธรรมชาติและเกิดความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของตน พระสงฆ์ฝ่าย
อรัญวาสีนอกจากจะดำเนินชีวิตเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม ในฐานะเป็นแบบอย่างแล้ว ยังสอน
ให้พุทธศาสนิกชนตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการ

^{๔๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๖๖-๙๗๖/๔๓-๔๔.

ปฏิบัติธรรมคือการบำเพ็ญสมาธิภาวนา เดินจงกรม(เดินแบบเจริญสติ) ใต้ร่มไม้ เพราะในวัดป่าจะมีต้นไม้มาก บรรยากาศสงบร่มรื่นทำให้ผู้เข้าไปสัมผัส เกิดความรู้สึกร่มเย็นสบาย มีความสงบสงัดระงับความฟุ้งซ่าน ความวิตกกังวลได้อย่างรวดเร็ว ทำให้จิตสงบและร่างกายสดชื่น เพราะสัมผัสกับความสมดุลของธรรมชาติ

เมื่อเราคิดถึงโคนไม้จิตใจก็สามารถสัมผัสได้กับความสุข ความสงบเย็นภายใต้ร่มเงาแห่งต้นไม้ นั่น หรือบางครั้งหากต้นไม้เป็นไม้ที่มีดอก มีผล มีใบหรือมีส่วนหนึ่งส่วนใดที่สามารถรับประทานได้ เราก็ยังจะเกิดความสุขมากขึ้น แม้ในพระไตรปิฎกก็ได้ มีข้อความในหลายแห่งที่พรรณนาถึงคุณของต้นไม้ที่เป็นสิ่งที่มีค่า ทั้งในด้านการจรรโลงใจ การแสวงหาความหลุดพ้น การใช้ประโยชน์การรักษาสมดุลของธรรมชาติ เป็นแหล่งธรรมะสอนใจ เป็นบ้านของเหล่าสรรพสัตว์ เป็นคลังยารักษาโรคขนาดใหญ่ไว้ให้เราศึกษาอย่างน่าสนใจ ขอนำข้อความบางส่วนมาเสนอให้คุณ เช่น

ต้นไม้เกิดบนพื้นที่ราบเรียบ มีใบอ่อนใบแก่มาก มีร่มเงาทึบ ลำต้นนั้น บุรุษผู้มีร่างกายถูกความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย เดินมุ่งหน้ามายังต้นไม้ นั้นโดยหนทางสายเดียว บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นจักมาถึงต้นไม้ที่นั่นแล ต่อมาบุรุษผู้มีตาดีจะพึงเห็นเขานั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ที่นั่น แล้วเสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก

สระโบกขรณี มีน้ำใส จืดสนิท เย็น สะอาด มีท่าเทียบ นำรื่นรมย์ และในที่ที่ไม่ไกลสระโปกขรณีนั่น ก็มีแนวป่าทึบ ลำต้นนั้น บุรุษผู้มีร่างกายถูกความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย เดินมุ่งหน้ามายังสระโปกขรณีนั่นแล โดยหนทางสายเดียว บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว จักมาถึงสระโปกขรณีนั่นแล ต่อมาบุรุษผู้มีตาดีจะพึงเห็นเขาลงสู่สระโปกขรณีนั่น แล้วอาบและดื่ม ระวังความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อยและความร้อนหมดแล้ว ขึ้นไปนั่งหรือนอนที่แนวป่านั้น เสวยสุขเวทนาเป็นอันมากส่วนเดียว

ภิกษุทั้งหลาย กิจใดที่แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์พึงอาศัยความอนุเคราะห์ กระทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้นเราก็ได้กระทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าได้มีความร้อนใจในภายหลัง นี่คือการรำสอนสำหรับเธอทั้งหลายของเรา

เราจะเห็นได้ว่าจากข้อความที่ยกมาข้างบนนั้น ล้วนแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของป่าทั้งสิ้น เพราะเมื่อมีป่าแล้วความสมบูรณ์ทั้งหลายก็จะตามมา เช่น มีแหล่งน้ำอันอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีเขื่อนทางธรรมชาติที่ช่วยอุ้มน้ำไว้ ทำให้สถานที่นั้นชุ่มชื้นมีฝนตกตามฤดูกาล สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในที่นั้นซึ่งก็รวมทั้งมนุษย์ด้วยมีแหล่งน้ำไว้ใช้ดื่มกิน ดำเนินชีวิตของตนไปได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพเพราะมีป่าจึงมีชีวิต หากไม่มีป่าชีวิตก็หาไม่เหมือนกัน เราคงจะจำกันได้ว่าพืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปรากฏขึ้นในโลกก่อนสัตว์อื่น จึงนับได้ว่ามันเป็นปฐมเหตุของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดจึงควรที่เราจะต้องช่วยกันปกป้องคุ้มครองไว้ให้คงอยู่ตลอดไป ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อสิ่งอื่น แต่เพื่อมวลมนุษยชาติทั้งมวลนั่นเอง

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สำรวมด้วยปาติโมกข์ สวรรอยู่ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษที่มีประมาทน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาทั้งหลาย คุ้มครองทวารในอินทรีย์

ทั้งหลาย รู้จักประมาณในการบริโภคหมั่นประกอบความเพียรในเครื่องที่นั่งอยู่ตลอดเวลา
ปฐมยามและปัจฉิมยาม หมั่นประกอบความเพียรในการเจริญโพธิปักขิยธรรมอย่างต่อเนื่อง มี
ปัญญาอยู่เป็นอุบายในกิจการทั้งปวง

ภิกษุที่นั้นอาศัยเสนาสนะที่สงบ เช่นป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ดง ที่แจ้ง กองฟาง
ที่สงบมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะเป็นที่หลีก
เร้น ภิกษุที่นั้นอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงดำรงสติมั่นมุ่งเฉพาะ
กรรมฐาน^{๕๐}

๒.๓.๑ เรือนว่าง

เรือนว่าง หมายถึง ที่ที่สงบ คือ เสนาสนะ ๗ อย่าง เป็นป่า และโคนไม้ ได้แก่ ภูเขา ซอก
เขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า (ป่าละเมาะ) ที่แจ้ง (ที่โล่งแจ้ง) ลอมฟาง เมื่อเราศึกษา ในประวัติของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตั้งแต่อดีตจนถึงพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน จะเห็นว่าทุกพระองค์จะตรัสรู้ในป่า
ทั้งสิ้น ซึ่งจะต่างกันก็เพียงชนิดของต้นไม้ที่ใช้เป็นที่ตรัสรู้เท่านั้น แม้พระสาวกของพระพุทธเจ้า
เหล่านั้นก็ดีเมื่อรับข้อปฏิบัติจากองค์พระศาสดาแล้ว ก็จะนำไปปฏิบัติเพื่อให้ได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดก็
จะไปปฏิบัติธรรมที่ป่าเหมือนกัน

ป่ามีอะไรดีหรือถึงทำให้ได้รับขนานนามว่าเป็นพุทธอุทยานแห่งพระสัจธรรม ข้อความที่ดู
เหมือนจะเป็นคำถามนี้จะได้รับคำตอบหากเราเคยเดินทางเข้าไปในป่า เพราะธรรมชาติของป่าจะให้ความ
สงบร่มเย็นแก่เราทุกคนเมื่อได้สัมผัส ความปลอดภัย โลงสบาย จะเกิดขึ้นเมื่อเราอยู่ภายใต้ร่ม
เงาของต้นไม้ และได้เห็นสายน้ำอันเย็นชุ่ม ธรรมชาติของป่าอีกประการหนึ่งที่เป็นส่วนแห่งการกระตุ้น
จิตวิญญาณ เกื้อหนุนแก่การปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมตั้งใจปฏิบัติธรรมจริง
ๆ ก็ คือ สิ่งลึกลับที่มีอยู่ในป่า ตลอดจนสรรพสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายที่เป็นองค์ประกอบของป่า

เราคงจะทราบกันแล้วว่า สิ่งที่เป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลาย คือ ชีวิต ฉะนั้น สิ่งที่น่ากลัวที่สุด
คือ ความตาย เมื่อเราเข้าไปอยู่ในป่า สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งน่ากลัวของป่าจะเป็นส่วนหนึ่งให้ผู้ปฏิบัติ
ธรรมตั้งอกตั้งใจปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังเพราะในเวลานั้นผู้ปฏิบัติจะอยู่ในป่าเพียงลำพัง ไม่มีใครให้
ความช่วยเหลือ เรียกว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตนแล้ว ดังนั้น สิ่งที่เป็นที่พึ่งของตนได้ในเวลานั้นอะไรจะ
พิเศษเท่าศีลพรต และการปฏิบัติธรรมของตนเองไม่มีแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงต้องตั้งใจปฏิบัติอย่างเต็มกำลัง
อันเป็นเหตุให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย และฌานสมาบัติก็สามารถเกิดขึ้นได้โดยง่ายเช่นกัน ด้วยเหตุนี้
พระพุทธเจ้าทั้งหลายและสาวกผู้ต้องการบรรลุธรรมขั้นสูง จึงแสวงหาแหล่งสำหรับปฏิบัติธรรมในป่า
แต่ก็ไม่ใช่ว่าป่าทุกแห่งสมควรจะเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมบางป่าก็เหมาะแต่บางป่าก็ไม่
เป็นสัปปายะเหมือนกัน ป่าชนิดไหนสมควรอยู่และป่าชนิดไหนไม่สมควรอยู่นั้นพระพุทธองค์ทรงให้
สาวกพิจารณาดังต่อไปนี้

^{๕๐} อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๕๐๘/๓๘๕.

๒.๓.๒ เรื่องป่าที่ควรเสพและไม่ควรเสพ

๒.๓.๒.๑ ป่าที่ไม่ควรอยู่อาศัย

ป่าที่ไม่ควรอยู่อาศัย พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายสำหรับเป็นข้อพิจารณาในการเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าอยู่อาศัยป่าที่บึงแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บึงนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และภิกษุนั้นก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นโดยยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บึงนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บึงนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นโดยยากภิกษุนั้นควรหลีกเลี่ยงจากป่าที่บึงนั้น ไม่ควรอยู่ในเวลากลางคืน หรือในเวลากลางวัน'^{๕๑}

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าอยู่อาศัยป่าที่บึงแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บึงนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และภิกษุนั้นก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ง่าย ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บึงนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บึงนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ง่ายแต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งจีวร ฯลฯ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ฯลฯ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้าอยู่อาศัยป่าที่บึงนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่ได้บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ภิกษุนั้นรู้แล้วควรหลีกเลี่ยงจากป่าที่บึงนั้น ไม่ควรอยู่'^{๕๒}

๒.๓.๒.๒ ป่าที่ควรอยู่อาศัย

ป่าที่ควรอยู่อาศัย พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายไว้สำหรับเป็นข้อพิจารณาในการเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าดังนี้

^{๕๑}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๙๑/๒๐๔.

^{๕๒}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๙๒/๒๐๕.

อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าอยู่อาศัยป่าทิบแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นโดยยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็มบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นโดยยาก แต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะเหตุแห่งจีวร ฯลฯ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ฯลฯ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้าอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็มบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ภิกษุนั้นรู้แล้วควรอยู่ในป่าทิบนั้น ไม่ควรหลีกไป^{๕๓}

อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าอยู่อาศัยป่าทิบแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ง่าย ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็มบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ง่าย' ภิกษุนั้นควรอยู่ในป่าทิบนั้นจนตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไป^{๕๔}

แม้การอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนิคมหรือนครแห่งใดก็ตาม ให้ภิกษุได้พิจารณาจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสบอกไว้นี้ ก็จะเป็นปัจจัยให้บรรลุผลสำเร็จในธรรมที่สูงที่สุดได้โดยรวดเร็ว

๒.๓.๓ สัปายะ (Suitable things; things favourable to mental development) สิ่งที่เหมาะสมกันสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย มีอยู่ ๗ อย่าง คือ

๒.๓.๓.๑ อวาสสัปายะ ที่อยู่เหมาะสมกันเช่น ไม่พลุกพล่าน จอแจ วัดที่เหมาะสมแก่การเจริญสมาธิ ความจริง ควรอยู่วัดเดียวกับพระอาจารย์ แต่ถ้าไม่ผาสุกก็พึงไปหาวัดที่เป็นสัปายะ คือ สถานที่ ที่เหมาะสมแก่การถือกุศลแก่การปฏิบัติ ท่านให้เว้นวัด คือ ที่อยู่ซึ่งมีโทษ ๑๘ ประการ คือ

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๙๓/๒๐๕-๒๐๖.

^{๕๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๙๔/๒๐๖.

- (๑) วัดใหญ่ (มีพระมากต่างจิตต่างใจ เรื่องมาก และไม่ค่อยสงบ)
- (๒) วัดใหม่ (ต้องพลอยไปยุ่งกับการก่อสร้างกับเขาด้วย)
- (๓) วัดเก่าจัด (มีเรื่องดูแลมาก ต้องช่วยปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม)
- (๔) วัดติดทางเดิน (อาคันตุกะมาบ่อย)
- (๕) วัดมีสระหิน (คนมาตักน้ำ)
- (๖) วัดมีฝัก (คนจะมากันเรื่อยเพื่อขอฝัก)
- (๗) วัดมีไม้ดอก (คนจะมากันเรื่อยเพื่อขอดอกไม้)
- (๘) วัดมีไม้ผล (คนจะมากันเรื่อยเพื่อขอผลไม้)
- (๙) วัดที่คนเชื่อถือมาก (ว่ามีพระวิเศษ มีพระศักดิ์สิทธิ์)
- (๑๐) วัดติดเมือง
- (๑๑) วัดติดป่าไม้
- (๑๒) วัดติดที่นา
- (๑๓) วัดที่มีคนไม่ถูกกัน
- (๑๔) วัดติดทำน้ำท่าบก
- (๑๕) วัดถิ่นห่างไกลชายแดน (คนไม่นับถือพระศาสนาฯ)
- (๑๖) วัดติดพรมแดน (เขตแห่งอำนาจระหว่าง ๒ รัฐ อาจเป็นการเสี่ยงภัย)
- (๑๗) วัดไม่เป็นสัปบายะ (มีอารมณ์ต่าง ๆ רבกวน)
- (๑๘) วัดที่หากัลยาณมิตรไม่ได้

วิหารหรือวัดที่เหมาะสม คือ เสนาสนะที่ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

- (๑) อยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก มีทางไปมาสะดวก กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคือมีเสียงน้อย ไม่อึกทึก มีเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานกระทบน้อย
- (๒) เมื่อภิกษุอยู่ในเสนาสนะนั้น มีจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย (เครื่องปรุงยา) เกสัชบริวารที่เกิดขึ้นโดยไม่ฝืดเคืองเลย
- (๓) ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย เป็นพหูสูต เรียบจบคัมภีร์ (ในที่นี้หมายถึงเรียนจบพระพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎก ๕ นิกาย ได้แก่ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และ ขุททกนิกาย) มีการอบรมทางวินัย ทรงมาติกาอยู่ในเสนาสนะนั้น
- (๔) ภิกษุนั้นเข้าไปหาภิกษุผู้เป็นเถระเหล่านั้นในเวลาที่เหมาะสมแล้วจึงสอบถาม ใต้ถามว่า "พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความนี้แห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร"
- (๕) ภิกษุผู้เถระเหล่านั้น ย่อมเปิดเผยข้อที่ยังไม่เปิดเผย ทำข้อที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่ภิกษุนั้น

๒.๓.๓.๒ โคจรสัปปายะ ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาต ที่เหมาะดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป (อาหารที่ไม่ควรเสพ เช่น เมื่อบุคคลเสพบิณฑบาตแบบไร อุกุศลธรรมทั้งหลายจะเจริญขึ้นแต่กุศลธรรมทั้งหลายกับเสื่อมลง บิณฑบาตแบบนี้ไม่ควรเสพ)

๒.๓.๓.๓ ภัตตสัปปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ (Suitable Speech) (กถาวัตถุ ๑๐) ๑. อับปิจฉกถา เรื่องความมกน้อย ถ้อยคำให้มีความประมาณน้อย ไม่มกมาก อยากเด่น ๒. สันตฎฐิกถา เรื่องความสันโดษ ถ้อยคำที่ชักนำไปให้มีความสันโดษ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ปรนเปรอ ๓. ปวิเวกกถา เรื่องความสงัด ถ้อยคำที่ชักนำไปให้มีความสงัด ภายใจ ๔. อสังสัคคกถา เรื่องความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ๕. วิริยารัมภกถา เรื่องการปรารภความเพียร ถ้อยคำที่ชักนำไปให้มุ่งมั่นทำความเพียร ๖. สีลกถา เรื่องศีล ถ้อยคำที่ชักนำไปให้ตั้งอยู่ในศีล ๗. สมာธิกถา เรื่องสมาธิถ้อยคำที่ชักนำไปให้ทำจิตมั่น ๘. ปัญญาถา เรื่องปัญญา ถ้อยคำที่ชักนำไปให้เกิดปัญญา ๙. วิมุตติถา เรื่องวิมุตติ ถ้อยคำที่ชักนำไปให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส และความทุกข์ ๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา เรื่องความรู้ ความคิดเห็นในวิมุตติ ถ้อยคำที่ชักนำไปให้สนใจ และเข้าใจ เรื่องความรู้ ความคิดเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์)

๒.๓.๓.๔ บุคคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกกันเหมือนกัน เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญา เป็นที่ปรึกษาที่เหมาะสมใจ

๒.๓.๓.๕ โภชนะสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ไม่ฉันทยาก

๒.๓.๓.๖ อตุสัปปายะ ดิน น้ำ อากาศ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๒.๓.๓.๗ อิริยาปถสัปปายะ อิริยาปถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับบังกลม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี

สัปปายะแห่งความเป็นไปของจิต

นอกจากสัปปายะที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ยังมีข้อปฏิบัติที่ภิกษุผู้ต้องการความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วจะต้องมีสัปปายะแห่งความเป็นไปของจิต อันหมายถึงสภาวะของจิตที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมณะและวิปัสสนาด้วย ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในข้อที่ ๓ ข้างต้น สิ่งที่เป็นสัปปายะแห่งความเป็นไปของจิตได้แก่

(๑) อับปิจฉกถา	เรื่องความมกน้อย
(๒) สันตฎฐิกถา	เรื่องความสันโดษ
(๓) ปวิเวกกถา	เรื่องความสงัด
(๔) อสังสัคคกถา	เรื่องความไม่คลุกคลี
(๕) วิริยารัมภกถา	เรื่องการปรารภความเพียร
(๖) สีลกถา	เรื่องศีล
(๗) สมာธิกถา	เรื่องสมาธิ

- (๘) ปัญญาภา   เรื่องปัญญา
 (๙) วิมุตติภา   เรื่องวิมุตติ
 (๑๐) วิมุตติญาณทัสสนภา   เรื่องความรู้เห็นในวิมุตติ

เมื่อภิกษุหรือโยคีนักปฏิบัติทั้งหลายได้สัปปายะที่เหมาะสมกับการปฏิบัติเช่นนี้แล้ว การปฏิบัติก็สามารถที่จะดำเนินไปได้อย่างไม่ติดขัด เพราะมีสัปปายะที่เหมาะสม เกื้อกูลอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมภายนอกและความพร้อมของจิต แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อธรรมที่เป็นคุณธรรม เครื่องมาช่วยเสริมในการปฏิบัติ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้ประกอบด้วยเช่นกัน องค์ธรรมที่ว่านี้คือ องค์ประกอบของภิกษุผู้ใช้สอยเสนาสนะนั้นเอง

๒.๓.๔ องค์ประกอบของภิกษุผู้ใช้สอยเสนาสนะ ๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อาศัยใช้สอยเสนาสนะ อันประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่นานนักก็จะทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

(๑) เป็นผู้มีศรัทธาเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถี ฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมเป็นศาสดาของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้า”

(๒) เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบางประกอบด้วย ไฟธาตุสำหรับย่อยอาหาร สม่่าเสมอ ไม่เย็นจัดไม่ร้อนจัด เป็นปานกลาง ควรแก่การบำเพ็ญเพียร

(๓) เป็นผู้ไม่โอ้อวดไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงในศาสดา หรือในพรหมจรรย์ ผู้รู้ทั้งหลาย

(๔) เป็นผู้ปรารถนาความเพียร (ประคองกายและใจไว้) เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่

(๕) เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

๒.๔ สรุป

พระพุทธเจ้าเป็นนิกอณูรักษนิเวศวิยาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก พระองค์รู้ซึ่งถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งเป็นอย่างดี คงจะไม่มีสิ่งใดจะสามารถอยู่ได้โดยลำพังตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น ด้วยเหตุนี้เราจะเห็นข้อห้ามในพระปาฏิโมกข์ (วินัยของพระภิกษุ) ที่มีทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ ที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อให้สาวกปฏิบัติ ซึ่งวินัยเหล่านี้มีหลายข้อที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในนิเวศให้คงอยู่ในสภาพเดิมหรือหากจะมีการสูญเสียบ้างก็ให้

น้อยที่สุด เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในการแสวงหาปัจจัย ๔ มาใช้ในการดำรงชีวิตสืบต่อไป เราสามารถแบ่งความสำคัญของพระวินัยที่สามารถอนุรักษ์นิเวศ

พระพุทธเจ้านอกจากจะใช้ปาเป็นที่พักอาศัยแล้ว พระองค์ยังได้ใช้ปาเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมแก่สาวกของพระองค์ด้วย เพราะว่าพระองค์ทราบว่าการยกเอาธรรมชาติของปาเท่านั้น มาเป็นตัวอย่างในการสอนธรรมจะทำให้การสอนได้ผลเป็นอย่างดี เพราะธรรมชาติเป็นสิ่งที่จริง แสดงออกมาให้ปรากฏอย่างไม่มีมายาจึงทำให้สาวกของพระองค์เข้าใจได้ง่ายและเห็นสังขธรรมได้อย่างรวดเร็ว เช่น เรื่องใบไม้กำมือเดียว เปรียบเทียบกับใบไม้ทั้งป่า อันหมายถึงธรรมที่พระองค์นำมาสอนเหล่าสาวก เพื่อให้บรรลุสู่จะธรรมพ้นจากความทุกข์นั้น เมื่อเปรียบเทียบกับธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ซึ่งมีอยู่อย่างมากมายนั้น มีเพียงกำมือเดียวเท่านั้นที่นำมาสอน

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๕๕} กล่าวไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า ดังข้อความข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่าง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และศีลสิกขา อันน่าจะมีคุณค่าในแง่มุมการผลิต มากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใด ๆ เจ้าพนักงานป่าไม้ม่อมจะบอกได้ว่าในการที่พระเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่น ๆ

พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ นิเวศวิทยาอย่างลึกซึ้งซึ่งมีหลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนามากมายพุทธศาสนาเถรวาทมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ“ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ก็คือชีวิตที่เล่นอยู่ในตัวมนุษย์นั่นเอง” ได้แสดงถึงวิถีการที่เป็นอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติเป็นเพื่อนกับธรรมชาติไม่ก้าวร้าวและพิชิตธรรมชาติ

พุทธศาสนาเสนอวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและรู้จักพอประพุดติปฏิบัติตนด้วยการใช้ปัญญาและพัฒนาจิตอยู่กับธรรมชาติไม่ควรเบียดเบียนธรรมชาติประดุจดั่ง “แมลงผึ้งสร้างรังโดยไม่ทำลายสีและกลิ่นของดอกไม้ นำเกสรด้วยจะงอยปากหรือปีกทั้งสองแล้วกลับไปทำรวงรัง”

พระพุทธเจ้าประกาศหลักธรรมแก่เพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดแห่งชาติ เพศ เผ่าพันธุ์ สีผิว วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิต เพราะต่างล้วนเป็นผลผลิตมาจากกฎธรรมชาติเดียวกัน ยิ่งมองให้ลึกซึ้งในชั้นปรมาตถสภาวะธรรม ก็ยิ่งพบว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีเราเขา มีแต่กระแสธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นที่กำลังไหลไปตามกฎของธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมีคนจำนวนมากเข้าใจธรรมะของพระองค์ บ้างก็อยู่เหี่ยวเรื้อน บ้างก็มาสมัครใจใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ท่ามกลางป่าเขา อันสงบสงัดเยือกเย็น เป็นแบบอย่างชีวิตที่บริโภคทรัพย์การธรรมชาติเพียงเพื่อยังชีพ ไม่แต่ต้องส่วนเกินมาตอบสนองกิเลสตัณหาตามรอยบาทของพระศาสดา กลุ่มชนเหล่านี้เรียกว่าพระสงฆ์ เมื่อมาอยู่ร่วมกันมาก ๆ จะจำเป็นต้องมีกฎระเบียบ สำหรับเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันของหมู่คณะเรียกว่า ธรรมวินัย ซึ่งบัญญัติเป็นข้อปฏิบัติออกมา โดยหลักการมุ่งบำรุงรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพสมดุลและสมบูรณ์มากที่สุด

^{๕๕}พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๕.

บทที่ ๓

นิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในประเด็น ความหมายระบบนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกพระวินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับ ระบบนิเวศวิทยาและหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยา

๓.๑ ความหมายนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

ความหมายของนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เป็นการศึกษารวบรวม หลักธรรมคำสอนและพระบัญญัติจากพระคัมภีร์ไบเบิลคาทอลิกฉบับสมบูรณ์ทั้งภาคพันธสัญญาเดิม ภาคพันธสัญญาใหม่และจากตำราเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

นิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก หมายถึง ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันตามธรรมชาติ โดยที่มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและพระเจ้า ทรงสร้างทุกอย่างมาเพื่อมนุษย์และมอบอำนาจให้มนุษย์มีหน้าที่คอยดูแลรักษาสิ่งที่พระเจ้าสร้างให้ มาดังที่มีกล่าวในพระคัมภีร์ไบเบิลถึงระยะเวลาในการสร้างจักรวาลและโลกของพระเจ้าไว้ว่า

“ในวันเริ่มแรกนั้นพระเจ้าทรงเนรมิตสร้างฟ้าและแผ่นดินโลก..วันที่หนึ่งพระเจ้าทรง เนรมิตแสงสว่างให้เกิดขึ้น..วันที่สองพระเจ้าทรงเนรมิตเมฆปรากฏอยู่เหนือผิวน้ำนั้น ...วันที่สามพระเจ้าทรงเนรมิตทะเล แผ่นดินและพืชพันธ์ต่างๆ พระเจ้าตรัส...วันที่สี่พระเจ้าทรงเนรมิตดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวต่างๆ.วันที่ห้าพระเจ้าทรงเนรมิตนกชนิดต่างๆและสัตว์ทะเลนานาชนิดทรง เนรมิตสัตว์บกและแมลงนานาชนิด..วันที่หกพระเจ้าทรงเนรมิตชายหญิงคู่แรกตามแบบพระฉายาของ พระองค์..วันที่เจ็ดพระเจ้าเสร็จงานทรงพักการทำงานทั้งสิ้นทรงตั้งวันนี้ไว้เป็นวันบริสุทธิ์..”^๑

คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเชื่อว่าพระยะโฮวาห์ทรงสร้างโลก และสรรพสิ่งจากความว่างเปล่า คือ มิได้สร้างจากสิ่งที่เห็นได้หรือจากวัตถุใดๆ พระองค์ทรงสร้างด้วยพระดำรัสด้วย ฤทธิ์อำนาจของพระองค์ มีกล่าวได้ในพระคัมภีร์อย่างชัดเจน ว่าสรรพสิ่งทั้งปวงรวมทั้งโลกและมนุษย์ เกิดจากการสร้างของพระเจ้าทั้งสิ้นในคัมภีร์ได้กล่าวถึงการสร้างของพระองค์ตามลำดับ ดังนี้

พระเจ้าตรัสว่า

1.จงเกิดความสว่าง ความสว่างก็เกิดขึ้น” และทรงแยกความสว่างออกจากความมืด ทรงเรียกว่า กลางวันและกลางคืน

2.จงมีภาคพื้นในระหว่างน้ำ แยกน้ำออกจากกันทรงเรียกภาคพื้นนั้นว่า ฟ้ำ

3.น้ำที่อยู่ภายใต้ฟ้ำจรวมอยู่แห่งเดียวกัน ที่แห่งจงปรากฏขึ้น” พระเจ้าทรงเรียกที่แห่งนี้ว่าแผ่นดิน และที่ซึ่งน้ำรวมอยู่นั้นว่า ทะเล พระเจ้าทรงตรัสว่า “แผ่นดินจงเกิด พืช คือ ผักหญ้าที่มีเมล็ด และต้นไม้ที่ออกผล มีเวลาเย็นและเวลาเช้า

4.พระเจ้าทรงตรัสว่า “จงมีดาวสว่างบนท้องฟ้า เพื่อแยกวันออกจากคืนให้ดวงสว่างเป็นหมายกำหนดฤดู วัน ปี และให้เป็นดาวสว่างบนท้องฟ้า เพื่อส่งสว่างบนแผ่นดิน”

5.พระเจ้าตรัสว่า “น้ำจงอุดมด้วยฝูงที่มีชีวิต และนกจงบินไปมาข้ามฟ้าเหนือแผ่นดิน”

พระเจ้าทรงสร้าง สัตว์ทะเล และสัตว์บนอากาศ นานาชนิด

6.พระเจ้าตรัสว่า “แผ่นดินจงเกิดสัตว์มีชีวิตตามชนิดของมัน” แล้วทรงสร้างมนุษย์ชายหญิง ให้เป็นเจ้าของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ 7.พระเจ้ายกเสรีจงาน พระเจ้าจึงทรงอวยพรแก่วันที่เจ็ด ทรงตั้งไว้เป็นวันบริสุทธิ์^๒

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระเจ้าทรงสร้างโลก และจักรวาลตามแบบแผนที่พระองค์ทรงคิดไว้ โดยได้จักเรียงการสร้างสรรพสิ่งทุกอย่างเป็นระบบระเบียบ และเป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์เอง ที่เห็นได้ชัด คือ พระเจ้าทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความตั้งใจ ใส่ใจ และทรงเห็นว่าดีเสมอ ดังข้อความต่อไปนี้

“ทรงเห็นว่าความสว่างนั้นดี แผ่นดินก็เกิดพืช คือ ผักหญ้าที่มีเมล็ด ในผลตามชนิดของมัน พระเจ้า ทรงเห็นว่าดี พระเจ้าทรงสร้างสัตว์ป่าตามชนิดของมัน สัตว์ใช้งานตามชนิดของมัน และสัตว์ต่างๆ ที่เลี้ยงคานบนแผ่นดินตามชนิดของมันแล้ว พระเจ้าทรงเห็นว่าดี”^๓

จะเห็นได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นกฎเกณฑ์และพระเจ้าทรงเอาพระทัยใส่อย่างดี ทุกสิ่งทุกอย่างที่พระองค์ทรงสร้างมานั้นเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่สมบูรณ์แบบ เหมือนอย่างพระองค์ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว มนุษย์ไม่ควรกระวนกระวายใจ เป็นทุกข์ร้อนในเรื่องของการบริโภค การอยู่อาศัยหรือเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งลืมนึกว่า มีพระเจ้าผู้ทรงให้กำเนิดทุกสิ่ง พระเยซูทรงสอนเรื่องนี้ว่า

^๒ปฐม.1 : 1-2

^๓ปฐม.1 : 1-25

“จงดู นกในเวหา มันมิได้หว่า มิได้เกี่ยว มิได้สะสมไว้ในยั้งฉาง แต่พระบิดาของท่าน ทั้งหลายมิประเสริฐกว่านกเหล่านั้นหรือ”^๕

สุภาวดี นัมคณิสสรณ์ กล่าวถึงนิเวศวิทยา คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันและกัน เป็นปัจจัยเกื้อกูลกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมหรือทำลายอีกส่วนหนึ่ง นิเวศวิทยาที่เป็นวงจรรหรือวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบนิเวศวิทยาสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(๑) นิเวศวิทยาทางธรรมชาติ (Natura Environment) เป็นนิเวศวิทยาที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สิ่งแต่ละสิ่งจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ด้วย

(๒) นิเวศวิทยาที่มนุษย์สร้างขึ้น (Human being-made Environment) เป็นนิเวศวิทยาที่มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ หรือพัฒนาขึ้นเพื่อยกระดับมาตรฐานดำรงชีวิตและการร่วมเป็นสังคม^๕

นิเวศวิทยาในความหมายตามทัศนะของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก หมายถึง การเห็นว่าสรรพสิ่งต่างมีคุณค่าในตัวเอง มีอยู่อย่างพึ่งพากัน อันเกิดจากการรับรู้ร่วมกันว่าตัวตนของมนุษย์ไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติ เป็นการรับรู้ถึงความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่ ที่เกิดจากพื้นฐานของความเคารพ ความรู้สึกอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติเป็นทัศนะมองโลกธรรมชาติเป็นองค์รวม โดยมองธรรมชาติในลักษณะของระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งทั้งหลาย ระบบคือองค์รวมที่ผสมผสานกันเป็นหนึ่งเดียว ดังที่ PravesIntongpan อธิบายว่า ธรรมชาติตามแนวคิดนี้จะอาศัยศาสตร์ทางนิเวศวิทยา มาช่วยอธิบาย และวิธีคิดในการแก้ปัญหาจะพยายามมองปัญหาแบบองค์รวม โดยพิจารณาปฏิสัมพันธ์องค์ประกอบทั้งหมด^๖

กล่าวคือแทนที่จะวิเคราะห์แยกแยะปัญหาออกเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ แล้วแก้เพียงบางส่วนก็เปลี่ยนเป็นการพิจารณาว่าปัญหานั้นเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของปัญหาที่ใหญ่กว่า และพยายามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทั้งหมดซึ่งจะทำให้มองเห็นทางแก้ไขที่ถาวรและมีผลอย่างกว้างขวางกว่า เพราะมองส่วนรวมหรือโลกชีวะมีความสำคัญกว่าส่วนย่อย ปัจจุบันเรามีอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นเช่นเป็นส่วนหนึ่งของโซ่อาหารและมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ สามารถทำความเข้าใจได้จากแนวความคิดเรื่องนิเวศวิทยาแนวลึก (Deep ecology) ของอาร์เนเนสส์ หรือจริยศาสตร์แผ่นดิน(Land ethics) ของอัลโด ลีโอโพลด์ เป็นต้น ลักษณะสำคัญของแนวคิดที่ยึดถือนิเวศเป็นศูนย์กลางจึงแสดงออกมาได้ ดังนี้๑) ธรรมชาติ คือ ชีวิตศักดิ์สิทธิ์ ทุกชีวิตล้วนมีจิตวิญญาณ ๒) สรรพสิ่งมีคุณค่าในตัวเอง มนุษย์จึงร่วมอยู่กับธรรมชาติด้วยพื้นฐานของความเคารพและอ่อนน้อม

^๕มธ.๖ : ๒๕-๒๖.

^๕สุภาวดี นัมคณิสสรณ์, “การศึกษาเชิงวิพากษ์เรื่องแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางในนิเวศวิทยาเชิงลึก”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๖.

^๖PravesIntongpan, “Environmental Ethics and Buddhism”, *Ph.D. Dissertation*, (Pune University, India, 2000), p.98.

ถ่อมตน^๓) มนุษย์ไม่ได้แยกตัวเองออกจากผู้อื่น หรือออกจากธรรมชาติ ตัวตนของเขาล้วนผูกพันอยู่กับสรรพสิ่งในมิติแห่งสังสารวัฏ และการเวียนว่ายตายเกิด^๔) จุดมุ่งหมายของชีวิตอยู่ที่การรวมเข้ากับธรรมชาติ พระเจ้า จิต วิญญาณจักรวาล หรือหมายถึงการประจักษ์ว่าตัวตนของเขาผูกพันอย่างแยกไม่ออกจากธรรมชาติ^๕) การมีประสบการณ์ตรงกับธรรมชาติ หรือดำรงชีวิตอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะจัดเป็นวิถีแห่งการระลึกถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน คือขณะที่กายรวมเป็นหนึ่งเดียวกับจิตดังที่พบในปรัชญาชีวิตของชาวอินเดียนแดงที่กล่าวไว้ว่า “ในวัฏจักรชีวิต (Circle of Life) ทุกชีวิตไม่มีสูงกว่าหรือต่ำต้อยกว่า เราคือพี่น้อง ชีวิตคือการร่วมปันให้แก่เหล่านก หมี แมลง พืชพันธุ์ ภูเขาก้อนเมฆ ดวงดาว ดวงตะวัน”^๖)

แนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกจะมุ่งไปที่ประเด็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยพยายามที่จะนำเอาความเข้าใจหรือความเชื่อทางด้านศาสนาและแนวคิดทางด้านปรัชญาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความหายนะ โดยการเสนอให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้นด้วยจิตสำนึกและความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ รวมทั้งให้มนุษย์คำนึงถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมด้วย และแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกนี้ได้แสดงทัศนคติว่าสิ่งแวดล้อมมีคุณค่าเช่นเดียวกับมนุษย์ดังที่ อติศักดิ์ ทองบุญ^๗ กล่าวว่า มนุษย์ไม่ควรทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะสิ่งแวดล้อมทั้งหลายมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่เหมือนกัน แนวคิดที่คำนึงถึงคุณค่าดังกล่าวปรากฏให้เห็นได้จากแนวคิดของชุมชนต่าง ๆ ที่ได้แสดงความรู้สึกสำนึกตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อันเป็นเหตุให้มีความนิยมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างไรก็ตาม โครงสร้างแนวคิดทางด้านศาสนา ปรัชญา และจิตวิญญาณของนิเวศวิทยาแนวลึกในลักษณะนี้ถือว่าไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่ได้มีการประกาศหลายครั้งในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ดังที่ Capra^๘ กล่าวว่า “ในบรรดาสายความคิดทางจิตวิญญาณที่ยิ่งใหญ่นั้น ลัทธิเต๋าเป็นแนวหนึ่งที่สะท้อนถึงปรัชญาในทางนิเวศวิทยาอันลึกซึ้งและงดงามที่สุด โดยย้ำถึงความเป็นหนึ่งเดียวซึ่งเป็นพื้นฐานของสรรพสิ่ง และความเคลื่อนไหวแปรเปลี่ยนของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังคม

ขบวนการแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกจึงมิได้เสนอปรัชญาใหม่แต่อย่างใด หากฟื้นฟูความรู้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว สิ่งใหม่ที่อาจจะได้แก่การขยายทัศนคติทางนิเวศวิทยาแนวลึกให้กว้างขวางครอบคลุมถึงระดับพิภพสำหรับจิตสำนึกทางด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกนี้ มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับแนวคิดในการพัฒนาสังคมที่ให้ความสำคัญทางด้านเทคโนโลยี อุตสาหกรรมเพราะแนวคิดระบบอุตสาหกรรมมักอ้างว่า มนุษย์เป็นสิ่งที่แยกตัวออกมาจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและมนุษย์เป็นผู้ที่อยู่เหนือหรือครอบครองรับผิดชอบธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และโลกทัศน์หรือแนวคิดนี้ก็คือแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง ซึ่งมองมนุษย์ในฐานะที่แยกต่างหากและอยู่เหนือธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่มนุษย์ทั้งปวง “ดังนั้นจิตสำนึก

^๓Session, G., *Deep Ecology for 21st Century*, (New Jersey: United State, 1995), p.158.

^๔อติศักดิ์ ทองบุญ, “คนไทยกับค่านิยมในการอนุรักษ์ธรรมชาติ”, ใน *สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๐.

^๕Capra, F, *The Web of Life : A New Synthesis of Mind and Matte*, (London : Harper, 1996), p. 210-211.

ด้านนิเวศวิทยาแนวลึกลับพยายามแสดงให้เห็นหรือให้มองเห็นทะลุภาพลวงตาที่ผิดพลาดเพื่อให้ทราบถึงอันตรายที่เกิดจากแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง”^{๑๐} แนวคิดนิเวศวิทยานี้ จึงมีจุดประสงค์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่ายสอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม และปฏิเสธการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อจัดการกับสิ่งแวดล้อม ดังที่ Naess^{๑๑} กล่าวว่า “พื้นฐานแนวคิดด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของทฤษฎีนิเวศวิทยาแนวลึกลับมีหลักแนวคิดที่สำคัญว่าสิ่งแวดล้อม มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายย่อมมีค่าในตัวเอง (Intrinsic value) มนุษย์ไม่อาจวัดคุณค่าของสิ่งแวดล้อมได้ด้วยหลักเกณฑ์ของธุรกิจและค่าทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นสัตว์และต้นไม้ไม่ควรถูกทำลายเพราะผลประโยชน์อันแคบ ๆ ของมนุษย์แนวคิดนิเวศวิทยานี้ จึงมีจุดประสงค์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่ายสอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม และปฏิเสธการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อจัดการกับสิ่งแวดล้อม ดังที่ Naess กล่าวว่า พื้นฐานแนวคิดด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของทฤษฎีนิเวศวิทยาแนวลึกลับมีหลักแนวคิดที่สำคัญว่าสิ่งแวดล้อม มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายย่อมมีค่าในตัวเอง (Intrinsic value) มนุษย์ไม่อาจวัดคุณค่าของสิ่งแวดล้อมได้ด้วยหลักเกณฑ์ของธุรกิจและค่าทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นสัตว์และต้นไม้ไม่ควรถูกทำลายเพราะผลประโยชน์อันแคบ ๆ ของมนุษย์

๓.๒ วินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในรูปแบบที่มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติและนิเวศวิทยา ดังที่กล่าวในคัมภีร์ไบเบิลถึงกระบวนการสร้างระยะเวลาในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลและโลกนี้ คือ

ในวันเริ่มแรกนั้นพระเจ้าทรงเนรมิตสร้างฟ้าและแผ่นดินโลก..วันที่หนึ่งพระเจ้าทรงเนรมิตแสงสว่างให้เกิดขึ้น..วันที่สองพระเจ้าทรงเนรมิตเมฆปรากฏอยู่เหนือผิวน้ำนั้น ...วันที่สามพระเจ้าทรงเนรมิตทะเล แผ่นดินและพืชพันธ์ต่าง ๆ พระเจ้าตรัส...วันที่สี่พระเจ้าทรงเนรมิตดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวต่าง ๆ ...วันที่ห้าพระเจ้าทรงเนรมิตนกชนิดต่าง ๆ และสัตว์ทะเลนานาชนิดตรงเนรมิตสัตว์บกและแมลงนานาชนิด..วันที่หกพระเจ้าทรงเนรมิตชายหญิงคู่แรกตามแบบพระฉายาของพระองค์..วันที่เจ็ดพระเจ้าเสด็จงานทรงพักการงานทั้งสิ้นทรงตั้งวันนี้ไว้เป็นวันบริสุทธิ์.^{๑๒}

จากข้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป็นกรอบกระบวนการยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นการจัดวางระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่ง สรรพสัตว์ ระหว่างชายกับหญิง ระหว่างบิดากับมารดา กับบุตรหลาน เป็นหลักการเพื่ออธิบายวิถีชีวิต หลักโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุดต่าง ๆ ที่ดำเนินไปตามกรอบความสัมพันธ์และยังมีบทบัญญัติที่กล่าวเกี่ยวกับการให้มนุษย์ช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นดังนี้

^{๑๐} Devall, B, and G. Session, *Deep Ecology : Living as if nature mattered*, (UT : Peregrine Smith Books, 1985), p.113.

^{๑๑} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๗.

^{๑๒} ปฐกถา: ๑-๓๑.

(๑) มนุษย์มีหน้าที่ดูแลโลก พระเจ้าพูดกับมนุษย์ (อาดัม) ว่า ให้ปกครองแผ่นดินกับสัตว์ต่าง ๆ ^{๑๓} และให้ดูแลรักษาสวนเอเดน ^{๑๔} จึงอาจพูดได้ว่า หน้าที่แรกที่พระเจ้าให้มนุษย์ทำคือ ปกครองดูแล สภาพนิเวศของโลกใบนี้ ดังนั้นหน้าที่มนุษย์คือผู้รับผิดชอบดูแลรักษา ไม่ใช่เจ้าโลกที่จะใช้ทรัพยากรตามใจชอบ (พระเจ้าคือเจ้าของโลกนี้ต่างหาก) ^{๑๕}

(๒) แผ่นดินก็ยังถือสะบาโต พระเจ้าสั่งให้อิสราเอลหยุดทำนาในปีที่ ๗ เพราะจะให้แผ่นดินนั้นได้หยุดพัก ^{๑๖} และพระเจ้าสั่งห้ามตัดต้นไม้ในเมืองที่อิสราเอลที่จะเข้ายึด เพราะต้นไม้จะเป็นอาหารแก่มนุษย์ ^{๑๗} เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าในระบบนิเวศต้องมีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ถ้าธรรมชาติถูกทำลาย มนุษย์ต้องย่อยยับแน่นอน พระเจ้าเล็งเห็นจุดนี้จึงกำชับอิสราเอลให้ดูแลรักษาสิ่งทรงสร้างของพระองค์ให้ดี ๆ

(๓) พระเจ้าจะลงโทษผู้ทำลายสิ่งแวดล้อม “พระองค์จะทรงทำลายคนที่ทำลายแผ่นดินโลก” ^{๑๘} ในวันแห่งการพิพากษามีโทษรออยู่สำหรับคนที่ทำลายสิ่งทรงสร้างของพระองค์อย่างทิ้งขว้าง

ปัจจุบันมนุษย์ทั้งหลายไม่รักษาเจตนารมณ์ของพระเจ้า ตีความพระวจนะให้เข้าข้างมนุษย์ เพื่อสนองความโลภของตนเองจึงมีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด มนุษย์จึงเบียดเบียนกันเองเอาเปรียบธรรมชาตินิเวศวิทยา มนุษย์จึงประสบกับความทุกข์เดือดร้อนตามมา ปัญหาในนิเวศวิทยาเป็นปัญหาวิกฤตที่ทุกประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ ทุกประเทศต้องประสบกับปัญหาธรรมชาติที่นับวันจะทวีความรุนแรงจนก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากมาย เช่น พายุไซโคลนนาร์กิส ที่เกิดขึ้นในประเทศพม่า ส่งผลให้ประชาชนเสียชีวิตและสูญหายมากกว่าแสนคน และเหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศจีน ทำให้มีผู้เสียชีวิตนับหมื่นราย จะเห็นได้ว่าภัยพิบัติ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะปัญหาพายุ แผ่นดินไหว น้ำท่วม ดินถล่ม ตลอดจนความแปรปรวนของสภาพอากาศล้วนเป็นสัญญาณเตือนให้มนุษย์รู้ว่าโลกนี้กำลังเสียสมดุล เพราะมนุษย์ได้เบียดเบียนธรรมชาตินิเวศวิทยามากเกินไป จึงถูกพระเจ้าลงโทษอันเกิดจากความโลภของมนุษย์ที่เป็นสาเหตุหลักของปัญหา ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ ทำลายธรรมชาติ นิเวศวิทยาเป็นผลจากมนุษย์ที่มีจิตใจที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์มากเกินไป ต้องการ คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกได้พยายามอธิบายกระบวนการของนิเวศวิทยาที่มาจากองค์พระผู้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากการดลบันดาลของพระผู้เป็นเจ้า จึงทำให้ศาสนิกชนที่นับถือคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกไม่ต้องมีความสงสัยในกระบวนการสร้างนิเวศวิทยาอีกต่อไป

แต่โลกเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว มีความก้าวหน้าด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม การสื่อสาร และเทคโนโลยี ทำให้เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ชีวิตสะดวกสบายขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ในขณะที่เดียวกันจำนวนมนุษย์ก็เพิ่มขยายขึ้นอย่างต่อเนื่อง .ในพระคัมภีร์ไบเบิลกล่าวไว้ว่า

^{๑๓}ปฐมก ๑ : ๒๖-๒๘.

^{๑๔}ปฐมก ๒ : ๑๕.

^{๑๕}สดด ๒๔ : ๑.

^{๑๖}ลนต ๒๕ : ๒-๕.

^{๑๗}ฉฐป ๒๐ : ๑๙.

^{๑๘}วิว ๑๑ : ๑๘.

มีช่วงเวลาที่มนุษย์จะ “ทำลายแผ่นดินโลก”^{๑๙} ทรัพยากรธรรมชาติกำลังจะหมดไปโดยได้บอกกล่าว ว่าพระเจ้าได้สร้างโลกอย่างพิถีพิถัน ซึ่งตอนแรก โลก “ว่างเปล่าอยู่ มีความมืดอยู่เหนือน้ำ” มีการ กล่าวชัดเจนว่า พระองค์สร้าง “น้ำ” ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิด^{๒๐} แล้วพระเจ้าตรัสว่า “จง เกิดความสว่าง”^{๒๑} ตอนนี้แสงจากดวงอาทิตย์ส่องทะลุชั้นบรรยากาศทำให้โลกมีความสว่างเป็นครั้งแรก จากนั้น คัมภีร์ไบเบิลกล่าวไว้ว่าพระองค์ทำให้ส่วนที่เป็นพื้นดินและส่วนที่เป็นทะเลแยกจากกัน^{๒๒} ต่อมา “หญ้าเขียว พืชที่มีเมล็ด และไม้ผล” ก็เกิดขึ้น^{๒๓} ในที่สุด ระบบต่าง ๆ ทุกอย่างในธรรมชาติก็ พร้อมที่จะให้สิ่งมีชีวิตอยู่ได้ เช่น การสังเคราะห์แสง แล้วพระเจ้าตั้งใจเตรียมโลกอย่างดีผู้ส่งข่าวของ พระเจ้าที่ชื่อยะชายาห์บอกว่า พระเจ้าเป็น “ผู้ทรงปั้นแต่งและสร้างโลก ทรงสถาปนามันไว้ พระองค์ ไม่ได้ทรงสร้างให้เป็นที่เว้งว่างเปล่า แต่ทรงสร้างโลกให้เป็นที่อยู่อาศัย”^{๒๔} นำเสียดายที่มนุษย์ใช้ ของขวัญอันสวยงามจากพระเจ้าอย่างผิด ๆ และก่อความเสียหายอย่างมาก ถึงจะเป็นอย่างนั้นความ ตั้งใจของพระเจ้าก็ไม่เปลี่ยน^{๒๕} พระเจ้าจะไม่ปล่อยให้โลกถูกทำลายจนหมดสิ้นอย่างแน่นอน อีกไม่ นานพระองค์จะ “ทำลายคนเหล่านั้นที่ทำลายแผ่นดินโลก”^{๒๖} พระเยซูคริสต์พระศาสดากล่าวว่า “คนที่ จิตใจอ่อนโยนก็มีความสุข เพราะเขาจะได้รับแผ่นดินโลกเป็นมรดก”^{๒๗} ต่อมาสอนศิษย์ให้อธิษฐานว่า “ขอให้ราชอาณาจักรของพระองค์(พระเจ้า) มาเถิด ขอให้พระประสงค์ของพระองค์สำเร็จบนแผ่นดิน โลกเช่นเดียวกับในสวรรค์”ราชอาณาจักรก็คือรัฐบาลของพระเจ้า ซึ่งจะทำให้ทุกอย่างที่พระเจ้าตั้งใจ ไว้สำเร็จ^{๒๘} พระองค์บอกไว้ว่า “ดูเถิด! เรากำลังสร้างทุกสิ่งขึ้นใหม่”^{๒๙}

หมายความว่าพระเจ้าจะสร้างโลกใบใหม่มาแทนโลกที่มนุษย์อยู่ตอนนี้และ พระเจ้าจะ จัดการคนที่ทำลายโลก รวมถึงระบบทุกอย่างที่อยู่ภายใต้รัฐบาลต่าง ๆ ของมนุษย์ พระเจ้าจะให้ “ฟ้า สวรรค์ใหม่และแผ่นดินโลกใหม่” มาแทนที่ ซึ่งก็คือรัฐบาลของพระเจ้าที่จะปกครองสังคมมนุษย์ทั่ว โลก^{๓๐}

พระเจ้าจะไม่ยอมให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรจนหมด พระองค์จะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้ กลับมาดีดังเดิม พระเจ้าตั้งใจให้ผู้เขียนหนังสือบทเพลงสรรเสริญบันทึกไว้ว่า “พระองค์ทรงดูแลผืน แผ่นดินและรดน้ำให้ ทรงทะนุบำรุงแผ่นดินให้อุดมสมบูรณ์” โลกจะมีสภาพอากาศที่เหมาะสมไม่เป็น อันตราย และที่สำคัญกว่านั้นพระเจ้าจะอวยพรอย่างเต็มที่ ผลก็คือแผ่นดินโลกจะกลับเป็นสวนที่

^{๑๙} วว ๑๑ : ๑๘.

^{๒๐} เยเนซีส ๑ : ๒.

^{๒๑} เยเนซีส ๑ : ๓.

^{๒๒} เยเนซีส ๑ : ๙, ๑๐.

^{๒๓} เยเนซีส ๑ : ๑๒.

^{๒๔} ยะชายา ๔๕ : ๑๘.

^{๒๕} อาถุโม ๒๓ : ๑๙.

^{๒๖} วว ๑๑ : ๑๘.

^{๒๗} มธ ๕ : ๕.

^{๒๘} มธ ๖ : ๑๐.

^{๒๙} วว ๒๑ : ๕.

^{๓๐} วว ๒๑ : ๑.

สวยงามเต็มไปด้วยผลไม้หลายชนิด^{๓๑} ตามที่คัมภีร์ไบเบิลบอกไว้ล่วงหน้าว่าผู้คน “ไม่ทำร้าย” คนอื่น หรือ “ทำลาย” แผ่นดินโลกที่จริง หลายล้านคนที่มาจากวัฒนธรรมและภูมิหลังที่ต่างกันกำลังเรียนรู้มาตรฐานของพระเจ้า พระองค์สอนให้พวกเขารักพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ กตัญญูรู้คุณ เอาใจใส่ดูแล สิ่งแวดล้อม รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และใช้ชีวิตตามที่พระเจ้าผู้สร้างโลกตั้งใจไว้ พวกเขาเตรียมพร้อมที่จะอยู่ในโลกที่เป็นอุทยาน^{๓๒}

หนังสือเยเนซิสเขียนถึงตอนจบของการสร้างโลกไว้ว่า พระเจ้า “ดูสิ่งทั้งปวงที่พระองค์ทรงสร้างไว้ในวันเห็นวาคัน”^{๓๓} จะเห็นได้ว่าโลกมีค่าเกินกว่าที่ผู้สร้างจะยอมให้ถูกทำลายจนหมดสิ้น เรารู้สึกโล่งใจจริง ๆ เกี่ยวกับอนาคตของโลกเพราะเรารู้ว่าพระเจ้าผู้สร้างโลกที่ชื่อพระยะโฮวา จะดูแลและปกป้องโลกของเราด้วยความรัก พระองค์สัญญาว่า “คนชอบธรรมจะได้แผ่นดินนั้นเป็นมรดกและจะอาศัยอยู่ที่นั่นตลอดไป”^{๓๔}

นักบุญในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกบางคน เช่น นักบุญฟรังซิสถือเอาธรรมชาติ มีชีวิตเหมือนกันหมด สรรพสิ่งล้วนมีค่าและเป็นที่รักของพระเจ้าเท่าเทียมกัน ทศวรรษนี้ไม่สู้จะตรงกับคำสอนในพระคัมภีร์มากนัก ในเรื่องนี้ Joseph R. , Desjardins ก็มีความเห็นคล้ายคลึงกับนักบุญฟรังซิส และมีความใกล้เคียงกับพระคัมภีร์มากกว่า คือ เห็นว่า มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ แต่ควรดูแลและรักษาธรรมชาติไปพร้อม ๆ กัน ดังจะเห็นได้จากข้อความข้างต้นว่า^{๓๕} อย่างไรก็ตามคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในรูปแบบที่มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติและนิเวศวิทยา และมองว่าโลกธรรมชาติมีอยู่เพื่อสนองประโยชน์และความต้องการของมนุษย์ ดังจะเห็นได้จาก เนื่องน้อย บุญเนตร^{๓๖} ได้กล่าวถึงท่าทีคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ต่อนิเวศวิทยา ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์และธรรมชาตินิเวศวิทยา มนุษย์ถูกสร้างขึ้นโดยฉายาของพระเจ้า และมนุษย์มองตัวเองเป็นเจ้าของเหนือโลกธรรมชาติและนิเวศวิทยา โลกธรรมชาติมีอยู่เพื่อสนองประโยชน์และรับใช้มนุษย์เท่านั้น มนุษย์มีสิทธิ์ในการถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติและนิเวศวิทยา โลกธรรมชาติไม่มีสิทธิ์ใด ๆ ไม่มีคุณค่าในตัวเอง มนุษย์จึงขาดความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและนิเวศวิทยานั้น หมายความว่า ขาดความจงรักภักดีต่อพระเจ้าเท่ากับเป็นการทำลายนิเวศวิทยาปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมา

ในศาสนาคริสต์จะไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการลงโทษโดยตรงลงโทษต่อมนุษย์ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและนิเวศวิทยา แต่ชาวคริสเตียนจะมีความเชื่อเรื่องการลงโทษจากพระเจ้า

^{๓๑} สดต ๖๕ : ๙-๑๓.

^{๓๒} มธ ๒๒ : ๓๗-๓๙; โกลโคซาย ๓ : ๑๕.

^{๓๓} เยเนซิส ๑ : ๓๑.

^{๓๔} สดต ๓๗ : ๒๙.

^{๓๕} Joseph R. , Desjardins, **จริยธรรมสิ่งแวดล้อม : ปรัชญาด้านสิ่งแวดล้อม**, (Bodton : วัดส์เลียว โปล์ดอัลโดแซนดอราเคิลเคาน์ตีสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนิวยอร์กออกซ์ฟอร์ด, 1966), p.59.

<http://oknation.nationtv.tv/blog/academicbuddhism/2015/08/30/entry-2> (เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2561)

^{๓๖} เนื่องน้อย บุญเนตร, **จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๖.

ผู้สร้างผ่านลงมาทางภัยพิบัติของธรรมชาติ กล่าวโดยทั่วไปจะมีคิดเห็นในเรื่องนี้แบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลัก ๆ กลุ่มแรกเชื่อว่าภัยพิบัติทั้งหมดที่เกิดขึ้นในโลกนี้ไม่มีทางเกิดขึ้นได้ถ้าพระเจ้าไม่ได้ “อนุญาต” ให้เกิดขึ้น และหลายครั้งที่พระเจ้า “เจตนา” ใช้ภัยพิบัติเพื่อพิพากษาลงโทษมนุษย์ เราเห็นชัดเจนในพระคัมภีร์เดิมว่าการพิพากษาของพระเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นกับชนชาติอิสราเอลและนานาชาติที่เกี่ยวข้อง และความเกี่ยวข้องโดยตรงที่สุดก็คือความบาปของสังคมนั้น ๆ พระเจ้าจึงเห็นสมควรแก่การพิพากษาด้วยภัยธรรมชาติ ตัวอย่างชัดเจนที่สุดก็คือเรื่องราวของน้ำท่วมในสมัยโนอาห์ น้ำได้กลายเป็นเครื่องมือในการพิพากษาและทำลายชีวิตที่อยู่ในความบาปชั่วให้หมดไป เหลือเพียงชอบธรรมที่เชื่อคำพูดของพระเจ้าที่รอดตายได้ อีกเรื่องหนึ่งคือพระเจ้าควบคุมฝนเพื่อตักเตือนอิสราเอล^{๓๓๗} เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในเรื่องนี้ ถ้าอิสราเอลเชื่อฟังพระเจ้า ไม่ไปไหว้พระอื่น ไม่ทำความชั่ว พระเจ้าก็จะประทานฝนให้ตามฤดูกาล แต่ถ้าพวกเขาไม่เชื่อฟัง ทำความบาปชั่ว ไปไหว้พระเทียมเท็จ พระเจ้าก็จะปิดท้องฟ้าไม่ให้มีฝนตก พวกเขาจะต้องเผชิญภัยแล้งจนกว่าจะกลับใจเสียใหม่ เป็นต้น

คริสเตียนอีกกลุ่มหนึ่งตีความเรื่องที่เกิดขึ้นว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าแต่อย่างใด พระเจ้าได้มอบหมายภาระหน้าที่ในการดูแลโลกนี้กับมนุษย์ทุกคน เมื่อมนุษย์ไม่ได้ดูแลโลกอย่างดีตามที่พระเจ้ามอบหมายให้ พวกเราก็นำพาโลกนี้ไปสู่ความเสื่อมสลายด้วยตัวของพวกเราเอง พวกเราบริโภค ทำลายป่าไม้ ล่าสัตว์ป่าจนสูญพันธุ์ ขยายที่อยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนมีการเปลี่ยนแปลง ทำลายธรรมชาติไปอย่างมากมาย เป็นต้น นอกจากนี้บางกลุ่มยังเชื่อว่ามารซาตานอยู่เบื้องหลังความพิวาศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วย เพราะพวกมารตั้งใจทำลายชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งที่พระเจ้าสร้างอย่างไม่ลดละ พระเยซูคริสต์พยากรณ์ถึงภัยพิบัติและความเสื่อมโทรมของโลก โดยที่ไม่ได้บอกชัดเจนว่ามาจากพระเจ้า^{๓๓๘}

ในพระธรรมโยบ พระเอกของเราก็คือนายโยบ ได้ประสบความสำเร็จทุกอย่างอย่างแสนสาหัส โดยที่เขาไม่สามารถเข้าใจได้เลย รูปแบบของภัยพิบัติก็มีทั้งที่เป็นภัยธรรมชาติ ภัยจากผู้คน โรคภัยไข้เจ็บ ความเสียหายทุกรูปแบบเข้ามาสู่ชีวิตของเขาอย่างไม่ทันได้ตั้งตัว แลภรรยาอย่างมาซ้ำเติม สร้างความเจ็บปวดทางจิตใจอีก^{๓๓๙} ถ้าผมเป็นโยบก็คงจะมีสภาพไม่ต่างกัน ฝ่าฝืนพระเจ้าที่เขาเชื่อว่าทำไมเรื่องพวกนี้ต้องเกิดขึ้นกับชีวิตของผมด้วย จากการถกเถียงกับเพื่อนอีกสามคนเป็นเวลายาวนาน กินเนื้อความกว่า ๓๐ บท ก็ไม่ข้อสรุปเรื่องสาเหตุการเกิดความทุกข์ยากที่แน่นอนร้อยเปอร์เซ็นต์ คนป่วยในยุคพระกิตติคุณก็ถูกบันทึกว่ามาจากหลายสาเหตุ ทั้งความบาปของตัวเอง ผีร้ายที่สิงอยู่ หรือแม้กระทั่งเป็นความเจ็บป่วยเพื่อแผนการของพระเจ้าจะสำเร็จได้ แล้วใครจะรู้ได้ว่ากรณีไหนเกิดขึ้นเพราะอะไร ในท่ามกลางความงุนงงนี้ เราคงจะตอบสนองได้เหมือนโยบในบทที่ ๔๒ คือยอมรับเจตนาและยอมรับสิ่งที่พระเจ้าทำทุกสิ่ง แม้จะไม่เข้าใจพระคัมภีร์ทั้งหมด

อย่างไรก็ดีเรารู้แน่ชัดว่าพวกเราอยู่ในโลกนี้ตกต่ำลงในความบาป ผลของความบาปนั้นไม่ได้ส่งผลต่อชีวิตของมนุษย์เท่านั้น เราเห็นได้ชัดว่าสภาพของโลกที่สมบูรณ์แบบในสวนเอเดน ได้

^{๓๓๗} ฉธบ ๑๑ : ๑๖-๑๗.

^{๓๓๘} มธ ๒๔.

^{๓๓๙} โยบ ๑.

เสื่อมสลายและแปรเปลี่ยนสภาพไป มนุษย์ต้องออกแรงเพาะปลูก ทำงานอาบเหงื่อต่างหน้าเพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้ ทรัพยากรจำกัดในขณะที่จำนวนมนุษย์มากขึ้นเรื่อย ๆ ชีวิตของมนุษย์สั้นลง มีการทำสงครามแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติตลอดประวัติศาสตร์มา ความตายเกิดขึ้นตามที่พระเจ้าเตือนไว้ ตั้งแต่ต้นว่า “วันใดที่เจ้ากินผลไม้ นั้น เจ้าจะตายแน่” คน สัตว์ พืช แผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ทะเล ต่างตกอยู่ในสภาพที่เสื่อมลงเพราะความบาปผิดของมนุษย์ ดังพรรณนาเอาไว้ในพระธรรมโรมบทที่ ๘ ว่า

เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าความทุกข์ลำบากแห่งสมัยปัจจุบัน ไม่สมควรที่จะเอาไปเปรียบกับศักดิ์ศรี ซึ่งจะเผยให้แก่เราทั้งหลาย ด้วยว่าสรรพสิ่งที่ทรงสร้างแล้ว มีความเพียรคอยทำปรารถนาให้บุตรทั้งหลายของพระเจ้าปรากฏ เพราะว่าสรรพสิ่งเหล่านั้นต้องเข้าอยู่ในอำนาจของอนิจจัง ไม่ใช่ตามใจชอบของตนเอง แต่เป็นไปตามที่พระเจ้าได้ทรงให้เข้าอยู่นั้น ด้วยมีความหวังใจว่า สรรพสิ่งเหล่านั้นจะได้ออกจากอำนาจแห่งความเสื่อมสลาย และจะเข้าไปในเสรีภาพและศักดิ์ศรีแห่งบุตรทั้งหลายของพระเจ้า เราได้อยู่บรรดาสรรพสิ่งที่ทรงสร้างนั้นกำลังคร่ำครวญ และผจญความทุกข์ยากด้วยกันมาจนทุกวันนี้^{๕๐}

ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นว่าไม่ว่าจะเป็นยุคไหนสมัยไหน โลกของเราก็ต้องเผชิญความทุกข์ยากลำบากจากความเสื่อมสลายนี้ ไม่ว่าจะเป็ณภัยที่เกิดจากธรรมชาติและภัยจากสิ่งที่มนุษย์ทำต่อกันและกันเอง เรื่องนี้ไม่เกี่ยวกับว่าใครเป็นคริสเตียนหรือไม่ใช่คริสเตียน เป็นคนดี คนเลว จน รวย ทุกคนได้รับผลกระทบไปด้วยกันทั้งหมด แม้ว่าเราจะมีคำพยานว่ามีคริสเตียนหรือคริสตจักรที่รอดจากภัยสึนามิ ภัยน้ำท่วม แต่ก็มีอีกจำนวนมากที่ต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินไปพร้อมกับความสงสัยในจิตใจ

ในเรื่องการทรงสร้างโลกและฟ้าสวรรค์ใหม่ ได้มีการพูดถึงสรรพสิ่งที่บังปวงที่คร่ำครวญและเผชิญความทุกข์ยาก รอคอยสภาพใหม่ที่มาจากพระเยซูคริสต์เจ้า นั่นเป็นเพราะสรรพสิ่งที่กำลังรอคอย “การสร้างใหม่” ที่จะเกิดขึ้นเมื่อพระเยซูเสด็จกลับมา นั่นเอง ถ้าของเก่าไม่พัง พระเจ้าคงไม่คิดจะสร้างใหม่เป็นแน่ อัครทูตยอห์นบันทึกเรื่องนี้ไว้ว่า “และข้าพเจ้าเห็นฟ้าสวรรค์ใหม่และแผ่นดินโลกใหม่ เพราะว่าฟ้าสวรรค์เดิมและแผ่นดินโลกเดิมนั้นหายไปแล้ว และทะเลก็ไม่มีอีกต่อไป และข้าพเจ้าได้เห็นนครบริสุทธิ คือนครเยรูซาเล็มใหม่ลอยลงมาจากสวรรค์และจากพระเจ้า”^{๕๑} ในเมื่ออนาคตข้างหน้าเป็นอย่างนี้แน่นอนแล้ว พวกเราที่อยู่ในปัจจุบันก็ต้องสำแดงชีวิตที่สัมพันธ์กับอนาคตนั้น เป็นการสำแดงภาพว่าผู้คนที่พระเจ้าไถ่ไว้แล้วนั้นสัมพันธ์กับโลกนี้อย่างไร เป็นสัญลักษณ์ของแผ่นดินของพระเจ้าที่มาตั้งอยู่ในโลก เป็นพยานของพระเจ้าที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง

ปัญหาของการที่คริสเตียนไม่ตระหนักในบทบาทการใช้ชีวิตสาวกแบบองค์รวมนี สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะวิธีการอ่านพระคัมภีร์ที่ไม่ถูกต้อง คับแคบ เห็นแก่ตัวของพวกเราเอง คริสเตียนจำนวนมากรักและเลือกที่จะอ่านพระคัมภีร์ตามความพึงพอใจของตน เพียงบางข้อ บางตอน เท่านั้น เราไม่อ่านและทำความเข้าใจตลอดเรื่องตั้งแต่การทรงสร้างไปจนถึงการสร้างสรรพสิ่งใหม่ในพระธรรมวิวรณ์ การสร้างใหม่เป็นเพราะโลกเก่ามันพังพินาศ จึงต้องมีการซ่อมแซม สร้าง เปลี่ยนแปลงไปจนกว่าที่ทุกส่วนของโลกและสรรพสิ่งในจักรวาลจะเต็มไปด้วยการปรากฏของพระเจ้า นี่เป็นปลายทางของ

^{๕๐} รม. ๘:๑๘-๒๒

^{๕๑} ว. ๒๑ : ๑-๒

ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่กำลังมุ่งสู่ตามที่พระเจ้าได้เปิดเผยไว้ว่า บทบาทการดูแลรักษาโลกนี้เป็นสาระของข่าวประเสริฐและบทบาทของคริสเตียนทุกคน

เป้าหมายที่มนุษย์กลับคืนดีกับพระเจ้าด้วยพระคุณของพระองค์ นอกเหนือจากการที่พวกเราได้รอดจากการพิพากษาแล้ว มนุษย์ได้กลับไปสู่ความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างพระเจ้ายกกับมนุษย์มนุษย์ด้วยกันเอง และมนุษย์กับสิ่งทรงสร้างอื่น ๆ อีกด้วย มนุษย์ที่รู้จักพระเจ้าและเป็นตามฉายาตามอย่างของพระองค์นั้น จะกลับไปสู่สภาพเดิมของการ “ครอบครอง” ฝูงปลาในทะเล ฝูงนกในอากาศ และฝูงสัตว์ ให้ “ปกครอง” แผ่นดินทั่วไป และสัตว์ต่างที่เลี้ยงกลานบนแผ่นดิน “พระพร” ที่พระเจ้าอวยพรมนุษย์ก็เป็นในทำนองเดียวกัน คือให้มีอำนาจเหนือและครอบครองสิ่งที่พระเจ้าสร้างนั่นเอง

ความจริงในพระธรรมปฐมกาลนี้ชี้ชัดเจนว่า โลกนี้เป็นของพระเจ้า พระองค์สร้างและมอบหมายให้มนุษย์ดูแล หน้าที่อาดัมและฮาวาเอเดนก็คือ การทำและรักษาสวน เราเป็นผู้ดูแลสิ่งที่พระเจ้าสร้าง นี่เป็นทั้งสิทธิพิเศษและความรับผิดชอบยิ่งใหญ่ที่พระเจ้ามอบหมายให้มนุษยชาติ เพราะฉะนั้นการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของการใช้ถุงผ้า (ซึ่งข้างในใส่แต่ของฟุ่มเฟือย) การระวังตัวเองให้รอดจากภัยพิบัติหรือออกค่ายอาสาเป็นครั้งคราว แต่เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีการใช้ชีวิตกลับไปสู่จุดประสงค์และหน้าที่ของมนุษย์ที่พระเจ้าสร้างและมอบหมายให้ตั้งแต่นั้นเอง

๓.๒.๑ ความเชื่อเรื่องธรรมชาติในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

ความเชื่อในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก หมายถึง ศรัทธาในพระเจ้าว่าพระองค์ให้กำเนิดชีวิตและสรรพสิ่งในโลกนี้ พระองค์ทรงเปิดเผยสัจธรรมของพระองค์ให้มนุษย์ได้รู้ ในหนังสือปฐมกาลไม่ได้กล่าวว่ามี “โลก” ไม่มีคำว่า “ธรรมชาติ” มีเพียงคำว่า แสงสว่าง ฟ้า ดิน น้ำ พืช สัตว์ และคน^{๔๒} คือ “พระเจ้าทรงสร้างฟ้าและแผ่นดิน แผ่นดินที่ยังเป็นที่ร้างไร้รูปร่าง ความมืดปกคลุมอยู่เหนือทะเลลึก และลมพายุแรงกล้าพัดอยู่เหนือน้ำ”

ชาวคริสต์ยังเชื่อว่าโลกทั้งโลกเป็นของเบื้องบน พระองค์จะอย่างไรกับมันก็ได้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลก จึงเป็นสมบัติเบื้องบนโดยปริยาย ใครยอมอ่อนน้อมก็จะโปรดปราน ใครกระด้างกระเดื่องก็จะถูกเกลียดชัง ปาเขาลำเนาไพรที่ปลอดภัยเป็นที่พระองค์ประทับอยู่อย่างสบาย พระทัย ไม่ต้องกังวลว่าจะมีมนุษย์ที่ต้องคอยสำรวจใครซื่อสัตย์จริง พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ ได้ชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุที่รับใช้มนุษย์ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์เหลืออยู่ มนุษย์ไม่ต้องนับถือและให้เกียรติ สัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิต พระเจ้าได้สร้างมนุษย์ให้เป็นนายธรรมชาติ มนุษย์มีสิทธิ์จัดการกับธรรมชาติ แต่ไม่มีหน้าที่อะไรที่ต้องปฏิบัติ มนุษย์มีหน้าที่อย่างเดียว คือ ศรัทธาในพระเจ้า

๓.๒.๒ คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกับป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างยิ่ง หากเป็นป่าผืนใหญ่มีสมบูรณ์ มีไม้ยืนต้นขนาดต่าง ๆ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญและมีไม้พื้นล่างประกอบไปด้วยไม้พุ่ม ไม้เลื้อยและไม้อเล็ก ๆ

^{๔๒} มธ ๔๓.

ขึ้นอยู่กับตามธรรมชาติสามารถอำนวยความสะดวกทั้งทางตรงและทางอ้อมก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ดี มีต้นน้ำลำธารที่สมบูรณ์ พร้อมด้วยสัตว์นานาชนิด เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้

ตามหลักคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกสิ่งมีชีวิตทั้งหลายทั้งปวง มนุษย์ถูกวางไว้สูงส่งกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ ป่าไม้ ภูเขา สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาโดยพระเจ้า แม้ในคัมภีร์ไบเบิลกล่าวถึงความเหนือชั้นของมนุษย์ว่า ”พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ตามภาพลักษณ์ของพระองค์ ทรงอวยพรให้มนุษย์มีลูกดกเหมือนดวงดาว และจงปกครองสัตว์ต่าง ๆ ^{๔๓}

พระองค์ทรงให้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองแก่มนุษย์ ^{๔๔} และมนุษย์ก็เป็นนายโดยชอบธรรมที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา มนุษย์ต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดี และยุติธรรมต่อธรรมชาติและสัตว์ป่าต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องเหมาะสม แต่ถ้ามนุษย์ทำลายธรรมชาติและทำลายสัตว์ป่า ป่าไม้ให้พินาศไป มนุษย์ก็ทำลายศักดิ์ศรีของตนเอง ในฐานะผู้ปกครองเช่นกัน และจะเข้าถึง พระเจ้าลำบากมากยิ่งขึ้นไปอีก การเข้าถึงธรรมชาติ เพราะธรรมชาติ คือ พระเจ้า และยังเป็นป่าไม้มากเท่าไร เก่าแก่เท่าไร ก็ยิ่งดีเท่านั้น และเห็นว่าธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าดง ที่แปลงประกายไปด้วยความหมายความงดงามอันยิ่งใหญ่ไพศาล และลึกลับของป่าดงและเป็นแบบแผนของพระเจ้า ซึ่งเห็นว่าธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมชาติแบบป่าดง เป็นการแสดงของพระเจ้าบนพื้นโลกธรรมชาติ คือ หน้าต่างที่เปิดไปสู่สวรรค์ เป็นพระจกเงาสะท้อนให้เห็นผู้สร้าง ซึ่งไปไม้ ต้นไม้ กองหิน ห้วงน้ำ และวัตถุธรรมชาติอื่น ๆ มีประกายไฟแห่งจิตวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์

อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์จะเข้าใจพระเจ้าได้ง่ายที่สุด ตรงที่สุด คือ การรักษาป่าไม้ รักษาเนเวศวิทยาธรรมชาติ เพราะป่าไม้เป็นแบบแผนของพระเจ้าที่สร้างสรรค์ให้กับโลกมนุษย์อย่างเป็นระบบระเบียบ ที่สะท้อนให้เห็นประกายแห่งจิตวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์

อย่างไรก็ตามการตัดต้นไม้ทำลายป่าของมนุษย์ว่า เป็นการขัดขวางการเข้าถึงพระเจ้าอย่างยิ่ง การสัมผัสโดยตรงกับธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา คือ การสัมผัสกับพระเจ้าโดยตรง ยิ่งธรรมชาติเป็นป่าดงเท่าไร ก็ยิ่งทำหน้าที่ที่ดียิ่งขึ้นและยังแสดงความคิดเห็นต่อไปอีกว่า พื้นที่ที่เป็นแบบดั้งเดิมมีป่ารกชัฏ ไม่มีพัฒนาการนั้น คือ ศาสนสถานอันเงียบสงบ แสดงว่าป่าไม้ที่มีความเงียบ ปราศจากความวุ่นวายเป็นการแสดงออกของพระเจ้าที่ต้องการสื่อให้รู้ว่าในป่าที่เงียบสงบเป็นศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เท่าที่พระเจ้าได้ประทานให้กับมนุษย์ และบางครั้งป่าไม้ ดูเหมือนจะศักดิ์สิทธิ์เท่ากันหมด เป็นประกายอันสงบ ของความรักจากสวรรค์เพียงหนึ่งเดียว ซึ่งป่าไม้ดงเย็นเท่านั้นอาบชานไปด้วยพระเจ้า

ถึงแม้ว่าคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก จะไม่ได้กล่าวเรื่องต้นไม้เหมือนกับบางศาสนา แต่การที่ จอห์น มัวร์ ได้บอกว่า ป่าไม้ดงเย็นนั้นอาบชานไปด้วยพระเจ้า ก็แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าได้อยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นป่าเขา พระองค์ยังคงปกป้องรักษาป่าไม้ ธรรมชาติและเนเวศวิทยา แม้เพียงน้อยนิด

^{๔๓}ปฐมกฐ : ๑-๓.

^{๔๔}เชิดชัย เลิศจิตเลขา, เศรษฐศาสตร์สีเขียว เพื่อชีวิตและธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๖.

พระองค์ก็ยังทรงรักษาไม่ว่ามากหรือน้อย Leopold^{๔๕} กล่าวถึง ระบบจริยธรรมที่พระเจ้าทรงประทานให้กับมนุษย์ เพื่อรักษาแผ่นดินแห่งธรรมชาติที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์และอิงอาศัยกันและกัน กับเผ่าพันธุ์และส่วนต่าง ๆ โลกธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ท้องทุ่ง เป็นต้น มนุษย์ประพடுத்தต่อโลกธรรมชาติทั้งในแง่ความเป็นอยู่โดยรวม เนื่องจากมนุษย์ฝังตัวอยู่ในธรรมชาติเนื่องจากมนุษย์มาจากธรรมชาติและประกอบอาชีพด้วยธรรมชาติ จึงติดค้างความเคารพนับถือจริยธรรม การกระทำที่ไม่เคารพธรรมชาติ นิเวศวิทยา การไม่เคารพต่อดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ คือ การทำลายพระเจ้า การทำลายนิเวศวิทยาเท่ากับไม่เชื่อฟังพระเจ้า ถึงแม้คัมภีร์ไบเบิลจะกล่าวว่า “..มนุษย์จะมีอิสระเหนือธรรมชาติ และสามารถใช้ธรรมชาติได้ตามปรารถนาและธรรมชาติมีฐานะเป็นเพียงบ่าวเท่านั้น พระเจ้าได้ทรงสร้างเพื่อให้นักบุญได้ใช้ประโยชน์เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตของมนุษย์”^{๔๖}

ถึงแม้ว่าธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถรักษาสภาวะสมดุลของนิเวศวิทยา แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศไป การอนุรักษ์ป่าไม้เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ด้วยเหตุผลมากกว่านั้นคือ เหตุผลด้านสุนทรียะและศาสนาที่แบกภาระสุขภาพจิตวิญญาณของมนุษย์โดยตรง ป่ากร้างเป็นความจริงที่มนุษย์ปรากฏขึ้นมา โดยหลักจริยศาสตร์คริสต์ศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ถือได้ว่ามีส่วนในการสร้างจิตสำนึกในระบบนิเวศวิทยา คือ การรักษา การดูแล การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ใช้อย่างเกิดประโยชน์มากที่สุด ในคัมภีร์ไบเบิล ได้กล่าวถึงหลักจริยศาสตร์นิเวศวิทยา คือ หลักตรีเอกานุภาพ (The Trinity) และหลักความเชื่อในพระบัญญัติ ๑๐ ประการ (The Ten commandments) พระบัญญัติเกี่ยวกับความรัก (Agape) ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นฉายาของพระเจ้า หลักจริยศาสตร์เหล่านี้ จะคอยเตือนให้มนุษย์ระวังไม่ทำลายป่านิเวศวิทยา การอนุรักษ์ป่ามีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์ ในแง่ความสามารถในการทำความเข้าใจอย่างสมบูรณ์ ต่อความสลับซับซ้อนและความกลมเกลียวของโลกธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่าป่าอนุรักษ์สำคัญในฐานะที่เป็นคล้าย ๆ โรงเรียนสอนศาสนธรรมที่สามารถบ่มเพาะความละเอียดอ่อนต่อศาสนาและจริยธรรมได้ และแนวคิดที่จะเอาคนเป็นศูนย์กลางธรรมชาตินั้น เป็นแนวคิดทำลายธรรมชาติ เบียดเบียนธรรมชาตินิเวศวิทยา มนุษย์และสัตว์อยู่ในสังคมที่สืบสายชีวิตต่อเนื่องมาจากแหล่งเดียวกัน ในกระบวนการวิวัฒนาการ ถึงแม้ว่ามนุษย์จะถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้า แต่ธรรมชาตินิเวศวิทยา ป่าไม้ ก็ถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้าเช่นเดียวกัน แม้ในคัมภีร์ไบเบิลพระเยซู ได้กล่าวถึงต้นไม้ต้นหนึ่งที่ “..ต้นไม้ดียอมให้ผลดี ต้นไม้เลวก็ยอมให้ผลเลว ต้นไม้ดีจะเกิดผลเลวไม่ได้ ต้นไม้เลวจะเกิดผลดีไม่ได้ ท่านทั้งหลายถึงต้นไม้จะดีหรือเลว แต่ต้นไม้ก็ยังให้ประโยชน์กับมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ ได้เป็นที่อยู่อาศัยประโยชน์จากต้นไม้ทั้งสองจำพวกนั้น”^{๔๗}

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระเยซูให้ถือเอาประโยชน์จากต้นไม้ทั้งสองจำพวก จากต้นไม้ที่ให้ผลที่ดีและต้นไม้ที่ให้ผลที่ไม่ดีหรือเลว ต้นไม้ที่ให้ผลดีมีประโยชน์ ก็สามารถนำมาเป็นอาหารในการบริโภคได้ ส่วนต้นไม้ที่ไม่ดีหรือเลว หรืออาจเป็นโทษกับมนุษย์ พระองค์แนะนำให้เอาส่วนที่ใช้

^{๔๕} Leopold, A., *The Land Ethics in a Sand Almanac County*, (New York :Ballantine Books, 1970),p.54.

^{๔๖} ปฐก๑ : ๒๖-๒๘.

^{๔๗} ลก๖ : ๔๓-๔๔.

ประโยชน์ได้และไม่ทำลายสภาพป่าไม้ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ และให้มนุษย์ได้ดูแล กล่าวคือ มนุษย์รู้จักใช้ธรรมชาติ เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตอย่างชาญฉลาด และไม่ทำลายธรรมชาติจนสูญเสียความสมดุล

๓.๒.๓ คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกับสัตว์

จากหลักฐานในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกับสัตว์ทั้งหลายว่า เป็นผลงานของพระเจ้าทรงสร้างขึ้น ดังที่ปรากฏในคัมภีร์คือ พระเจ้าทรงสร้างสัตว์บก สัตว์ทะเลนานาชนิด และนกชนิดต่าง ๆ^{๔๘} จะเห็นได้ว่าพระเจ้าทรงมีพระเมตตาในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ทรงสร้างสัตว์นานาชนิดเพื่อให้มาเป็นเพื่อนของมนุษย์ และรับใช้มนุษย์ จากนั้นพระเจ้าตรัสว่า “จงให้น้ำ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ที่มีชีวิตแหวกว่ายไปมา และให้มีนกบินไปมาบนพื้นฟ้าอากาศเหนือแผ่นดินโลก” นั้นหมายความว่า พระเจ้าทรงให้อิสระภาพกับสัตว์ในการที่จะเดินทางไปได้ในทุกที่ ๆ ตนเองอยากจะไป แม้กระทั่งสัตว์ที่อยู่ในทะเล ในคัมภีร์ไบเบิล ได้กล่าวว่า พระเจ้าได้ทรงอวยพรให้สัตว์เหล่านั้นว่า “จงมีลูกดกและทวีมากขึ้นในน้ำ และจงให้นกทวีมากขึ้นบนแผ่นดิน”^{๔๙}

จากข้อความเบื้องต้น ทำให้เราทราบว่าในน้ำอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลานานาชนิดและสิ่งมีชีวิตที่อาศัยในน้ำ ในการดำเนินชีวิตมากมาย ในอากาศก็เต็มไปด้วยฝูงนกน้อยใหญ่ที่โฉบบินไปมาอย่างอิสระที่ไม่มีอะไรมาขวางกั้น นั้นหมายความว่า พระเจ้าทรงให้อิสระภาพกับสัตว์ในการการที่จะเดินทางไปได้ในทุกที่ ที่ตนเองอยากไป แม้กระทั่งสัตว์ที่อยู่ในทะเล เช่น ปลาฉลามใหญ่ก็สามารถแหวกว่ายไปมาอย่างอิสระและมีชีวิตที่บริบูรณ์ในน้ำ ในคัมภีร์ไบเบิล ได้กล่าวว่าพระเจ้าได้ทรงอวยพรให้สัตว์เหล่านั้นว่า “จงมีลูกดกและทวีมากขึ้นในน้ำ และจงให้นกทวีมากขึ้นบนแผ่นดิน”^{๕๐}

Schweizer เป็นนักเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกคนหนึ่งได้กล่าวถึง ความรัก ความเมตตาต่อสัตว์ เหมือนเพื่อนร่วมเดินทาง ความรักความเมตตาต่อสรรพสิ่งที่ในโลกใบนี้ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ต่างก็รักชีวิตของตนเช่นกัน^{๕๑} ซึ่งตรงกับหลักคำสอนของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกที่ว่า ความรักต่อเพื่อนมนุษย์จะต้องแผ่ไปถึงทุกคนเพราะในคัมภีร์ของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เราได้พบว่าน้ำพระทัยของพระเจ้าหลายแห่งด้วยกัน พระองค์ทรงมีความรักความเมตตาเอาพระทัยใส่ต่อมนุษย์ดังคำสอน ที่ว่า จงรักศรัทธาและอธิฐานเพื่อผู้ข่มเหงท่าน ทำดังนี้แล้วท่านทั้งหลายจะเป็นบุตรของพระบิดา ผู้ทรงสถิตในสวรรค์ Aquinas^{๕๒} พรรณนาความรักในจดหมายถึงชาวโครินธ์ ตอนหนึ่งว่า

ความรักนั้นอดทนนานและกระทำคุณให้ ความรักไม่อิจฉา ไม่อวดตัว ไม่หยิ่งผยองไม่หยาบคาย ไม่เห็นแก่ตัวเองฝ่ายเดียว ไม่ฉุนเฉียว ไม่ช่างจดจำความผิด ไม่ชื่นชมยินดี เมื่อ

^{๔๘}ปฐมก ๑ : ๒๐.

^{๔๙}ปฐมก ๑ : ๒๒.

^{๕๐}ปฐมก ๑ : ๒๒.

^{๕๑}Schweizer, *The Biography of the Biology*, (Columbo :J.W.Mawata, 1972), p.112.

^{๕๒}Aquinas, *The Christianity Perception of Nature Project*,(Geneva :Earl & Associates, 1976), p.54.

ประพุดิชอบ ความรักทนได้ทุกอย่าง แม้ความผิดของคนอื่นและเชื่อในความดีเสมอและทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความรักที่ไม่อิงกับความต้องการความรัก ทางเนื้อหาหนึ่งเป็นความรักที่บริสุทธิ์ ปราศจากความเห็นแก่ตัว เป็นความรักที่เต็มไปด้วยความเมตตาที่อยากให้คนอื่นมีความสุข อยากเห็นสัตว์โลก มีแต่ความรักซึ่งกันและกัน ความปรารถนาดีซึ่งกันและกัน Devall, B. and Session, G.^{๕๓} นักเทววิทยานิกายโรมันคาทอลิก ได้กล่าวถึงความรักที่มีต่อสัตว์อย่างไม่มีการประมาณ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ใหญ่หรือเล็ก

๓.๒.๔ คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกับน้ำ

คริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกที่เกี่ยวกับน้ำ มีการกล่าวในคัมภีร์ไบเบิล ในลักษณะที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง พระผู้เป็นเจ้าของทรงสร้างขึ้นมาด้วยพระองค์เอง จึงทำให้ผู้วิจยสนใจหลักธรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติในเวศวิทยาและอนุรักษน้ำ ในคัมภีร์ไบเบิลหลายแห่งบ่งถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติอันรวมไปถึง ดิน ฟ้า อากาศ แม่น้ำ ลำธาร ต้นไม้ ดังข้อความในบทปฐมกาลที่กล่าวถึง น้ำว่า “พระเจ้าทรงเนรมิตสร้างฟ้า และแผ่นดิน มีน้ำพลูขึ้นจากแผ่นดิน ทำให้พื้นเปียกทั่วไป มีแม่น้ำสายหนึ่งไหลออกจากสวนเอเดน รดสวนนั้น จากนั้นก็แยกออกเป็นสี่สาย”^{๕๔}

จากคำสอนดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงสร้างฟ้าและแผ่นดินให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต พระองค์สร้างแม่น้ำ ให้ผุดจากแผ่นดิน เพื่อที่จะให้แผ่นดินชุ่มชื้นตลอดเวลา เมื่อแผ่นดินชุ่มฉ่ำไปด้วยน้ำมากมายทั่วสวนเอเดนทั้งทั้งโลก พระองค์ทรงสร้างแม่น้ำให้แยกออกเป็นสาย ๆ เพื่อจะได้หล่อเลี้ยงมนุษย์บนโลกใบนี้ ดังคำกล่าวในคัมภีร์ไบเบิลตอนหนึ่งว่า “..โมเสสยกหน้าแลดูที่ลุ่มน้ำจอร์แดน ทางทิศเมืองโนอาร์ เห็นว่ามีน้ำบริบูรณ์อยู่ทุกแห่ง เหมือนอุทยานของพระเจ้า”^{๕๕}

ในคัมภีร์ไบเบิล ทำให้ทราบว่ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติโดยเฉพาะต้นน้ำลำธารต่าง ๆ ที่มีความสมบูรณ์และไร้มลภาวะที่เป็นพิษเจือปน แสดงให้เห็นว่าภาวะธรรมชาติในระยะแรกเริ่มต้นด้วยความบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นผลงานของพระเจ้าที่พระองค์ทรงสร้างด้วยความบริสุทธิ์ โดยสามารถนำคุณภาพของน้ำมาเป็นเครื่องพิสูจน จากลักษณะของน้ำที่มีลักษณะเชื่อมประสานในภาวะของสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ บ่งบอกถึงลักษณะของปาฏิหาริย์ที่พระเยซูแสดงต่อประชาชนของพระองค์เองน้านอกจากจะเป็นเครื่องมือสื่อในการแสดงปาฏิหาริย์แล้ว ยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ของพระเจ้าที่เป็นเจ้าที่ทรงเป็นพยานอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำในคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เริ่มต้นด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์มาจากพระเจ้าอัน เป็นภาวะสูงสุดเป็นพระบิดาของมนุษย์ และมนุษย์ทุกคนก็เป็นสิ่งที่สร้างคุณค่าในตัวเอง ในฐานะที่เป็นบุตรพระเจ้า เป็นบัญญัติสำหรับมนุษย์ที่สำคัญที่สุด คือ การรักพระเจ้า

^{๕๓} Devall, B. and Session, G. Deep, Ecology : Living as if Nature Mattered, (Layton, UT : Peregrine Smith Books, 1985), p.142.

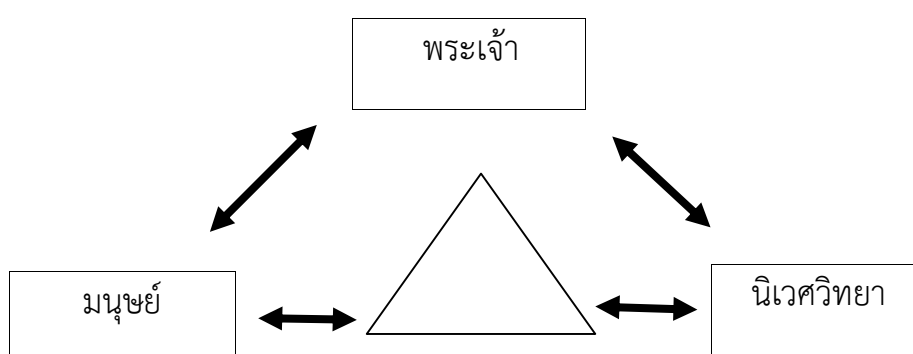
^{๕๔} ปฐก ๑ : ๑๐.

^{๕๕} ปฐก ๑ : ๑๓.

โดยสุดใจ สุดวิญญาน สุดกำลังปัญหา ซึ่งเป็นการแสดงออกได้โดยการรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง จึงทำให้คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกทุกคนมีความรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของเพื่อนมนุษย์ และนิเวศวิทยาธรรมชาติ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในส่วนนี้คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกนิกายโรมันคาทอลิกมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นความสำนึกคิดทางศีลธรรมให้เห็นคุณค่าและสิทธิมนุษยย์ พีช สัตว์ อันเป็นผลมาจากความคิดทางศาสนาที่ว่าด้วยมนุษย์ พีช สัตว์ แม่น้ำ ลำคลอง ล้วนเป็นผลงานของพระเจ้า ความคิดนี้เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการอนุรักษ์น้ำที่สำคัญ พระองค์ได้ประทานเสรีภาพ ความยุติธรรม และสิทธิ์ในการครอบครองให้แม่มนุษย์ ตลอดจนมอบหน้าที่การดูแลรักษาธรรมชาติ นิเวศวิทยาแก่มนุษย์ควบคู่กันมาด้วย ดังนั้น หน้าที่การดูแลรักษานี้เอง เป็นหัวใจสำคัญของประเด็นที่ว่าด้วยการอนุรักษ์น้ำในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

ถึงแม้ว่าคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก จะไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์นิเวศวิทยาไว้โดยตรง แต่สิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นมาจากด้วยความรักในสรรพสิ่งที่เท่า ๆ กัน ถึงแม้บางครั้งพระองค์จะทรงให้มนุษย์เป็นผู้ปกครองสิ่งต่าง ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วพระองค์ทรงสร้างทุกสิ่งให้มีความรักซึ่งกันและกัน และในการอนุรักษ์นิเวศวิทยาต่าง ๆ พระองค์ทรงใช้ความรักในการอนุรักษ์ เพราะความรักเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

ถึงอย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์นิเวศวิทยา Granberg-Michzelson^{๕๖} นักเทววิทยานิกายโรมันคาทอลิก ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์นิเวศวิทยาให้ประสบผลสำเร็จ คือ การนำความคิดในคัมภีร์ไบเบิลและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกที่มองโลกในฐานะการสร้างสรรคค์ของพระเจ้ากลับขึ้นมาใช้ใหม่ ในคัมภีร์บทปฐมกาล (Genesis) ได้เน้นความจริงที่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ถือกำเนิดจากโลก มิได้ถูกส่งมาจากสวรรค์ เรามาจากธรรมชาติมิใช่ทายธรรมชาติ

แผนภูมิที่ ๒ : แสดงหลักความสัมพันธ์ระหว่าง พระเจ้า มนุษย์ และนิเวศวิทยา

^{๕๖}Granberg-Michzelson, The Ages of Gaia : A Biography of Our Living Earth, (New York : Norton, 1988), p.49.

จะเห็นได้ว่า Granberg-Michzelson นักเทวนิยมคาทอลิก พยายามกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้า มนุษย์ และนิเวศวิทยา ว่าเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าในคัมภีร์ไบเบิล พยายามบอกว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทุกอย่างบนโลกนี้ แต่ในความเป็นจริง พระเจ้า มนุษย์ และนิเวศวิทยา จะต้องมีส่วนร่วมและพึ่งพาซึ่งกันและกัน

โลกทั้งโลก เป็นของพระเจ้า พระเจ้าจะทำอะไรกับมันก็ได้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลก จึงเป็นสมบัติของพระเจ้าไปด้วย ใครยอมอ่อนน้อมถ่อมตน พระเจ้าก็ทรงโปรดปราน ใครกระด้างกระเดื่องก็จะลงโทษ และปาเขาลำเนาไพรที่ปลอดคนมนุษย์ เป็นที่ประทับของพระเจ้า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาตินิเวศวิทยา แนวคิดที่ว่า มีความสัมพันธ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับนิเวศวิทยา เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระเจ้า ถ้ามนุษย์ทำลายนิเวศวิทยา ก็เท่ากับการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และนิเวศวิทยา กิรีติ บุญเจือ ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์นิเวศวิทยา ดังนี้

(๑) เชื่อว่าโลกทั้งโลก เป็นของพระเจ้า พระเจ้าจะทำอะไรกับมันก็ได้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกจึงเป็นสมบัติของพระเจ้า ธรรมชาตินิเวศวิทยาเป็นของพระเจ้า ใครทำลายธรรมชาติ จะได้รับความพิโรธได้ง่าย โดยไม่รู้ตัว

(๒) เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์ พระเจ้ารู้กฎเกณฑ์ ใครทำลายธรรมชาตินิเวศวิทยาถือว่าเป็นทำลายกฎเกณฑ์ของพระเจ้าที่ทรงวางไว้

(๓) เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์ทั้งเอกภพ อยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าองค์เดียว มนุษย์ที่ฉลาด จึงยอมสละความพึงพอใจส่วนตัวเพื่อตอบสนองนโยบายของพระเจ้า ธรรมชาตินิเวศวิทยาทั้งหมด คือ โอกาสทำความดี สำหรับความสุจริต พึงทำความดีกับนิเวศวิทยา เสมือนทำความดีกับพระเจ้า และพระองค์ก็จะทรงโปรดบุคคลนั้น

(๔) เชื่อว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่ประยุกต์ออกมาเป็นเทคโนโลยี จะแก้ปัญหาทุกอย่างของมนุษย์ได้ โดยจะทำให้โลกนี้ให้สร้างสรรค์ตลอดกาล เพราะวิทยาศาสตร์เป็นการเปิดเผยของพระเจ้าที่ให้นักวิทยาศาสตร์ได้เรียนรู้ความก้าวหน้าทางธรรมชาติและนิเวศวิทยา

นิเวศวิทยามีบทบาทในการสร้างหน้าที่ สร้างคุณธรรม คือ สร้างจิตสำนึกว่าทำไมต้องมีคุณธรรมนิเวศวิทยา เราจะรักษานิเวศวิทยาไม่ให้ถูกทำลายลงด้วยวิธีต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา ซึ่งในการเสนอแนวทางของ กิรีติ บุญเจือ เป็นการเสนอแนวทางให้นักวิทยาศาสตร์ที่เคารพในพระเจ้า ยอมรับ และเชื่อว่าพระเจ้าอยู่ทุกหนทุกแห่งในธรรมชาติและนิเวศวิทยา ในการดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์นิเวศวิทยาและทรัพยากรธรรมชาตินั้น

๓.๓ หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยาคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เกิดจากความเชื่อ ว่ามีพระเจ้าองค์เดียว และเป็นศาสนาที่สืบเนื่องมาจากศาสนายิว หรือเกิดจากการปฏิรูปลักษณะคำสอนของศาสนายิว โดยยอมรับนับถือพระคัมภีร์เก่า หรือพันธสัญญาของศาสนายิว และในขณะเดียวกันนั้น ก็ทำให้เกิดการปฏิรูปจนกลายเป็นคัมภีร์ใหม่หรือพันธสัญญาใหม่ทั้งสองคัมภีร์รวมกันเรียกว่าพระคัมภีร์ไบเบิล เพราะฉะนั้น

เมื่อพูดถึงคัมภีร์ไบเบิล จะต้องเข้าใจว่าเป็นคัมภีร์ทั้งศาสนายิวและของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกมีรากฐานทางความคิดที่มองมนุษย์แยกออกจากธรรมชาติโดยมองในลักษณะที่มนุษย์จะต้องเข้าไปครอบงำ ครอบครอง เป็นนายเหนือธรรมชาติเป็นผู้พิชิตธรรมชาติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะได้เข้าไปจัดสรรธรรมชาติจัดการปั้นแต่งมาเป็นสิ่งบริโภคน เพื่อรับใช้สนองความต้องการของมนุษย์

คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกนิกายโรมันคาทอลิก มีเป้าหมายมุ่งเน้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงการมองโลกและชีวิตโดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติ และมองธรรมชาติมีค่าในตัวเอง เน้นการปฏิบัติหรือแก้ไขกระบวนการทัศน์ของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน นั่นคือ มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก มนุษย์ไม่ควรไปรุกรานและทำลายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน

คำสอนหลัก ๆ ของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก คือ ให้ทุกคนมีจิตที่ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณา เสียสละ และรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรักและทำร้ายตน ให้มีความรักต่อคนอื่น ๆ เหมือนกับตัวเอง รวมทั้งให้รักพระเจ้าอย่างสุดความคิดและสุดกำลังของตน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งความรักโดยมีพระเยซูเป็นพระศาสดาของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

๓.๓.๑ ทศนะเกี่ยวกับเรื่องโลกและจักรวาลในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เชื่อว่าพระยะโฮวาห์ทรงสร้างโลก และสรรพสิ่งจากความว่างเปล่า คือ มิได้สร้างจากสิ่งที่เห็นได้หรือจากวัตถุใด ๆ พระองค์ทรงสร้างด้วยพระดำรัส ด้วยฤทธิ์อำนาจของพระองค์ มีกล่าวได้ในพระคัมภีร์อย่างชัดเจน ว่าสรรพสิ่งทั้งปวงรวมทั้งโลกและมนุษย์เกิดจากการสร้างของพระเจ้าทั้งสิ้นในคัมภีร์ได้กล่าวถึงการสร้างของพระองค์ตามลำดับ ดังนี้

พระเจ้าตรัสว่า ๑)จงเกิดความสว่าง ความสว่างก็เกิดขึ้น” และทรงแยกความสว่างออกจากความมืด ทรงเรียกว่า กลางวันและกลางคืน ๒)จงมีภาคพื้นในระหว่างน้ำ แยกน้ำออกจากกันทรงเรียกภาคพื้นนั้นว่า ฟา ๓)น้ำที่อยู่ภายใต้ฟ้าจงรวมอยู่แห่งเดียวกัน ที่แห่งจงปรากฏขึ้น” พระเจ้าทรงเรียกที่แห่งน้ำว่าแผ่นดิน และที่ซึ่งน้ำรวมอยู่นั้นว่า ทะเล พระเจ้าทรงตรัสว่า “แผ่นดินจงเกิด พืช คือ ผักหญ้าที่มีเมล็ด และต้นไม้ที่ออกผล มีเวลาเย็นและเวลาเช้า ๔)พระเจ้าทรงตรัสว่า “จงมีดาวสว่างบนท้องฟ้า เพื่อแยกวันออกจากคืนให้ดวงสว่างเป็นหมายกำหนดฤดู วัน ปี และให้เป็นดาวสว่างบนท้องฟ้า เพื่อส่องสว่างบนแผ่นดิน” ๕) พระเจ้าตรัสว่า “น้ำจงอุดมด้วยฝูงที่มีชีวิต และนกจงบินไปมาข้ามฟ้าเหนือแผ่นดิน” พระเจ้าทรงสร้าง สัตว์ทะเล และสัตว์บนอากาศ นานาชนิด ๖) พระเจ้าตรัสว่า “แผ่นดินจงเกิดสัตว์มีชีวิตตามชนิดของมัน” แล้วทรงสร้างมนุษย์ชายหญิง ให้เป็นเจ้าของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ๗) พระเจ้าก็เสร็จงาน พระเจ้าจึงทรงอวยพรแก่วันที่เจ็ด ทรงตั้งไว้เป็นวันบริสุทธิ์^{๕๗}

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระเจ้าทรงสร้างโลก และจักรวาลตามแบบแผนที่พระองค์ทรงคิดไว้ โดยได้จักเรียงการสร้างสรรพสิ่งทุกอย่างเป็นระบบระเบียบ และเป็นไปตามพระ

^{๕๗} ปฐก: ๑-๒.

ประสงค์ของพระองค์เอง ที่เห็นได้ชัด คือ พระเจ้าทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความตั้งใจ ใส่ใจ และทรงเห็นว่าดีเสมอ ดังข้อความต่อไปนี้

ทรงเห็นว่าความสว่างนั้นดี แผ่นดินก็เกิดพืช คือ ผักหญ้าที่มีเมล็ด ในผลตามชนิดของมัน พระเจ้า ทรงเห็นว่าดี พระเจ้าทรงสร้างสัตว์ป่าตามชนิดของมัน สัตว์ใช้งานตามชนิดของมัน และสัตว์ต่าง ๆ ที่เลื้อยคลานบนแผ่นดินตามชนิดของมันแล้ว พระเจ้าทรงเห็นว่าดี^{๕๘}

จะเห็นได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นกฎเกณฑ์และพระเจ้าทรงเอาพระทัยใส่อย่างดี ทุกสิ่งทุกอย่างที่พระองค์ทรงสร้างมานั้นเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่สมบูรณ์แบบ เหมือนอย่างพระองค์ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว มนุษย์ไม่ควรกระวนกระวายใจ เป็นทุกข์ร้อนในเรื่องของการบริโภค การอยู่อาศัยหรือเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งลืมนึกว่า มีพระเจ้าผู้ทรงให้กำเนิดทุกสิ่ง พระเยซูทรงสอนเรื่องนี้ว่า “จงดู นกในเวหา มันมิได้หว่า มิได้เกี่ยว มิได้สะสมไว้ในยุ้งฉาง แต่พระบิดาของท่านทั้งหลายมิประเสริฐกว่านกเหล่านั้นหรือ”^{๕๙}

ธรรมชาติไม่ใช่เครื่องจักรที่ไร้ชีวิตจิตใจ แต่เป็นกระบวนการแห่งชีวิตที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่ง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หรือ ความรู้ใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากการแยกแยะด้วยเหตุผล ไม่อาจทำให้เราเข้าถึงความจริงของธรรมชาติได้ จินตนาการ และอารมณ์ความรู้สึกเท่านั้นที่จะช่วยให้เราเข้าถึงแก่นแท้ของความเป็นจริง จุดหมายของชีวิต แต่อยู่ที่การได้รู้สึกกลมกลืนและชื่นชมความงามของธรรมชาติ

จากข้อความข้างต้น อธิบายถึงการมองโลกธรรมชาติในฐานะที่เป็นระบบของการประสานงาน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะส่วนนั้นจะเล็กหรือใหญ่ หรือจะเป็นสปิรซ์ของพืช สัตว์ ไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ล้วนมีส่วนจรรโลงให้โลกธรรมชาติทั้งโลก หรือทั้งระบบมีความสมดุลและอยู่รอดได้ เพราะส่วนประกอบและส่วนย่อยของธรรมชาติ บทบาทหน้าที่ในการรักษาความเป็นอยู่ที่ดีของระบบทั้งระบบ

ในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ปรากรูคำสอนว่าด้วยธรรมชาติ ซึ่งเป็นนิเวศวิทยาที่ถูกสร้างมาเพื่อเป็นสมบัติของมนุษย์โดยเฉพาะ มนุษย์มีหน้าที่หวงแหนในสิ่งที่พระเจ้าประทานให้เพื่ออำนวยความสะดวกของมนุษย์ มนุษย์จึงเป็นผู้รักษา โดยไม่ทำลายนิเวศวิทยา เป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ประทานให้ตั้งแต่วันสร้างโลก ดังในคัมภีร์พันธสัญญาเดิม กล่าวว่า พระเจ้าสร้างธรรมชาติต่าง ๆ คือ ดิน ฟ้า อากาศ สรรพสัตว์น้อยใหญ่ บนบก ในทะเล ในอากาศ เป็นต้น หลังจากนั้น พระองค์ทรงสร้างมนุษย์แล้วมอบนิเวศวิทยาและธรรมชาติทั้งปวงให้แก่มนุษย์ปกครอง มีอำนาจเหนือสิ่งเหล่านั้น ในฐานะเป็นเจ้าของ และพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ตามแบบฉายาของพระเจ้า จึงทำให้คำสอนของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกมีพื้นฐานเกี่ยวกับพระเจ้า มนุษย์และโลก พระเจ้าทรงมีพระประสงค์ที่จะไถ่กู้โลกทั้งหมด มิใช่เพียงมนุษย์เท่านั้น และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพียงสิ่งที่มีอยู่หรือภาวะของมนุษย์ถูกสร้างขึ้นมารับใช้และรักพระเจ้า คัมภีร์ไบเบิลและธรรมเนียมประเพณีของศาสนจักรสอนว่าโลก ถูกสร้างมาเพื่อเผยแสดงถึงสิริมงคลของพระเจ้าซึ่งไม่ใช่เป็นการเพิ่มสิริมงคลใด ๆ ให้กับพระองค์ สำหรับพระเจ้าแล้วเหตุผลประการเดียวของงานสร้างสรรค์ คือ ความรักและความดีงามของพระองค์

^{๕๘} ปฐก ๑ : ๑-๒๕.

^{๕๙} มธ ๖ : ๒๕-๒๖.

จากสภาพวิกฤตของปัญหาต่าง ๆ มากมายทำให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงคำสอนทางศาสนาว่า มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์หันกลับมายอมรับและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และใช้คำสอนทางศาสนามาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาในเวศวิทยาที่ต้องการคนรับผิดชอบร่วมกันจึงเป็นเรื่องที่มนุษย์ทุกคนในฐานะศาสนิกชนของพระเจ้าต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาตามกระบวนการที่ศรัทธาของแต่ละศาสนา ในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกนั้น มองนิเวศวิทยาผ่านกระบวนการของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ตั้งในคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล^{๖๐} คือ”พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน โลก และทรงรดน้ำให้อุดมยิ่ง แม่น้ำของพระเจ้ามีน้ำเต็ม ทุ่งหญ้าในถิ่นทุรกันดารก็หดย้อย เนินเขาขาดเอาด้วยความซึนบาน”

จากคำสอนดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงสภาพนิเวศวิทยาว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ ไปด้วยแม่น้ำ เต็มไปด้วยป่าเขาลำเนาไพร อันเป็นที่อยู่ของสัตว์นานาชนิดและเต็มไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร ในคัมภีร์ไบเบิลบทปฐมกาลได้พยายามกล่าวว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ดี จึงมักจะพบคำว่า “ทรงเห็นว่าดี” หลังจากที่ทรงสร้างแต่ละสิ่งขึ้นมา^{๖๑} คือ.. ทรงเห็นความสว่างนั้นดี แผ่นดินเกิดพืช คือ ผักที่มีเมล็ดและผลไม้ที่ผลิตดอก ออกผลตามชนิดของมัน ทรงสร้างสัตว์บนแผ่นดินในโลก พระเจ้าทรงเห็นว่าดี..

จากคำสอนดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีกฎเกณฑ์ที่อยู่ภายใต้ความเอาใจใส่ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของที่เมตตาต่อนิเวศวิทยา พระองค์ทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความปรารถนาดี ซึ่งมีคำกล่าวในคัมภีร์ไบเบิลหลังจากที่พระองค์ทรงสร้างสิ่งนั้น ๆ สิ้นสุดด้วยคำว่า “ทรงเห็นว่าดี” แสดงว่าสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างมีความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง พระเยซูคริสต์ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “จงดูนกในเวหามันมิได้หว่า มิได้เกี่ยว มิได้สะสมไว้ในยุ้งฉาง แต่พระบิดาของท่านทั้งหลายมีประเสริฐกว่านกเหล่านั้นหรือหรือ”^{๖๒}

จากคำสอนของพระเยซู ได้กล่าวถึงพระบิดาที่มีความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในโลก และมนุษย์ทรงกล่าวเปรียบเทียบกับระหว่างนกและเหล่ามนุษย์ที่พระองค์ทรงเมตตาไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พระองค์ทรงรักสัตว์และมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน นักวิชาการในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกบางคนถือว่า ธรรมชาตินิเวศวิทยาเป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกันหมด สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมีค่าเป็นที่รักของพระเจ้าเท่ากัน ในเรื่องนี้มีนักบุญเบเนดิกต์ มีความเห็นใกล้เคียงกับคัมภีร์ไบเบิลว่า มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ แต่ควรจะรักษาธรรมชาตินิเวศวิทยาไปพร้อม ๆ อย่างไม่รู้ก็ตาม การมองโลกธรรมชาติด้วยกรอบการมองของนักนิเวศวิทยา คือ การมองธรรมชาติแบบองค์รวม (Holistic View) ซึ่งเป็นการมองธรรมชาตินิเวศวิทยาในฐานะที่เป็นระบบของการประสานงานและพึ่งพิงอาศัยกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะส่วนนั้นจะเล็กหรือใหญ่ มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ล้วนมีส่วนจรรโลงให้ธรรมชาตินิเวศวิทยาทั้งโลกหรือทั้งระบบมีความสมดุลและอยู่รอดได้

อย่างไรก็ตามหากยอมรับว่าสิ่งต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมมีค่าในตัวเอง จะเป็นค่ามาจากพระประสงค์ของพระเจ้าหรือไม่ก็ตาม มนุษย์มีหน้าที่ดูแลธรรมชาติและนิเวศวิทยาเหล่านั้น ให้คงอยู่

^{๖๐} สดต๖๕ : ๖-๑๓.

^{๖๑} ปฐมก๑: ๑-๒๕.

^{๖๒} มธ๖ : ๒๕-๒๖.

ต่อไป ในคัมภีร์ไบเบิล ได้กล่าวถึงโลกไว้ตอนหนึ่งว่า “ ..โลกธรรมชาติและนิเวศวิทยา มีความอ่อนไหวตอบสนองและตอบโต้ต่อความดี และความชั่วที่หล่อหลอมโดยพระเจ้าและมนุษย์แทรกซึมอยู่ในธรรมชาติทั้งหมดทั้งแผ่นดิน ทะเล ภูเขา ป่าไม้ รวมทั้งสัตว์นานาชนิด..”

จากข้อความข้างต้น ทำให้เราทราบว่า โลกและธรรมชาตินิเวศวิทยาถูกสร้างขึ้นมาโดยพระเจ้า และสิ่งเหล่านั้นมีความอ่อนไหวสนองต่อความดีที่พระเจ้าทรงประทานให้ตอบสนองต่อความชั่วที่มนุษย์ได้กระทำต่อธรรมชาติและนิเวศวิทยาเหล่านั้น โดยมนุษย์ได้พยายามที่จะเป็นนายธรรมชาติและตัดวงเอาประโยชน์จากโลกธรรมชาติ โดยไม่คำนึงว่าจะส่งผลให้ระบบต่าง ๆ ของธรรมชาติและนิเวศวิทยา และในที่สุดก็จะนำไปสู่หายนะของทุกสิ่งในโลกธรรมชาติ อันรวมไปถึงมนุษย์ด้วย

๓.๔ สรุป

จากการศึกษาเรื่องนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในประเด็นความหมายระบบนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก พระวินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยา และหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยา สรุปได้ว่าชาวคริสต์ยังเชื่อว่าธรรมชาติและนิเวศวิทยาเป็นเพียงผู้รับใช้มนุษย์ เพราะพระเจ้าได้เป็นผู้สร้างมนุษย์เพื่อเป็นนายธรรมชาติซึ่งธรรมชาติและสิ่งมีอยู่ในธรรมชาติมีคุณค่าในตัวเอง เพราะว่าสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ ธรรมชาติมิได้มีแต่สิ่งเฉพาะเท่านั้น หากแต่มีสิ่งเป็นองค์รวมด้วย เช่น ผ่าพันธุ์ ป่า สัตว์น้ำ และระบบนิเวศ คัมภีร์ไบเบิลบทปฐมกาล ได้กล่าวถึงพระเจ้าได้สร้างแผ่นดิน เพื่อไว้ปลูกพืชต่าง ๆ เพื่อคอยเลี้ยงมนุษย์บนโลก คือ พระเจ้าให้แผ่นดินเกิดต้นหญ้า ผัก และต้นไม้ที่ออกผลตามชนิดของมันบนแผ่นดิน แผ่นดินก็เกิดต้นหญ้า ผักและต้นไม้ที่ออกผลที่มีเมล็ดในผลตามชนิดของมัน พระเจ้าทรงเห็นว่าดีคำสอนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการสร้างแผ่นดินและต้นไม้ ต้นหญ้า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและนิเวศวิทยา ที่พระเจ้าพยายามสร้างมันขึ้นมาเพื่อรับใช้มนุษย์ ตามที่พระองค์ปรารถนา ดังตัวอย่าง เรื่องบัญญัติสิบประการตอนที่ พระยาห์เวห์ ทรงเรียกโมเสสของพระองค์ให้เป็นคนโปรดของพระองค์ให้ขึ้นไปคนเดียวบนยอดภูเขาซีนาย เพื่อประทานบัญญัติของพระองค์ เป็นเกณฑ์ชีวิตส่วนตัว และสังคมของผู้มียอมตัวเป็นประชากรของพระองค์ พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในฐานะผู้ใช้และผู้ดูแลธรรมชาติ คือนอกจากมนุษย์จะใช้ธรรมชาติแล้ว จะต้องเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบต่อธรรมชาติด้วย โลกเป็นของพระเจ้า เนื่องจากพระเจ้าสร้างขึ้นมา มนุษย์ควรทำตนเป็นเหมือนคนเลี้ยงแกะ คือ แม้จะเอาประโยชน์จากแกะ ยังต้องบำรุงรักษาแกะด้วยคำสอนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมามีหน้าที่ต้องรักษาดูแลธรรมชาติและนิเวศวิทยาต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของตัวมนุษย์และความยั่งยืนของธรรมชาติให้อยู่ยาวนานอีกต่อไป มนุษย์จึงควรรวมตัวกันอยู่ในสังคมและร่วมมือ

กับเทพ เป็นหูเป็นตาให้แก่เทพ เพื่อความปลอดภัยของทั้งสองฝ่าย ส่วนที่รู้จักจึงเป็นส่วนที่ค่อนข้างปลอดภัยสำหรับมนุษย์ที่จะได้ใช้สอยเพื่อการยังชีพเพราะเทพสามารถช่วยคุ้มครองธรรมชาติ

บทที่ ๔ เปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท กับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

ในบทที่ ๔ ผู้วิจัยศึกษาเรื่องนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างในประเด็น ความหมายนิเวศวิทยา พระวินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาและหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา

๔.๑ เปรียบเทียบความหมายนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

การที่มนุษย์จะเอาชนะธรรมชาติ เริ่มรู้จักตัดแปลงธรรมชาติมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงสภาพนิเวศวิทยาเดิมให้เป็นสภาพนิเวศวิทยาใหม่ เช่น การทำลายป่าไม้ เพื่อนำมาทำพื้นที่เพาะปลูก ทำให้พืชพันธุ์ตามธรรมชาติเดิมถูกทำลาย และบางชนิดสูญพันธุ์ สัตว์ป่าได้รับอันตราย ไร้ที่อยู่ ขาดแคลนอาหาร ภาวะอากาศแปรปรวน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดอุทกภัย แต่ความรุนแรงในการทำลายธรรมชาติในระยะนี้ยังมีไม่มากเท่ากับระยะต่อมา ทั้งนี้เนื่องจากในขณะนั้น จำนวนประชากรยังมีจำนวนน้อยกว่า เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็ยังมีประสิทธิภาพน้อยกว่า ธรรมชาติยังมีโอกาสฟื้นตัวและปรับตัวให้เข้าสู่ภาวะสมดุลได้ ด้วยพลังความคิดที่มีอย่างมากมาย มนุษย์สามารถพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นมาตามลำดับ จากเครื่องมือแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน มาเป็นซับซ้อน มาเป็นเครื่องมือขั้นสูง ที่มีความซับซ้อนและมีประสิทธิภาพในการทำงานสูง

มนุษย์มีความก้าวหน้าทางวิทยาการมากขึ้นมาเป็นลำดับ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้มนุษย์รู้จักและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น ความรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่ เปรียบเสมือนดาบสองคม ด้านหนึ่งจะช่วยทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น โดยการตัดแปลงธรรมชาติรอบ ๆ ตัวให้เป็นประโยชน์กับตนเอง แต่อีกด้านหนึ่ง จะทำให้เกิดการทำลายธรรมชาติ ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมหรือสูญสิ้น จนไม่เหลือประโยชน์ใด ๆ ให้แก่มนุษย์เลย พระพุทธศาสนาเถรวาทมีท่าทีเป็นมิตรต่อนิเวศวิทยามีหลักคำสอนในการอนุรักษ์นิเวศวิทยา ก็เพื่อไม่ให้เกิดภัยธรรมชาติ ที่มีอยู่ร่อยหรอหรือหมดสิ้นไป มีไว้เพื่อให้มนุษย์ใช้ได้ในการดำรงชีวิต การศึกษาทางด้านศาสนาเป็นแนวทางที่จะใช้แก้ปัญหาในนิเวศวิทยา โดยการทำให้คนเห็นและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น รู้ถึงผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมของตน เห็นผลที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการกระทำ และทำให้มนุษย์เห็นว่าตนเองสามารถทำสิ่งใหม่ที่ดีและถูกต้องได้ การศึกษาจะต้องช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดี และเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำลายนิเวศวิทยาของคน

สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและนิเวศวิทยา มีมาก่อนการอุบัติขึ้นของมนุษย์ มุมมองของศาสนา มองว่าเป็นผลงานของพระเจ้าที่ทรงสร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ในคริสต์ศาสนามองถึงการสร้างโลกและสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ สัตว์ พืช และอธิบายการสร้างโลก อย่างมากมาย พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงการวิวัฒนาการของโลกและธรรมชาติว่า โลกมีการเกิดขึ้นก็ย่อมมีการทำลายเป็นวัฏจักรที่เกิดขึ้นซ้ำและซ้ำเล่า ถือว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อสิ่งอื่น และเน้นว่ากำเนิดของชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องกรรม เป็นสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย เรื่อง “มโนทัศน์นิเวศวิทยาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก” ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ มโนทัศน์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยา

ในปัจจุบันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่จะพยายามเปลี่ยนแปลงโลกด้วยตัวมนุษย์เอง โดยที่ไม่คำนึงถึงธรรมชาติและนิเวศวิทยา การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้ธรรมชาติและนิเวศวิทยา ถูกนำมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย พืชและสัตว์หลายชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ ชั้นบรรยากาศถูกทำลาย การแพร่กระจายของมลภาวะ และฝนกรด ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ กำลังรุมเร้าโลกของเราและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจยังคงดำเนินไปตามปกติ และมองไม่เห็นปัญหาในนิเวศวิทยาอันเกิดจากความโลภ ซึ่งเป็นผลพวงจากกระแสการพัฒนาที่ไม่รับผิดชอบต่อการกระทำและไม่ใส่ใจในปัญหาในนิเวศวิทยาเท่าที่ควร

การที่จะให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาจัดการกับปัญหาที่โลกกำลังเผชิญอยู่นั้นคงเป็นไปได้ลำบากมาก เพราะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเกิดจากฝีมือมนุษย์ สิ่งที่จะแก้ปัญหาได้ดีที่สุดคือ ตัวพระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้คนรักความสงบ เชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและนิเวศวิทยา

พระพุทธศาสนาเถรวาท ชี้ให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัว ที่เป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ดังคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า “ทุกศาสนาต้องการหยุดความเห็นแก่ตัว” เมื่อคนตกเป็นทาส การเห็นแก่ตัวไม่ต้องหวังว่าจะมีความสงบ พุทธศาสนิกชนที่แท้จริงต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างจริงจังและจิตใจ เมื่อนั้นเราจึงจะรักษาธรรมชาติไว้ได้ トラบใดที่คนยังมีความเห็นแก่ตัว ก็ไม่สามารถอยู่ที่จะป้องกันการทำลายป่าที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม สามเหตุของปัญหานิเวศวิทยาอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ ซึ่งเต็มไปด้วยความโง่เขลา ละโมบ และความเกลียดชัง ฉะนั้นจะต้องพยายามแก้ไขปัญหาด้านวัตถุด้วยการใช้เทคโนโลยีที่สลับซับซ้อน

พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์นิเวศวิทยา มีหลักธรรมในทางพุทธศาสนาที่ย้ำในเรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และนอกจากพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแล้ว สิ่งที่สำคัญ คือ ความรู้สึกที่ติงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความติงามอย่างหนึ่งได้แก่ คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ความกตัญญู นี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีทั้งต่อพืช และต่อสัตว์ทั้งหลายด้วย ดังมีพระบาลีพระพุทธศาสนาเถรวาทสุภาสิตบทหนึ่งที่ย้ำ และสอนให้ผู้คนรู้จักบุญคุณ แม้แต่คุณประโยชน์ของพืชมีใจความแปลความเป็นภาษาไทยว่า “บุคคลนั่งหรือนอน ในร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่พึงหักก้านกิ่งใบของต้นไม้ นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนทราม” เป็นคติที่แสดงความรู้สึกที่ดีต่อกัน ให้ระลึกเสมอว่าต้นไม้ที่เราได้อาศัยร่มเงา เป็นประโยชน์มีค่า ที่คนอื่นจะได้อาศัยต่อไป

นอกจากความรู้สึกที่เห็นคุณค่าของกันและกัน หรือระลึกในคุณค่าของกันและกันแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทยังสอนให้มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตาจิต ความเมตตาตัวเองถือเป็นความรู้สึกที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยการมองทุกสิ่งทุกอย่างว่าเป็นสรรพสัตว์ผู้อยู่ร่วมโลกและต้องมีความเข้าใจหลักความเป็นจริงทางธรรมชาติตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งถือเป็นสภาวะธรรมของธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องในการพัฒนาตนเอง

การให้การศึกษาทางด้านศาสนาเป็นแนวหนึ่งที่จะใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการทำให้คนเห็นและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น รู้ถึงผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมของตน เห็นผลที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการกระทำ และทำให้มนุษย์เห็นว่าตนเองสามารถทำสิ่งใหม่ที่ดีและถูกต้องได้ การศึกษาจะต้องช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดี และเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมของคน

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวคำสอนที่ถือว่ามาจากธรรมชาติ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในพระไตรปิฎกจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับป่าไม้และธรรมชาติอยู่มากมาย จากการศึกษาพุทธประวัติทำให้เราทราบว่าพระพุทธองค์ทรงใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในป่า และป่าจึงมีความสัมพันธ์กับพระพุทธองค์อย่างมาก เป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงประสูติ เป็นแหล่งที่พระองค์ทรงค้นพบสัจธรรมหรือการตรัสรู้ และเป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน

พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้คนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าไม้ เพราะป่าไม้เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทที่จะช่วยส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ช่วยดูแลรักษาป่าไม้ โดยผ่านความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญูณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ จนสามารถนำมาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้และแนวทางในการอนุรักษ์สัตว์ป่าได้

คติในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทอีกอย่างหนึ่ง คือ ให้มองธรรมชาติเป็นสภาพนิเวศวิทยาที่งดงาม น่ารื่นรมย์ ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างมีความสุข เพราะธรรมชาติ ถือเป็นองค์ประกอบในการฝึกฝนพัฒนาตนเองของมนุษย์ หมายความว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทมองธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาเรียนรู้ตนเอง คือ การจะพัฒนาคนให้มีจิตใจที่เจริญงอกงามเป็นคนที่มีความดีงาม จำเป็นต้องอาศัยธรรมชาติในการฝึก เมื่อใดที่มีสภาพนิเวศวิทยาที่สงบปราศจากเสียงรบกวนและมีกิจกรรมที่วุ่นวาย ท่านเรียกว่า กายวิเวก เมื่อใดที่จิตใจรู้สึกมีความสุข มีความอิ่มใจ มีความสดชื่น มีแนวโน้มไปในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิด จิตวิเวก เมื่อจิตไม่มีอารมณ์ที่วุ่นวายเข้ามารบกวน มีสมาธิ ก็อยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก คือ เอาจิตที่พร้อมแก่การงานทั้งหลายไปใช้งานด้านการพิจารณาให้เกิดปัญญา เกิดความรู้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริง เรียกว่า อุปธิวิเวก^๑

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๒.

๔.๑.๒ มโนทัศน์นิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนา

การอุบัติขึ้นของคริสต์ศาสนา เป็นการสร้างสรรค์ของพระเจ้า เพราะทุกสิ่งทุกอย่างพระเจ้าทรงสร้างขึ้น Aquinas^๒ ได้กล่าวถึง การสร้างโลกและนิเวศวิทยาของพระเจ้า ว่าเป็นความตั้งใจที่จะสะท้อนความดีงามของพระเจ้า ชีวิตแต่ละชนิดมีความดีงามของมันเอง และถูกกำหนดให้แสดงออกซึ่งธรรมชาติของพระเจ้าในแบบของมันเอง อย่างไรก็ตามความสำคัญของการสร้างโลก คือ การลำดับชั้นความสำคัญในบรรดาสิ่งมีชีวิตในโลก มนุษย์มีจิตวิญญาณและมีเหตุผลมากที่สุด Aquinas มองว่ามนุษย์ประเสริฐที่สุด การที่พระเจ้าสร้างสิ่งที่ต่ำกว่าและมีจิตวิญญาณน้อยกว่า เป็นตัวสะท้อนความศักดิ์สิทธิ์ โดยการรับใช้สิ่งที่สูงกว่า ไม่ได้มีส่วนในความดีงามอันศักดิ์สิทธิ์ในระดับที่มนุษย์มีอยู่ ด้วยเหตุนี้เองธรรมชาติจึงเป็นรองมนุษย์ ที่จริงแล้วธรรมชาติถูกนิยามในแง่การเป็นเข้ารับใช้มนุษย์ Aquinas ยังได้กล่าวอีกว่า “ดังที่เราสังเกต...สิ่งมีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์รับใช้ความต้องการของชีวิตที่สูงส่งกว่า พืชดึงเอาสารอาหารจากแผ่นดิน สัตว์กินพืช เป็นอาหารและทั้งหมดนี้ก็สนองประโยชน์ของมนุษย์ อาจกล่าวได้อีกว่าสิ่งไร้ชีวิต มีอยู่เพียงเพื่อสิ่งมีชีวิต พืชเพื่อสัตว์ สัตว์เพื่อมนุษย์ โลกแห่งวัตถุดำรงอยู่เพื่อมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล”

จากข้อความข้างต้น ทำให้มองเห็นว่าเพราะพระเจ้าทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลกใบนี้ด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงจัดลำดับสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ด้วยเหตุผลและจิตวิญญาณ ไม่ใช่สร้างขึ้นมาเพื่อให้พืชกินสัตว์ซึ่งกันและกัน แต่เป็นการสร้างเพื่อให้มารับใช้สิ่งที่เรียกว่า มนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีเหตุผลและจิตวิญญาณที่สูงกว่า ธรรมชาติและนิเวศวิทยาถูกมองว่าเป็นวัตถุ เพื่อให้มนุษย์ใช้เพื่อบำบัดความต้องการ และสนองตอบความรู้ทางจิตวิญญาณ มากกว่าจะเป็นสิ่งหนึ่งโดยตัวของมันเอง

พระเจ้าทรงสร้างสิ่งที่เป็นกายภาพทั้งปวง เพื่อมนุษย์ ธรรมชาติรับใช้มนุษย์ในสองรูปแบบ ประการแรกในฐานะสิ่งหล่อเลี้ยงร่างกายมนุษย์ ประการที่สอง คือ ช่วยมนุษย์ให้รู้จักพระเจ้า เพราะมนุษย์จะมองเห็นพระเจ้าโดยผ่านสิ่งต่าง ๆ ที่ทรงสร้างขึ้น อย่างไรก็ตามยังมีคนบางส่วนเห็นคล้อยตามกับ Aquinas เกี่ยวกับการสร้างโลก ว่าเป็นเรื่องที่ดี มันเป็นผลของการไหลบ่าของความดีงามของพระเจ้า โลกมิได้เลวร้ายหรือไร้ค่า แต่เป็นสิ่งดีเพราะเป็นการรังสรรค์ของพระเจ้า แม้โลกจะถูกยกย่องว่าเป็นผลงานของพระเจ้า แต่บางครั้งพระเจ้าก็ไม่ให้ความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์กับธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติหรือการเคารพธรรมชาติ แม้การสร้างโลก คือ บ้านของมนุษย์ที่ห้อมล้อมไปด้วยสัตว์ต่าง ๆ เช่น นก งู ต้นไม้ ลำธาร เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้ก็สร้างขึ้นเพื่อให้รับใช้มนุษย์

ลูเธอร์ ได้กล่าวเกี่ยวกับพระเจ้า ธรรมชาติและนิเวศวิทยาไว้ว่า การที่พระเจ้ามาสู่โลกในร่างของพระเยซูนั้น เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของมนุษย์ เป็นหลักและเกี่ยวข้องกับสถานะของธรรมชาติเพียงเล็กน้อย ธรรมชาติและนิเวศวิทยาไม่น่าสนใจ ทั้งในตัวของตัวเอง หรือในฐานะการเปิดเผยของธรรมชาติและ ความดีงามของพระเจ้า แต่น่าสนใจในแง่ของการเกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นสำคัญ พระเจ้าตั้งใจให้ธรรมชาติเป็นที่อยู่ของมนุษย์เป็นสำคัญลูเธอร์เองก็มองธรรมชาติโดยทั่วไปในแง่ลบและคิด

^๒Aquinas, The Christianity Perception of Nature Project, (Geneva : Earl & Associates, 1976), p.11.

ว่าธรรมชาติโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับพระหัตถ์ซ้ายของพระเจ้า ธรรมชาติมิใช่อะไรที่เราจะพยายามอยู่ร่วมด้วย บางครั้งธรรมชาติเป็นการสมรู้ร่วมคิดของพลังงานอันเป็นศัตรูที่ชักจูงวิญญาณอันโศกเศร้าให้แสวงหาและยึดมั่นในพระหัตถ์ขวา^๓

จากแนวคิดตามทัศนคติของคัมภีร์ไบเบิลที่ถือว่า มนุษย์มีฐานะพิเศษเหนือสัตว์โลกและสิ่งต่าง ๆ ในสากลจักรวาล มนุษย์เท่านั้นที่ถูกสร้างขึ้นตามฉายาพระเจ้า เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงมีค่าในตัวเอง สิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์จะมีค่าก็ต่อเมื่อนำประโยชน์มาสู่มนุษย์ ดังนั้นความถูกผิดจะถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตการกระทำระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันเอง และมนุษย์เท่านั้นที่มีลักษณะบางของพระเจ้าปรากฏอยู่ และพระเจ้าทรงสร้างสิ่งทั้งปวงไว้เพื่อรับใช้มนุษย์ พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ให้มีอำนาจเหนือแผ่นดินครอบครองฝูงปลาในทะเล หมุนนกในอากาศและทุกสิ่งทุกอย่างที่เลื้อยคลานในแผ่นดิน ดังที่ปรากฏในปฐมกาล ที่ว่า “และพระเจ้ายกทรงตรัสว่า ให้เราสร้างมนุษย์ตามฉายาตามอย่างของเรา ให้ครอบครองฝูงปลาในทะเล ฝูงนกในอากาศ ฝูงวัวฝูงควายและฝูงสัตว์ให้ปกครองแผ่นดิน”^๔ และ “พระเจ้าทรงอวยพรมนุษย์ ตรัสแก่เขาว่า จงมีลูกดกทวีมากขึ้นจนเต็มแผ่นดิน จงมีอำนาจเหนือแผ่นดินจงครอบครองฝูงปลาในทะเล และฝูงหมุ่นกในอากาศกับบรรดาสัตว์เลื้อยคลานบนแผ่นดิน”^๕

๔.๒ เปรียบเทียบวินัย-วิถีชีวิตนักบวชในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยา

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้เพื่อห้ามภิกษุไม่ให้ตัดต้นไม้ เพราะว่า ประชาชนสมัยนั้นเชื่อว่าต้นไม้มีชีวิต (วิญญาณ) และมีเทวดาสงสถิตอยู่ เมื่อภิกษุตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้างย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่เทวดาและเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ ประชาชนดีเถียง ประณามว่าไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณศากยบุตร เพื่อรักษาความศรัทธาของประชาชน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ อนึ่ง ต้นไม้ที่ทรงห้ามตัดนี้มีความหมายครอบคลุมถึงพืชพันธุ์ทุกชนิดในป่า เนื่องจากพระพุทธเจ้าและพระสาวกออาศัยป่าไม้เป็นที่พำนัก บำเพ็ญสมณธรรมเทศนาสั่งสอน และทำกิจกรรมต่าง ๆ อีกมากมาย อีกทั้งพระพุทธเจ้าเอง พระองค์ตรัสรู้ภูมิสูงสุดของธรรมชาติยอมเข้าใจกฎแห่งความอิงอาศัยกันที่เรียกว่าปฏิจกสมุปบาทชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติจะแยกกันอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ขึ้น ก็นับว่าได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทั้งทางด้านธรรมชาติและผลการปฏิบัติของพระสงฆ์และเป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

๔.๒.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์นิเวศวิทยา

เมื่อพูดถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์นิเวศวิทยา บางคนอาจจะถามว่า การที่พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาหรือเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ธรรมชาตินี้ผิดพระธรรมวินัยหรือไม่ หรือเพราะเหตุใดพระสงฆ์จึงต้องมาแสดงบทบาทนี้ ซึ่งความจริงน่าจะเป็นบทบาททางภาครัฐมากกว่า เพราะเป็นหน้าที่โดยตรง จะขอนำเสนอบทสรุปเฉพาะในส่วนที่เป็นจุดเด่นที่เกี่ยวข้อง อันเป็นเหตุให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์นิเวศวิทยาเท่านั้น ดังนี้

^๓Luther, *Deep Ecology*, (London: Knoph,1971), p.68.

^๔ปฐมก ๑ : ๒๖.

^๕ปฐมก ๑ : ๒๘.

(๑) สถาบันสงฆ์ได้เคยมีบทบาทต่อชุมชนในหลาย ๆ ด้าน นับเป็นเวลาหลายศตวรรษ แม้ในสังคมชนบท ปัจจุบันวัดก็ยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนในหลายด้านอยู่ ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

(๒) พระสงฆ์ แม้ว่าจะมาจากลูกหลานชาวบ้าน แต่เนื่องจากมีวินัยเป็นของตนเอง มีวัตรปฏิบัติที่ดูเข้มงวดกวัดขันกว่าชีวิตฆราวาส ดำรงความเป็นผู้บริสุทธิ์ จึงได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้านทั่วไป

(๓) ชีวิตของพระสงฆ์ เป็นชีวิตแห่งการศึกษาค้นคว้า ในอดีต วัดเป็นสถานศึกษาสำหรับกุลบุตร พระสงฆ์จึงมักได้มีโอกาสเดินทางไปหลาย ๆ แห่ง ได้พบได้เห็นสิ่งใหม่ ๆ แปลก ๆ เพิ่มประสบการณ์ตนเองอยู่เสมอ ๆ ท่านจึงมักจะมีความรู้ มีหูตากว้างไกลกว่าชาวบ้าน

(๔) เนื่องจากการเป็นลูกหลานชาวบ้าน ทั้งยังได้เข้ามาศึกษาทางพระพุทธศาสนาเถรวาทอีก พระสงฆ์จึงเข้าถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งยังเข้าใจถึงรากฐานความคิดทางประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้าน อันมีพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสดมภ์หลัก

จากจุดเด่นของพระสงฆ์ดังกล่าวมานี้ เป็นปัจจัยให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาในชุมชน รวมทั้งการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์นิเวศวิทยานี้ด้วยการอนุรักษ์นิเวศวิทยาของพระสงฆ์จะผิควินัยหรือไม่ หรือมีพุทธอนุญาตไว้ที่ไหนเกี่ยวกับบทบาทในการเป็นผู้นำในด้านการอนุรักษ์นิเวศวิทยาพอจะสรุปบทบาทนี้ไว้ดังนี้ นอกจากพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจะมีบทบาทในการพัฒนาศีลธรรมให้ชุมชนมีความรับผิดชอบชั่วดี และมีระเบียบวินัยในการดำรงชีวิตแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนานิเวศวิทยาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งการพัฒนาทางวัตถุดังกล่าวนี้จะสำเร็จได้ก็โดยอาศัยความรู้ ความเข้าใจ ความสำนึกถึงคุณค่าของธรรมชาติและชีวิต ตลอดจนการร่วมมือจากชาวบ้านที่ได้รับการพัฒนาทางศีลธรรมแล้วนั่นเองแม้ในสมัยปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นก็ยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ

(๑) การพัฒนานิเวศวิทยา

การพัฒนานิเวศวิทยาหมายถึง การทำให้มีนิเวศวิทยามีสภาพที่ดีขึ้นน่าอยู่น่าอาศัย และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น ในสมัยพุทธกาล การพัฒนานิเวศวิทยาโดยพระสงฆ์นั้นส่วนใหญ่เป็นการแนะนำสั่งสอนฆราวาสให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสภาพนิเวศวิทยาของตนให้ดีขึ้น มีใช้ลมมือดำเนินงานหรือจัดตั้งวางแผนแนวการพัฒนาให้ฆราวาสด้วยตนเองเหมือนในยุคปัจจุบัน เช่น ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเห็นขานุสโสภณิพราหมณ์ผู้สระผมแล้วในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าผืนใหม่ และถือหูกาศสไปเฝ้าพระองค์จึงตรัสถามได้ความว่า เป็นวันปลงบาปของพวกพราหมณ์ พระองค์จึงตรัสสอนว่า การปลงบาปนั้นมีใช้กระทำได้ด้วย การแสดงออกภายนอกดังกล่าวนั้น แต่ต้องเกิดจากความรู้ความเข้าใจว่ากรรมชั่วต่าง ๆ เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ เป็นต้น ให้ผลชั่วอย่างไรเกิดขึ้นได้อย่างไร และละทิ้งกรรมชั่วนั้นเสีย การปลงบาปจึงจะเกิดขึ้นได้ พระธรรมเทศนาบทนี้เป็นการแนะนำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเอง เพื่อให้การดำรงชีวิตเป็นไปได้อย่างถูกต้องและทำให้สภาพนิเวศวิทยาของตนน่าอยู่ยิ่งขึ้น ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์อาจช่วยพัฒนานิเวศวิทยาได้ โดยการแสดงตนเป็นแบบอย่างของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้มีระเบียบวินัย การมีมารยาท และการมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่นสัตว์อื่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในสิกขาบทซึ่งควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ให้กลายเป็นบุคคลตัวอย่างของชุมชน เช่น พระสงฆ์พูด คำว่า เสียดแทงและกระทบกระแทก

ผู้อื่นไม่ได้ หากกระทำถือเป็นอาบัติปาจิตตีย์ และพระสงฆ์ควรแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข นอกจากนี้พระสงฆ์ยังต้องมีมารยาทในการดำเนินชีวิตของตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น เวลารับประทานอาหาร เมื่อยังหยาบอาหารไม่ถึงปาก ห้ามอ้าปากกรอไว้ เวลานั้นก็ให้ฉันแต่พอดีคำ ไม่ให้เคี้ยวคำโตจนแก้มตุ่ย และเมื่อฉันเสร็จแล้วไม่ให้เอาน้ำล้างบาตรที่ยังมีข้าวติดอยู่เทลงไปในบริเวณที่อยู่อาศัยแต่ให้เก็บเมล็ดข้าวออกก่อนให้เรียบร้อยแล้วจึงล้างบาตรให้สะอาด เป็นต้น พระวินัยดังกล่าวเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพื่อให้พระสงฆ์เป็นผู้มีความประพฤติดีงาม และมีมารยาทสมควรแก่การเคารพเลื่อมใส ความประพฤติและมารยาทของพระสงฆ์ในพระวินัยดังกล่าวได้กลายเป็นแบบอย่างของมารยาททางสังคมในชุมชนฆราวาสในเวลาต่อมา

(๒) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ไม่ว่าจะพอใจในการอยู่ป่าหรืออยู่ในอารามก็ตาม ย่อมมีภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น ภาระหน้าที่ดังกล่าวปรากฏอยู่ในสิกขาบทของพระวินัยและในพุทธโอวาททั่วไปในพระไตรปิฎก เช่น

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายบำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลาย ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธ์บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้

๔.๒.๒ หลักวินัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์นิเวศวิทยาของพระสงฆ์

หลักวินัยจากการบัญญัติสิกขาบทที่เป็นศีล ๒๒๗ ข้อ เป็นมูลเหตุให้เกิดหลักการในการอนุรักษ์นิเวศวิทยาของพระสงฆ์ สรุปได้ดังนี้

- ก. หลักการเรื่องต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต
- ข. หลักการเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็นเท่านั้น
- ค. หลักการเรื่องสัตว์เป็นสิ่งที่มีชีวิตควรแก่การเมตตาการุณ
- ง. หลักการเรื่องการไม่ฝ่าฝืนประเพณีความเชื่อของประชาชนโดยไม่จำเป็น
- จ. หลักการเรื่องธาตุทั้ง ๔ มีเทพเจ้า

ก. หลักการเรื่องต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต จากหลักการดังกล่าว พระสงฆ์จึงตัดต้นไม้และใช้สิ่งของบางอย่างที่มาจากตัดโค่นต้นไม้ไม่ได้ เช่น ในสิกขาบทที่ ๑ ภูตคามวรรค ในปาจิตตีย์กำหนดว่าด้วยเรื่องการห้ามทำลายต้นไม้ เมื่อภิกษุชาวเมืองอาฬวีจะทำการก่อสร้างจึงได้พากันตัดต้นไม้เป็นจำนวนมากเพื่อปรับพื้นที่ ชาวบ้านพากันติเตียนด้วยถือว่าต้นไม้มีชีวิต มีอินทรีย์ พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบทไม่ให้ตัดต้นไม้ ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่ง พระฉัพพัคคีย์ (พระที่รวมกลุ่มกัน ๖ รูป) คิดว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามสวมรองเท้าไม้จึงตัดต้นตาลเล็ก ๆ แล้วเอาใบตาลมาทำรองเท้า ต้นตาลที่ถูกตัด

จึงเหี่ยวเฉา ทำให้ชาวบ้านติเตียนว่าพระสงฆ์เปื่อยเปลี่ยนสิ่งมีชีวิต พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงตรัสห้ามพระสงฆ์สวมรองเท้าที่ทำด้วยใบตาล หากกระทำถือว่าเป็นอาบัติทุกกฏนอกจากสิกขาบทที่เกี่ยวกับการห้ามตัดต้นไม้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง การก่อไฟนับว่าเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าซึ่งเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ตกในปัจจุบัน ไฟป่าได้สร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงมาก เพราะได้ทำลายทุกอย่างของระบบนิเวศวิทยาสิกขาบทข้อนี้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้และช่วยป้องกันการเกิดมลพิษทางอากาศอีกด้วย จะเห็นได้ว่าพระวินัย ๒ ข้อนี้มีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยาโดยตรง ถ้าภิกษุปฏิบัติตามและนำมาแนะนำให้ประชาชนได้เข้าใจถึงโทษภัยของการตัดไม้ ทำลายป่า และการเกิดไฟป่า ก็จะเป็นประโยชน์แก่สังคมโลกโดยแท้

ข. หลักการเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็นเท่านั้น จากหลักการนี้ พระสงฆ์ต้องใช้สิ่งของตามธรรมชาติต่าง ๆ อย่างมีก้น้อย และประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย หรือล้าสลายภูธรธรรมชาติ จะเห็นได้ว่า ครั้งหนึ่งพระสงฆ์ชาวเมืองภัททิยะ ตกแต่งประดับประดารองเท้าจนสวยงามหรูหรา เช่น รองเท้าสานด้วยหญ้า และรองเท้างัดด้วยขนสัตว์ เป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้าม พร้อมทั้งห้ามรองเท้าประเภทอื่น ๆ ด้วย เช่น รองเท้าประดับทองคำประดับเพชรพลอย และประดับดีบุก เป็นต้น หากกระทำถือเป็นอาบัติทุกกฏ การบัญญัติสิกขา บดดังกล่าว ทำให้พระสงฆ์ต้องสังวรในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็น อันเป็นการถนอมทรัพยากรเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อโลกได้ยาวนาน

ค. หลักการเรื่องสัตว์เป็นสิ่งที่ชีวิตควรแก่การเมตตากรุณา จากหลักการนี้ พระสงฆ์ต้องไม่ซื้อขังให้บุคคลอื่นฆ่าสัตว์เพื่อเอาหนังของมันมาใช้ ดังนั้นเรื่องที่พระภิกษุใจร้ายให้อูบาสก ฆ่าลูกวัวเอาหนัง ทำให้แม่วัวผู้รักลูกต้องเดินตามหนังลูกที่พระแบกไปเรื่อย ๆ เป็นที่เวทนาของคนทั่วไป พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระสงฆ์ใช้หนังสัตว์ทุกชนิดเพื่อไม่ให้เกิดการชักนำไปสู่การฆ่าสัตว์ พระวินัยดังกล่าวจึงช่วยในการอนุรักษ์สัตว์โดยทั่วไปทั้งสัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า

ง. หลักการเรื่องการไม่ฝ่าฝืนประเพณีความเชื่อของประชาชนโดยไม่จำเป็น เช่น ประชาชนเชื่อว่า ในต้นไม้มิเหวดอาศัยอยู่ พระภิกษุก็ไม่ควรตัดต้นไม้ต้น และในสิกขาบทที่ ๑๐ มุสาวาทวรรค ในปาจิตติยกัณฑ์ ห้ามขุดดินหรือใช้ให้ขุด เพราะเป็นการฝืนความรู้สึกของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่าพื้นดินมีชีวิตอันธรีรย์ ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจ และไม่เป็นที่มิตรด้วย อันทำให้เสียความสัมพันธ์ที่ดีงามต่อกันและปิดกั้นโอกาสในการเผยแผ่พุทธธรรม เช่น ในกรณีพระภิกษุชาลรัฐอาหวิ ผู้ตัดต้นไม้และขุดดิน เป็นต้น

จ. หลักการเรื่องธาตุทั้ง ๔ มีเทพเจ้าการนับถือธาตุทั้ง ๔ เป็นเสมือนหนึ่งเทพเจ้า ก็เป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ ชาวบ้านนับถือว่าเป็นพระแม่คงคา ที่ให้ประโยชน์แก่สัตว์และพืชทุกชนิดได้ใช้ดื่มกิน ในพระปาติโมกข์ สิกขาบทที่ ๓ เสดยิกัณฑ์ หมวดปกิณณกะที่ ๔ ความว่า ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่างออกจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนขะพะ (น้ำลาย) ลงในน้ำ และปรับอาบัติทุกกฏแก่ผู้ละเมิด

การทำตามพระวินัยชนิดสักแต่ทำตามสิกขาบทนั้น ย่อมไม่เกิดผลในการพัฒนาชุมชนแต่อย่างใด เพราะปัญหาของชุมชนมีอยู่มากหลาย และสิกขาบทของพระวินัยนี้ก็บัญญัติขึ้นตามหลังปัญหาที่เกิดขึ้น พระวินัยจัดเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อเมื่อพระสงฆ์เข้าใจหลักการ เหตุผล และ

เจตนาธรรมของพระวินัยอย่างถ่องแท้จนสามารถประยุกต์ การกระทำของตนเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยพุทธกาลได้อย่างเหมาะสม ไม่น้อยเกินไป จนกลายเป็นผู้มีความคิดอันคับแคบและเถรตรง และไม่มากเกินไป จนกลายเป็นผู้แปรเปลี่ยนพระวินัยตามอำเภอใจ และทำลายพระวินัยโดยไม่เจตนา

เมื่อศึกษาถึงเจตนาของศาสนาแล้ว จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนานั้นจะให้ใช้ทรัพยากรหรือให้ภิกษุอยู่กับนิเวศวิทยาอย่างทะนุถนอมมากที่สุด เพราะหากนิเวศวิทยาสูญเสียไป ชีวิตก็อยู่ไม่ได้เหมือนกัน เพราะทุกสิ่งจะมีการอาศัยซึ่งกันและกัน ดังคำที่ผู้รู้เขียนไว้ว่า "น้ำเป็นนิเวศวิทยาของโลก ป่าเป็นนิเวศวิทยาของช้างถ้ำน้ำแห่งหรือมีสารพิษ ปลามีชีวิตอยู่ไม่ได้" ถ้าป่าหมดซางก็สูญพันธุ์ฉันใดมนุษย์ก็เช่นเดียวกันที่ต้องการนิเวศวิทยา โลกมีอายุประมาณ ๔,๕๐๐ ล้านปี แต่เดิมไม่มีน้ำ ไม่มีออกซิเจน วิวัฒนาการตามกาลเวลาที่ล่วงไปช้านาน จึงเกิดสภาพนิเวศวิทยาที่เหมาะสมแก่ชีวิตจะเกิดขึ้นได้จึงเกิดสิ่งมีชีวิตขึ้น เช่น พืช สัตว์นานาพันธุ์ชีวิตต่าง ๆ มีวิวัฒนาการอยู่ช้านานจนเกิดมีมนุษย์ขึ้นเมื่อ ๑-๒ ล้านปีก่อนมีมนุษย์ ธรรมชาติทั้งหลายดำรงอยู่อย่างได้ดุลยภาพ เมื่อมีการเสียดุลยภาพ เช่น โดโนดาวหางขนาดใหญ่พุ่งชน หรือมีการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของผิวโลกอย่างมาก ก็จะมีผลกระทบกระเทือนต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ชีวิตบางชนิดสูญพันธุ์ไป เช่น ไดโนเสาร์สูญพันธุ์หลายสิบล้านปีก่อนมีมนุษย์ แต่ทุกครั้งเมื่อเสียสมดุล ธรรมชาติก็พยายามปรับตัวไปสู่สมดุลใหม่ เมื่อเกิดมีมนุษย์ขึ้นในเวลาไม่กี่ชั่วโมง มนุษย์ทำลายธรรมชาติอย่างรุนแรง เช่น ทำลายป่า ทำลายดิน ทำลายน้ำ ทำลายอากาศ ทำลายบรรยากาศของโลก วิกฤติการณ์ของนิเวศวิทยาทำให้ผู้รู้พยากรณ์ได้ว่า จะเป็นสาเหตุให้มนุษย์สูญพันธุ์ไปในอนาคต

มนุษย์ต้องอยู่กับธรรมชาติจึงจะมีความสุข ถ้าอยู่อย่างแปลกแยกจากธรรมชาติ หรือธรรมชาติเสื่อมโทรมไปก็จะขาดนิเวศวิทยาที่เป็นธรรมชาติ มีชีวิตอยู่กับนิเวศวิทยาเทียม ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกนึกคิด นิเวศวิทยาที่เป็นพิษเป็นภัย เช่น มีสารเคมีเจือปนมากทำให้เกิดอันตราย เช่น เป็นมะเร็ง มีความพิการสมองเสื่อม ภูมิคุ้มกันบกพร่อง เป็นต้น การที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่กลับทำลายธรรมชาติเสียเอง แสดงว่ามนุษย์ไม่เป็นธรรมชาติ การที่มนุษย์เป็นธรรมชาติเหมือนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ก็เพราะสมองของมนุษย์ทำให้มนุษย์โลกได้มากและมีความสามารถที่จะทำความโลภได้มาก มนุษย์จึงต้องการการศึกษาที่จะทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ หรือธรรมะ

วิกฤติการณ์ นิเวศวิทยากำลังเป็นปัญหาใหญ่ ต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ กระแสอนุรักษ์นิเวศวิทยาเป็นกระแสใหญ่ของโลก และจะใหญ่จนถึงปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เข้ามาเชื่อมโยง จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ที่ดี ที่สุดคือ พระสงฆ์พยายามศึกษาให้เข้าใจเรื่องนิเวศวิทยาและวิธีแก้ไขยังเข้าใจได้ลึกซึ้งที่สุดได้เท่าไรก็ดี จะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง ในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวที่สุดคือ ภายในบริเวณวัดถ้าวัดทุกวัดปลูกต้นไม้ให้มากที่สุด ให้สะอาดและร่มรื่นร่มเย็น ก็จะเป็นสัปปายะให้คนอยากเข้าวัด เพียงแต่ได้เข้ามาสู่นิเวศวิทยาที่สงบ สะอาด ร่มเย็น คนที่เหนื่อยเครียดจากสภาพนิเวศวิทยานอกวัด จิตใจก็จะได้สงบ มีความสุขขึ้นและใกล้พระมากขึ้น ธรรมชาติก็เป็นธรรมะและธรรมโอสถอย่างหนึ่ง คณะสงฆ์ ผู้บริหารประเทศ ผู้ว่าราชการ

จังหวัด ตลอดจนขบวนการอนุรักษ์นิเวศวิทยา ควรร่วมกันรณรงค์ให้มีการสร้างนิเวศวิทยาที่ดีในวัดทุกวัดทั่วประเทศ

การมีบทบาทเป็นผู้นำในการอนุรักษ์นิเวศวิทยาของพระสงฆ์ เป็นบทบาทที่อนุโลมเข้ากันได้กับพระพุทธโอวาทในคราวที่ส่งพระสาวกออกประกาศศาสนาในครั้งแรก โดยพระผู้ประกาศศาสนาได้รับสั่งกับภิกษุ ๖๐ รูป เหล่านี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายมีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม^๖

สรุปว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนา จะมีความแตกต่างในหลักธรรมคำสอนบางประการ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ทั้งสองศาสนามีหลักธรรมที่เหมือนกัน เช่น หลักของความรัก ความเมตตา ในคัมภีร์ไบเบิล ของคริสต์ศาสนา กล่าวถึงคุณธรรมที่สำคัญไว้ตอนหนึ่งว่า “ความรักเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด” นักบุญเปาโล เปรียบเทียบความรักเหมือนกับร่างกายคนเราตอนหนึ่งว่า “..ความรักเป็นเหมือนชีวิตในร่างกายมนุษย์เรา อวัยวะทุกส่วนมีความสัมพันธ์กัน โดยธรรมชาติ หากส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายเจ็บ อวัยวะส่วนอื่น ๆ ก็พลอยเจ็บไปด้วย...” จากคำกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ โดยมองว่าเมื่อธรรมชาติได้รับความเดือดร้อน หรือถูกเบียดเบียน ก็ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ทันทีไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ในคริสต์ศาสนาจึงเน้นหนักในการสอนหลักธรรมเรื่อง “ความรัก ความเมตตา” ซึ่งเป็นทางรอดของโลกหรือของมนุษย์ และในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่เกี่ยวกับหลักเมตตาธรรม ดังพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า “เมตตาธรรม คำจุนโลก” ความกตัญญูกตเวทิตี เป็นหัวข้อธรรมที่ให้ความรู้และการตอบแทนคุณ ความกตัญญูกตเวทิตี คือ การรู้คุณค่าของนิเวศวิทยาทางธรรมชาติและตอบแทนคุณ โดยการอนุรักษ์ถนอมธรรมชาติ พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้กตัญญูต่อนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ ผู้ใดได้รับประโยชน์จากนิเวศวิทยาทางธรรมชาติแล้ว ยังคิดทำลายอีก ผู้นั้นเป็นคนที่ทรยศต่อมิตร โลก คือ หมู่สัตว์ รวมทั้งธรรมชาติและนิเวศวิทยา

๔.๒.๓ บทบาทของนักบวชในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในการอนุรักษ์นิเวศวิทยา

คริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเป็นศาสนากลุ่มเซมิติก โดยยึดบทบัญญัติ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนา มีพระยะโฮวาห์ เป็นพระเจ้าองค์เดียวกัน มีหัวหน้าเผ่าเซมิติกนามว่า อับราฮัม ทั้งชาวยิวและชาวคริสต์ต่างก็นับถืออับราฮัม เป็นบิดาแห่งศรัทธา พระเยซูเสด็จมาของศาสนาคริสต์ ก็เป็นชาวยิว คำสอนของคริสต์ศาสนาส่วนใหญ่ก็ดัดแปลงมาจากยิว ลัทธิ ประเพณี คัมภีร์ เทวะ

^๖วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

โองการ อีกทั้งบทบัญญัติต่าง ๆ โดยเฉพาะความเชื่อของศาสนายิว-คริสต์ศาสนา ที่ปรากฏในคัมภีร์ปฐมกาลและคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิมนั้น ได้แบ่งแยกความแตกต่างอย่างสุดขั้ว ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยมองมนุษย์เป็นนายของโลกธรรมชาติ ทำที่นี้พิจารณาจากจักรวาลวิทยา ที่ระบุว่ามนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาจากฉายาของพระเจ้า และให้มนุษย์เป็นนายและครอบงำสัตว์ต่าง ๆ มนุษย์จะจัดการกับสัตว์เหล่านั้นอย่างไรก็ได้ แนวคิดมองมนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง มนุษย์มีค่าในตัวเอง สิ่งอื่นมีคุณค่าก็เพียงแต่นำประโยชน์มาให้แก่มนุษย์เท่านั้น ความผิดทางจริยธรรมของการกระทำถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตของการกระทำระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น หากมนุษย์ผู้หนึ่งถูกกล่าวหาว่าทำผิดจริยธรรมที่ได้ก่อให้เกิดมลพิษในแม่น้ำลำธาร ความผิดนี้จะต้องมองในแง่เป็นความผิดที่มนุษย์ผู้หนึ่งกระทำต่อมนุษย์อีกผู้หนึ่งเป็นการทำร้ายมนุษย์อีกผู้หนึ่ง โดยการกระทำโดยสิ่งที่เขาพึงมีพึงได้ สิ่งที่เขาพึงมีพึงได้ คือ สถานะนิเวศวิทยาทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการมีชีวิตที่ดี ความผิดครั้งนี้มิได้เป็นความผิดที่กระทำต่อสถานะนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ ผู้ที่ถูกทำร้ายมิใช่สถานะนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ แต่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น ภูมิปัญญาของชาวคริสต์ จึงเป็นตัวละครสำคัญที่ต้องรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม

นักเทวนิยมทางคริสต์ศาสนา ที่สำคัญหลายท่านมองธรรมชาติถูกพระเจ้าสร้างขึ้นมา เพื่อรับใช้มนุษย์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ เชื่อว่าพันธสัญญา หน้าที่หรือความถูกต้องทางศีลธรรมจำกัดอยู่ในแวดวงมนุษย์เท่านั้น ดังที่Saint Augustine กล่าวว่า “..พระเยซูเจ้าเองก็ได้ทรงแสดงให้เห็นว่าการหยุดยั้งจากการฆ่าสัตว์ และหยุดยั้งจากการทำลายพืช เป็นความคิดที่งมงายเนื่องจากพระองค์ตัดสินว่า ไม่มีสิทธิอะไรเลยที่เรา สัตว์ และพืช มีอยู่ร่วมกัน”^๗

Saint Augustine พยายามอธิบายว่า ไม่จำเป็นจะต้องนำมาตราฐานการวัดทางศีลธรรมอันเป็นมาตรฐานวัดความถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ต่อมนุษย์ไม่ควรนำมาตราฐานนี้ไปใช้วัดระหว่างมนุษย์กับสัตว์ หรือต่อสิ่งของต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติ ผู้วิจัยเห็นว่า การกล่าวเช่นนั้นเป็นการกล่าวให้มนุษย์สูงกว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่มีสิทธิที่จะมาเสมอเหมือนมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นนายของสรรพสิ่งทั้งหลาย ซึ่งในปฐมกาลและคัมภีร์พันธสัญญาเดิม กล่าวถึงเอกลักษณ์ของมนุษย์ที่ถูกสร้างในพระฉายาของพระเจ้า อันหมายถึง สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติและนิเวศวิทยา

ศาสนาคริสต์ถือว่ามนุษย์และสรรพสิ่งในโลก เป็นสิ่งที่พระเจ้าผู้ทรงอำนาจ สร้างขึ้นมาจากความว่างเปล่า มนุษย์และสรรพสิ่งในโลกหาได้มีความยิ่งใหญ่ และมีความสมบูรณ์ดุจพระเจ้าเป็นเจ้าไม่ ส่วนโลกและสรรพสิ่งในโลกนั้น มีความจำกัดต้องอาศัยอำนาจของพระเจ้าผู้สร้าง จึงเกิดขึ้นได้ และดำรงอยู่ได้ในโลก จึงหาได้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ตลอดเวลา อย่างพระเจ้าผู้สร้างไม่ โลกจึงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และสูญสิ้นไป ลักษณะของความไม่สมบูรณ์ต่าง ๆ ของโลก ที่เป็นสภาพที่ไม่น่าพึงปรารถนาจึงเป็นสภาพที่จำเป็น และเป็นสภาพพื้นฐานที่โลกและสรรพสิ่งในโลกไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หรือกล่าวได้ว่าเป็นความชั่วร้ายอันเนื่องมาจากสภาพที่เป็นสิ่งที่ถูกสร้าง ซึ่งไม่ได้เกิดจากน้ำมือของมนุษย์โดยตรง เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด โรคระบาด ลมพายุ การพิการของร่างกาย เป็นต้น ศาสนาคริสต์สอนว่า ความเลวร้ายต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ก็เพราะพระเจ้าทรงลงโทษมนุษย์ เพราะ

^๗ Saint Augustine, *Biocentric egalitarianism Environmental ethics: Reading in the theory and application*, (Boston : Jones and Barlett Publishers. Routledge, 1966), p.107.

มนุษย์ทำบาปและทรยศ ต่อพระองค์ ไม่เชื่อฟังพระองค์ ประพฤติเลวร้าย ปราศจากความรักและความศรัทธาต่อพระองค์ ไม่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ จึงทำโทษมนุษย์ให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้แต่เบื้องต้น และพระเจ้ายังทำการลงโทษอย่างอื่นอีก

ดังแสดงไว้ในคัมภีร์พระคริสต ที่กล่าวยืนยัน ความหมายของความชั่วร้ายตามธรรมชาติ เช่น เมื่อพระเจ้าเป็นเจ้าทรงทราบว่าเอวาทำบาป พระองค์ตรัสกับเอวาว่า “เราจะเพิ่มความทุกข์ลำบากขึ้นมากมาย ในเมื่อเจ้ามีครรภ์และคลอดบุตร ” แล้วพระองค์ทรงสาปหญิงนั้นว่า “ให้กายาลำบากยากใจพรั่น ในเวลาที่เจ้านี้จักมีครรภ์ เจ็บปวดสั้นยามคลอดตลอดกาย..” ทรงลงโทษให้ผู้หญิงมีความทุกข์ ความเจ็บปวดเวลาคลอดบุตร และเป็นธรรมชาติที่สตรีหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงแม้ไม่ต้องการจะมีความทุกข์และความเจ็บปวดเช่นนั้น และถ้าท่านทำความชั่วละทิ้งพระเจ้า พระองค์จะนำความพิณาศมาสู่ท่าน ท่านจะเกิดความเดือดร้อนวุ่นวายไม่ว่าท่านจะทำอะไร จนกระทั่งถูกทำลายไปหมดสิ้นอย่างรวดเร็ว พระองค์จะ让您เป็นโรคร้ายจนกระทั่งไม่มีใครเหลืออยู่เลยในแผ่นดินที่ท่านจะเข้าไปยึดครองนั้น พระเจ้าเป็นผู้จะทรงลงโทษท่านด้วย โรคติดต่อ ด้วยการอักเสบและไข้ พระองค์จะให้เกิดความแห้งแล้ง แมลงทำลายและเกิดโรคเชื้อราทำลายพืชของท่าน ความพิณาศเหล่านี้จะเกิดกับพวกท่าน จนกระทั่งพวกท่านล้มตายไป จะไม่มีฝน พื้นดินจะแห้งแข็งประดุจเหล็ก พระเจ้าเป็นผู้จะทรงส่งพายุฝุ่นทรายมาแทนฝนจนกระทั่งพวกท่านถูกทำลายจนหมดสิ้น...พระเจ้าเป็นผู้จะทรงบันดาลให้ท่านเป็นผีดังที่ให้เกิดแก่ชาวอียิปต์ ตามตัวของพวกท่านจะมีแผลตกสะเก็ดและคันรักษาเท่าใดก็ไม่หาย

สรุปว่า มโนทัศน์พระพุทธานุศาสนานาเถรวาทกับคริสต์ศาสนากับการอนุรักษ์นิเวศวิทยา พระพุทธานุศาสนานาเถรวาทมองว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และระบบนิเวศ เพราะมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยนิเวศวิทยาเป็นปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตอยู่หรือเลี้ยงชีพเสมอ หลักแนวคิดให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้วยความทะนุถนอม เท่าที่จำเป็นแก่การยังชีพ รวมทั้งมีข้อห้ามที่ช่วยในการอนุรักษ์หรือรักษานิเวศวิทยาในลักษณะต่าง ๆ เช่น ห้ามการฆ่าสัตว์ ห้ามตัดต้นไม้ ตลอดจนการทำความสกปรกให้เกิดขึ้นกับนิเวศวิทยาพระพุทธานุศาสนานาเถรวาทถือว่า นิเวศวิทยาที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งลักษณะการมองเช่นนี้เป็นการสร้างจิตสำนึก อันประกอบด้วยเมตตาและความกตัญญูทุกเวทิต่อนิเวศวิทยา และจำทำให้เกิดความตั้งใจ ดูแลรักษานิเวศวิทยาอย่างจริงจัง โดยการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธานุศาสนานาเถรวาทด้วยความเคารพและแสดงออกโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

สำหรับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกมองโลกธรรมชาติเป็นเพียงแหล่งผลประโยชน์ของมนุษย์ โดยถือว่ามนุษย์มีอำนาจที่จะสามารถจัดการและครอบงำทุกสิ่งในโลกของธรรมชาติและนิเวศวิทยาได้ การควบคุมและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา ให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยมีความเชื่อที่ว่า พระเจ้าได้สร้างให้มนุษย์เป็นนาย ให้ธรรมชาติเป็นบ่าว มนุษย์จึงมีสิทธิที่จะจัดการกับธรรมชาติ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติกับธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกับมนุษย์ เพราะถือว่า นิเวศวิทยาเป็นเพียงผลผลิตที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และมนุษย์ควรดูแลรักษาหวงแหนเพื่อตอบแทนแสดงความกตัญญูที่มีต่อพระเจ้าเช่นกัน

ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา ก็ยังคงอนุรักษ์ไว้เพื่อผลประโยชน์และความอยู่รอดแก่มนุษย์เป็นสำคัญ ให้มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา การอนุรักษ์นิเวศวิทยาของคริสต์ศาสนา แม้จะมีการยอมดูแลนิเวศวิทยา ก็เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่กระทบต่อมนุษย์ การอนุรักษ์เพื่อไม่ให้มนุษย์ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ในการอุปโภค บริโภค และทั้งให้เกิดประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงด้านคุณภาพชีวิต มนุษย์ต้องอนุรักษ์เพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ตลอดไป

๔.๓ เปรียบเทียบหลักธรรมคำสอนนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก

พระพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนา จะมีความแตกต่างในหลักธรรมคำสอนบางประการ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ทั้งสองศาสนามีหลักธรรมที่เหมือนกัน เช่น หลักของความรัก ความเมตตา ความกตัญญูรู้คุณ ตัวอย่างเช่น ในพระคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ศาสนา กล่าวถึงคุณธรรมที่สำคัญไว้ตอนหนึ่งว่า “ความรักเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด” นักบุญเปาโลได้เปรียบเทียบความรักเหมือนกับร่างกายคนเรา^{๑๒} ตอนหนึ่งว่า “..ความรักเป็นเหมือนชีวิตในร่างกายมนุษย์เรา อวัยวะทุกส่วนมีความสัมพันธ์กัน โดยธรรมชาติ หากส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายเจ็บ อวัยวะส่วนอื่น ๆ ก็พลอยเจ็บไปด้วย...”

จากคำกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ โดยมองว่าเมื่อธรรมชาติได้รับความเดือดร้อน หรือถูกเบียดเบียน ก็ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ทันทีที่ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ในคริสต์ศาสนาจึงเน้นหนักในการสอนหลักธรรมเรื่อง “ความรัก ความเมตตา” ซึ่งเป็นทางรอดของโลกหรือของมนุษย์ และในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่เกี่ยวกับหลักเมตตาธรรม ดังพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า “เมตตาธรรม คำจุนโลก”

ความกตัญญูทเวทิตี เป็นหัวข้อธรรมที่ให้ความรู้และการตอบแทนคุณ ความกตัญญูทเวทิตี คือ การรู้คุณค่าของนิเวศวิทยาทางธรรมชาติและตอบแทนคุณ โดยการอนุรักษ์ถนอมธรรมชาติ พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้กตัญญูต่อนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ ผู้ใดได้รับประโยชน์จากนิเวศวิทยาทางธรรมชาติแล้ว ยังคิดทำลายอีก ผู้นั้นเป็นคนทรยศต่อมิตร โลก คือ หมู่สัตว์ รวมทั้งธรรมชาติและนิเวศวิทยา

พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้คนดูแลรักษานิเวศวิทยา โดยเฉพาะป่าไม้ เพราะป่าไม้เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทที่จะช่วยส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ช่วยดูแลรักษาป่าไม้ โดยผ่านความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ จนสามารถนำมาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้และแนวทางในการอนุรักษ์สัตว์ป่าได้

สำหรับคริสต์ศาสนานั้น มองโลกธรรมชาติเป็นเพียงแหล่งผลประโยชน์ของมนุษย์ โดยถือว่ามนุษย์มีอำนาจที่จะสามารถจัดการและครอบงำทุกสิ่งในโลกของธรรมชาติและนิเวศวิทยาได้ การ

^{๑๒} ครค ๑๒ :๒๕-๒๕.

ควบคุมและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา ให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยมีความเชื่อที่ว่า พระเจ้าได้สร้างให้มนุษย์เป็นนาย ให้ธรรมชาติเป็นบ่าว มนุษย์จึงมีสิทธิที่จะจัดการกับธรรมชาติ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติกับธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกับมนุษย์ เพราะถือว่านิเวศวิทยาเป็นเพียงผลผลิตที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์

นักเทวนิยมทางคริสต์ศาสนา ที่สำคัญหลายท่านมองธรรมชาติถูกพระเจ้าสร้างขึ้นมา เพื่อรับใช้มนุษย์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ เชื่อว่าพันธสัญญา หน้าที่หรือความถูกต้องทางศีลธรรมจำกัดอยู่แต่ในแวดวงมนุษย์เท่านั้นเชื่อว่า “..พระเยซูเจ้าเองก็ได้ทรงแสดงให้ว่าการหยุดยั้งจากการฆ่าสัตว์ และหยุดยั้งจากการทำลายพืช เป็นความคิดที่มงาม เนื่องจากพระองค์ตัดสินว่า ไม่มีสิทธิอะไรเลยที่เรา สัตว์ และพืช มีอยู่ร่วมกัน”

Saint Augustineพยายามอธิบายว่า ไม่จำเป็นจะต้องนำมาตราฐานการวัดทางศีลธรรมอันเป็นมาตรฐานวัดความถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ต่อมนุษย์ไม่ควรนำมาตราฐานนี้ไปใช้วัดระหว่างมนุษย์กับสัตว์ หรือต่อสิ่งของต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติ ผู้วิจัยเห็นว่า การกล่าวเช่นนั้นเป็นการกล่าวให้มนุษย์สูงกว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่มีสิทธิที่จะมาเสมอเหมือนมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นนายของสรรพสิ่งทั้งหลาย ซึ่งในปฐมกาลและคัมภีร์พันธสัญญาเดิม กล่าวถึงเอกลักษณ์ของมนุษย์ที่ถูกสร้างในพระฉายาของพระเจ้า อันหมายถึง สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติและนิเวศวิทยา

๔.๔ สรุป

พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และระบบนิเวศ เพราะมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตอยู่หรือเลี้ยงชีพเสมอ หลักแนวคิดให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้วยความทะนุถนอม เท่าที่จำเป็นแก่การยังชีพ รวมทั้งมีข้อห้ามที่ช่วยในการอนุรักษ์หรือรักษาสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ เช่น ห้ามการฆ่าสัตว์ ห้ามตัดต้นไม้ ตลอดจนการทำ ความสกปรกให้เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและถือว่า สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและนิเวศวิทยาที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งลักษณะการมองเช่นนี้เป็นการสร้างจิตสำนึก อันประกอบด้วยเมตตาและความกตัญญูต่เวที ต่อสิ่งแวดล้อม และจำทำให้เกิดความตั้งใจ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง โดยการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยความเคารพและแสดงออกโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

สำหรับคริสต์ศาสนานั้น มองโลกธรรมชาติเป็นเพียงแหล่งผลประโยชน์ของมนุษย์ โดยถือว่ามนุษย์มีอำนาจที่จะสามารถจัดการและครอบงำทุกสิ่งในโลกของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ การควบคุมและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยมีความเชื่อที่ว่า พระเจ้าได้สร้างให้มนุษย์เป็นนาย ให้ธรรมชาติเป็นบ่าว มนุษย์จึงมีสิทธิที่จะจัดการกับธรรมชาติ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติกับธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกับมนุษย์ เพราะถือว่าสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงผลผลิตที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์

ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็ยังคงอนุรักษ์ไว้เพื่อผลประโยชน์และความอยู่รอดแก่มนุษย์เป็นสำคัญ ให้มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของคริสต์ศาสนา แม้จะมีการยอมดูแลสิ่งแวดล้อม ก็เพื่อไม่ให้

เกิดปัญหาที่กระทบต่อมนุษย์ การอนุรักษ์เพื่อไม่ให้มนุษย์ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ในการอุปโภค บริโภค และทั้งให้เกิดประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงด้านคุณภาพชีวิต มนุษย์ต้องอนุรักษ์เพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ตลอดไป

พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่านิเวศวิทยาที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งลักษณะการมองเช่นนี้เป็นการสร้างจิตสำนึก อันประกอบด้วย เมตตาและความกตัญญูกตเวที ต่อนิเวศวิทยา และจำทำให้เกิดความตั้งใจ ดูแลรักษานิเวศวิทยาอย่างจริงจัง โดยการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทเถรวาท ด้วยความเคารพและแสดงออกโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันพระพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวคำสอนที่ถือว่ามาจากธรรมชาติ และเป็นมิตรต่อนิเวศวิทยาในพระไตรปิฎกจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับป่าไม้และธรรมชาติอยู่มากมาย จากการศึกษาพุทธประวัติทำให้เราทราบว่าพระพุทธองค์ทรงใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในป่า และป่าจึงมีความสัมพันธ์กับพระพุทธองค์อย่างมาก เป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงประสูติ เป็นแหล่งที่พระองค์ทรงค้นพบสัจธรรมหรือการตรัสรู้ และเป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน

ตามแนวคิดของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคatholicตามแนวคิดทางนิเวศวิทยามีองค์ประกอบ ๓ องค์ประกอบได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้า มนุษย์ และโลกธรรมชาติ ซึ่งจะเห็นการวางความสูงต่ำดังนี้คือ มีพระเจ้าอยู่เหนือมนุษย์ มนุษย์อยู่เหนือโลกธรรมชาติ มนุษย์ในฐานะที่ถูกสร้างในพระฉายาของพระเจ้ากลายเป็นสิ่งที่มีจุดหมายในตัวเอง มีคุณค่าในตัวเอง และในเมื่อสิ่งต่าง ๆ ในโลกถูกสร้างในลักษณะเช่นนี้ ทำให้หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์และครอบครอง และจากความสามารถทางเหตุผลของมนุษย์มิได้มีเพียงแต่จะทำให้มนุษย์ต่างจากสิ่งอื่น แต่ยังทำให้คุณค่าในตัวมนุษย์เหนือสิ่งอื่น ๆ อีกด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาการคิดครอบครองธรรมชาติและนำธรรมชาติมาใช้อย่างกว้างขวางและไม่เห็นคุณค่าเพราะด้วยความคิดที่ว่าตนเป็นเจ้าของธรรมชาติ

จากความคิดดังกล่าวการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยาของคริสต์ศาสนาก็ยังคงอนุรักษ์ไว้เพื่อผลประโยชน์และความอยู่รอดแก่มนุษย์เป็นสำคัญ ให้มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา การอนุรักษ์นิเวศวิทยาของคริสต์ศาสนา แม้จะมีการยอมดูแลนิเวศวิทยา ก็เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่กระทบต่อมนุษย์ การอนุรักษ์เพื่อไม่ให้มนุษย์ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ในการอุปโภค บริโภค และทั้งให้เกิดประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงด้านคุณภาพชีวิต มนุษย์ต้องอนุรักษ์เพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ตลอดไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกผู้จัดทำได้กำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบไว้ ๓ ประเด็นหลัก ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความหมายนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาความหมายนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ๓) เพื่อเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการศึกษาเพื่อดำเนินการวิจัยออกเป็น ๓ หัวข้อ ดังนี้ ๑) ความหมายระบบนิเวศวิทยา ๒) พระวินัย-วิถีชีวิตนักบวชที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยา ๓) หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยา การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และกำหนดขอบเขตของการวิจัย ในเรื่องศึกษาวิเคราะห์นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก โดยการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนิเวศวิทยา ส่วนในทางคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากพระคัมภีร์คาทอลิก ฉบับสมบูรณ์ (Thai Catholic Bible Complete Version) ภาคพันธสัญญาเดิม และภาคพันธสัญญาใหม่ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลสามารถสรุปผลการทำวิทยานิพนธ์ได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ ๑ พบว่า ในการศึกษาด้านนิเวศวิทยานั้นถือว่ามนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ คือ เป็นสิ่งมีชีวิตและผลิตอาหารเองไม่ได้ ทำหน้าที่เป็นผู้บริโภค (Consumer) หากพฤติกรรมของมนุษย์มีขีดจำกัดอยู่เพียงเพื่อดำรงชีวิต คือ กิน ถ่าย หลับ นอนและสืบพันธุ์เช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ ในทางชีวภาคแล้ว คงไม่เกิดปัญหานิเวศวิทยาอย่างใหญ่หลวงดังในปัจจุบัน แต่ด้วยเหตุที่มนุษย์มีข้อแตกต่างจากสัตว์อื่น คือ มีมันสมองที่มีวิวัฒนาการสูงจนสามารถคิดดัดแปลงธรรมชาติและประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ขึ้นใช้สอยเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้กับตนเอง และต้องการเอาชนะธรรมชาติในบางเรื่อง เช่น รั้น ก็ผลิตเครื่องปรับอากาศ เย็น ก็ผลิตเครื่องทำความร้อน มีด ก็ผลิตกระแสไฟฟ้าให้เกิดแสงสว่าง จึงเกิดปัญหาติดตามมามากมาย เพราะพฤติกรรมของมนุษย์ได้ละเลยกฎพื้นฐานของระบบนิเวศวิทยามากขึ้น จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมอันเป็นองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบนิเวศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อกลับมาคุกคามการดำรงชีวิตของมนุษย์เองในรูปวิกฤติการณ์ทางนิเวศวิทยาอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ มนุษย์จึงเริ่มตื่นตัวและพยายามหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

พระพุทธเจ้านอกจากจะใช้ป่าเป็นที่พำนักอาศัยแล้ว พระองค์ยังได้ใช้ป่าเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมแก่สาวกของพระองค์ด้วย เพราะว่าพระองค์ทราบว่าการยกเอาธรรมชาติของป่าเท่านั้นมาเป็นตัวอย่างในการสอนธรรมจะทำให้การสอนได้ผลเป็นอย่างดี เพราะธรรมชาติเป็นสิ่งที่เป็นอย่างจริง แสดงออกมาให้ปรากฏอย่างไม่มีมายาจึงทำให้สาวกของพระองค์เข้าใจได้ง่ายและเห็นสัจธรรมได้อย่างรวดเร็ว เช่น เรื่องใบไม้กำมือเดียว เปรียบเทียบกับใบไม้ทั้งป่า อันหมายถึงธรรมที่พระองค์นำมาสอนเหล่าสาวก เพื่อให้บรรลุสัจจะธรรมพ้นจากความทุกข์นั้น เมื่อเปรียบเทียบกับธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ซึ่งมีอยู่อย่างมากมายนั้น มีเพียงกำมือเดียวเท่านั้นที่นำมาสอน แม้บางครั้งเพื่อให้สาวกของพระองค์มองเห็นอันสังค์ของการอยู่ป่าว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการฝึกอบรมจิตใจและพัฒนาตนเองได้อย่างไร เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความรื่นรมย์ ชื่นชมความงามของธรรมชาติ การมีความสุขใจ และน้อมนำจิตเข้าสู่สมาธิ พระพุทธเจ้าจะทรงตรัสเล่าเรื่องเมื่อคราวที่พระองค์เสด็จออกแสวงหาโพธิญาณ ตามในพุทธประวัติอันแสดงถึงความงดงามของธรรมชาติ

วัตถุประสงค์ที่ ๒ พบว่า คริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก เกิดจากความเชื่อ ว่ามีพระเจ้าองค์เดียว และเป็นศาสนาที่สืบเนื่องมาจากศาสนายิว หรือเกิดจากการปฏิรูปลักษณะคำสอนของศาสนายิว โดยยอมรับนับถือพระคัมภีร์เก่า หรือพันธสัญญาของศาสนายิวและในขณะเดียวกันนั้น ก็ทำให้เกิดการปฏิรูปจนกลายเป็นคัมภีร์ใหม่หรือพันธสัญญาใหม่ทั้งสองคัมภีร์รวมกันเรียกว่าพระคัมภีร์ไบเบิล เพราะฉะนั้น เมื่อพูดถึงคัมภีร์ไบเบิล จะต้องเข้าใจว่าเป็นคัมภีร์ทั้งศาสนายิว และของคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก คำสอนหลัก ๆ ของคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก คือ ให้ทุกคนมีจิตที่ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณา เสียสละ และรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรักและทำร้ายตน ให้มีความรักต่อคนอื่น ๆ เหมือนกับตัวเอง รวมทั้งให้รักพระเจ้าอย่างสุดความคิดและสุดกำลังของตน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก โดยมี พระเยซูเป็นพระศาสดาของคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก

คริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิกเชื่อว่าพระยะโฮวาห์ทรงสร้างโลก และสรรพสิ่งจากความว่างเปล่า คือ มิได้สร้างจากสิ่งที่เห็นได้หรือจากวัตถุใด ๆ พระองค์ทรงสร้างด้วยพระดำรัส ด้วยฤทธิ์อำนาจของพระองค์ มีกล่าวได้ในพระคัมภีร์อย่างชัดเจน ว่าสรรพสิ่งทั้งปวงรวมทั้งโลกและมนุษย์เกิดจากการสร้างของพระเจ้าทั้งสิ้นในคัมภีร์ได้กล่าวถึงการสร้างของพระองค์ตามลำดับ

ในคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก ปรากฏคำสอนว่าด้วยธรรมชาติ ซึ่งเป็นนิเวศวิทยาที่ถูกสร้างมาเพื่อเป็นสมบัติของมนุษย์โดยเฉพาะ มนุษย์มีหน้าที่หวงแหนในสิ่งที่พระเจ้าประทานให้เพื่ออำนวยความสะดวกของมนุษย์ มนุษย์จึงเป็นผู้รักษา โดยไม่ทำลายนิเวศวิทยา เป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ประทานให้ตั้งแต่วันสร้างโลก ทรงรักโลก รักมนุษย์ ดังในคัมภีร์พันธสัญญาเดิม กล่าวว่า พระเจ้าสร้างธรรมชาติต่าง ๆ คือ ดิน ฟ้า อากาศ สรรพสัตว์น้อยใหญ่ บนบก ในทะเล ในอากาศ เป็นต้น หลังจากนั้น พระองค์ทรงสร้างมนุษย์ แล้วมอบนิเวศวิทยาและธรรมชาติทั้งปวงให้แก่มนุษย์ปกครอง มีอำนาจเหนือสิ่งเหล่านั้น ในฐานะเป็นเจ้าของ และพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ตามแบบฉายาของพระเจ้า จึงทำให้คำสอนของคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิกมีพื้นฐานเกี่ยวกับพระเจ้า มนุษย์และโลก พระเจ้าทรงมีพระประสงค์ที่จะไถ่กู้โลกทั้งหมด มิใช่เพียงมนุษย์เท่านั้น และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพียงสิ่งที่มีอยู่หรือภาวะของมนุษย์ถูกสร้างขึ้นมารับใช้และรักพระเจ้า คัมภีร์ไบเบิลและธรรมเนียมประเพณีของ

พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา จะมีความแตกต่างในหลักธรรมคำสอนบางประการ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ทั้งสองศาสนามีหลักธรรมที่เหมือนกัน เช่น หลักของความรัก ความเมตตา ในคัมภีร์ไบเบิล ของคริสต์ศาสนา กล่าวถึงคุณธรรมที่สำคัญไว้ตอนหนึ่งว่า “ความรักเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด” นักบุญเปาโลเปรียบเทียบความรักเหมือนกับร่างกายคนเราตอนหนึ่งว่า “..ความรักเป็นเหมือนชีวิตในร่างกายมนุษย์เรา อวัยวะทุกส่วนมีความสัมพันธ์กัน โดยธรรมชาติ หากส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายเจ็บ อวัยวะส่วนอื่น ๆ ก็พลอยเจ็บไปด้วย...”

จากคำกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ โดยมองว่าเมื่อธรรมชาติได้รับความเดือดร้อน หรือถูกเบียดเบียน ก็ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ทันทีที่ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ในคริสต์ศาสนาจึงเน้นหนักในการสอนหลักธรรมเรื่อง “ความรัก ความเมตตา” ซึ่งเป็นทางรอดของโลกหรือของมนุษย์ และในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่เกี่ยวกับหลักเมตตาธรรม ดังพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า “เมตตาธรรม คำจุนโลก” ความกตัญญูกตเวที เป็นหัวข้อธรรมที่ให้ความรู้และการตอบแทนคุณ ความกตัญญูกตเวที คือ การรู้คุณค่าของนิเวศวิทยาทางธรรมชาติและตอบแทนคุณ โดยการอนุรักษ์ถนอมธรรมชาติ พระพุทธศาสนาสอนให้กตัญญูต่อนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ ผู้ใดได้รับประโยชน์จากนิเวศวิทยาทางธรรมชาติแล้ว ยังคิดทำลายอีก ผู้นั้นเป็นคนทรยศต่อมิตร โลก คือ หมู่สัตว์ รวมทั้งธรรมชาติและนิเวศวิทยา

พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และระบบนิเวศ เพราะมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยนิเวศวิทยาเป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตอยู่หรือเลี้ยงชีพเสมอ หลักแนวคิดให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้วยความทะนุถนอม เท่าที่จำเป็นแก่การยังชีพ รวมทั้งมีข้อห้ามที่ช่วยในการอนุรักษ์หรือรักษานิเวศวิทยาในลักษณะต่าง ๆ เช่น ห้ามการฆ่าสัตว์ ห้ามตัดต้นไม้ ตลอดจนการทำ ความสกปรกให้เกิดขึ้นกับนิเวศวิทยา พระพุทธศาสนาถือว่า นิเวศวิทยาที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งลักษณะการมองเช่นนี้เป็นการสร้างจิตสำนึก อันประกอบด้วย เมตตาและความกตัญญูกตเวที ต่อนิเวศวิทยา และจำทำให้เกิดความตั้งใจ ดูแลรักษานิเวศวิทยาอย่างจริงจัง โดยการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยความเคารพและแสดงออกโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

สำหรับคริสตศาสนานั้น มองโลกธรรมชาติเป็นเพียงแหล่งผลประโยชน์ของมนุษย์ โดยถือว่ามนุษย์มีอำนาจที่จะสามารถจัดการและครอบงำทุกสิ่งในโลกของธรรมชาติและนิเวศวิทยาได้ การควบคุมและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา ให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยมีความเชื่อที่ว่า พระเจ้าได้สร้างให้มนุษย์เป็นนาย ให้ธรรมชาติเป็นบ่าว มนุษย์จึงมีสิทธิที่จะจัดการกับธรรมชาติ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติกับธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกับมนุษย์ เพราะถือว่านิเวศวิทยาเป็นเพียงผลผลิตที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์

ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา ก็ยังคงอนุรักษ์ไว้เพื่อผลประโยชน์และความอยู่รอดแก่มนุษย์เป็นสำคัญ ให้มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา การอนุรักษ์นิเวศวิทยาของคริสต์ศาสนา แม้จะมีการยอมดูแลนิเวศวิทยา ก็เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่กระทบต่อมนุษย์ การอนุรักษ์เพื่อไม่ให้มนุษย์ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ในการ

อุปโลก บริโลก และทั้งให้เกิดประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงด้านคุณภาพชีวิต มนุษย์ จำเป็นต้องอนุรักษ์เพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ตลอดไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ควรมีการนำหลักการของการศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชน และการเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกของการรักษัธรรมชาติ ก่อให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมในสังคม และทำให้มนุษย์มีการรักและห่วงใยในระบบนิเวศควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการอนุรักษ์นิเวศวิทยา ต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไป

๑) ควรมีการทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก” ในเชิงปริมาณ เพื่อได้ทราบการดูแลสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ การอนุรักษ์นิเวศวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาทกับนิเวศวิทยาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

๒) ควรมีการทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการอนุรักษ์นิเวศวิทยาของนักบวชในพระพุทศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก” เพื่อได้ทราบวิถีชีวิตในการพึ่งพานิเวศวิทยาของนักบวชในพระพุทศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเดิปปิฎก ๒๕๒๕.** กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตธรรม แผนกพระคัมภีร์. **พระคัมภีร์คาทอลิก ฉบับสมบูรณ์ (Thai Catholic Bible Complete Version) ภาคพันธสัญญาเดิม และภาคพันธสัญญาใหม่.**

กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตธรรม แผนกพระคัมภีร์, ๒๐๑๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรรณิการ์ พรหมเสาร์. **พระพุทธศาสนากับการเยียวยาธรรมชาติ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

กิตติภูมิ มีประดิษฐ์, ผศ. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : โรงพิมพ์ Sr Printing, ๒๕๔๓.

คาร์โล คาร์เรโต. **สำคัญที่ความรัก.** แปลโดย อ. ประคิด ชุมสายฯ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่, ๒๐๐๗.

แคลเรนส์ จอร์แดน. **คำเทศนาบนภูเขา.** แปลโดย ปกัศรา เกตุอุดม. กรุงเทพมหานคร : คณะแบปติสต์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๗.

คุณพ่อฟรังซิส ไรซ์ชดบ. **พระหฤทัยของพระเยซูเจ้ามิติเชิงเทววิทยา.** กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดยคณะภคินีพระหฤทัยของพระเยซูเจ้าแห่งกรุงเทพมหานคร, ๒๐๐๗.

คุณพ่ออัง จักแมง. **อัตลักษณ์คาทอลิก.** แปลโดย เพ็ญนี้ หล่อวัฒนาพงษา, ดร.. กรุงเทพมหานคร : ปิตินาธิช, ๒๕๕๖.

จอห์น อาร์. ดับบลิว. สโตทท์. **ค่านิยมที่ทวนกระแส.** แปลโดยสภาพร พาชีรัตน์. กรุงเทพมหานคร : กนกบรรณสาร, ๒๕๓๘.

จอยเคอร์ลี. **ชีวิตของพระเยซูเจ้า (คำเทศนาบนภูเขาและคำอุปมา).** แปลโดย อำพันธ์ จงอรุณงามแสง. กรุงเทพมหานคร : คริสเตียนศึกษา แบปติสต์, ๑๙๘๘.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. **พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

เชิดชัย เลิศจิตเลขา. **เศรษฐศาสตร์สีเขียว เพื่อชีวิตและธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ทองคำ ศรีโยธิน. **พระพุทธโอวาทและกรรม**. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๑.

เทพพร มังธานี. **จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธจริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร : มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์, ๒๕๔๔.

ธนู แก้วโอภาส. **ศาสนาโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสถาตา ฟับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๙.

ธีระพล อรุณะกสิกร และคณะ. **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒.

เนื่องน้อย บุญนเดตร. **จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บาร์เบียร์ ลูอิส. **มัทธิว (ชุด BKC เล่มที่ ๑๓)**. แปลโดย ปฎิมา คงสืบชาติ (เอื้อศรี). กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ทีรินนัส (สำนักพิมพ์จีพี), ๒๐๐๔.

ประชา หุตานิวัตร. **การเมืองสีเขียว**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก, ๒๕๒๒.

ประทีป สาวาโย. **ليبเอ็ดศาสนาโลก**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, **นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____ .**เศรษฐศาสตร์สีเขียว เพื่อชีวิตและธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**.พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **คนไทยกับป่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๐.

_____ . **วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

_____ .**การพัฒนาที่ยั่งยืน**.พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ . **คนรักป่า ป่ารักคน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิปัญญาประทีป, ๒๕๕๔.

พระมหาจรรยา สุทธิธำณ. **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต).**ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๓.

มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืชแห่งประเทศไทย. **พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ แอนด์ ฟับลิชซิง, ๒๕๓๖.

วนิดา จิตต์หมั่น. **ชีวิตกับสภาพแวดล้อม**.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

วิทยา ว่องกุล(บรรณาธิการ). **วิกฤติโลก แผน World Bank ยึดประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๒.

วันชัย โพธิ์วิจิตร. **พิลึกส์ยุคใหม่ปริทัศน์**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๗.

สมจิตร พงศ์พจน์. **ภาวะแวดล้อมและนิเวศวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๑๘.

เสถียร โกเศศ. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา. ๒๕๒๑.

ศิริพต ผลสินธุ์. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : ดี ดี บุคส์ไตร์, ๒๕๓๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กานมณี ภู่วักดี. “ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลิกตามทัศนะของอาร์เนนาสส์”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

โกศล ช่อผกา. “พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวลิก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

เจริญ ชัยแก้ว. “แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม: ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีตะวันตกกับ

พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

ฐิตินันท์ พลชัย. “การศึกษาเชิงวิพากษ์เรื่องแนวคิดการยึดมนุษยเป็นศูนย์กลางในนิเวศวิทยาเชิงลิก”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

ธัญวรินทร์ ภัคดิธนิกิตต์. “การเปรียบเทียบการพัฒนาความประพฤติของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

นุพันธ์ ทศมาลี. “คุณค่าทางจริยธรรมของคำสอนเรื่อง มาตรฐานใหม่ของพระเยซูคริสตเจ้าจาก

พระวรสารตามคำบอกเล่าของนักบุญแมทธิวกับการนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน”.

การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตศึกษา : วิทยาลัยแสงธรรม, ๒๕๕๔.

ปิยมาศ ใจไฟ. “แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิต กุมาร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา). “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระมหาแผนธมเมธี (ศรีอภัย). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพันเอกปิ่นมุกข์กันต์”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาวิฑูฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง). “บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สุนทรภรณ์ เตชะโพกุล. “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. คณะเศรษฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

สุภาวดี นัมคณิสสรณ์. “การศึกษาเชิงวิพากษ์เรื่องแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางในนิเวศวิทยาเชิงลึก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

(๓) บทความ : วารสาร :

บาทหลวงประสิทธิ์ ต้นเจริญ. “ต้นไม้กลางสวนเพียงต้นเดียวก็อยากจะครอบครอง”. ใน **วารสารแสงธรรมปริทัศน์** ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม, 2014/๒๕๕๗.

บาทหลวงวสันต์ พิรุฬห์วงศ์. “ความรักในพระคัมภีร์” ใน **วารสารแสงธรรมปริทัศน์**, ปีที่ ๓๘. ฉบับที่ ๑. มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๗.

ประเวศ อินทองปาน. “การศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธปรัชญากับนิเวศวิทยาแนววิถีตามทัศนะของอาร์เนแนสส์”. ใน **วารสารมนุษยศาสตร์**. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒, ๒๕๕๓.

พระคาร์ดินัลคาร์โล มาริโอ มาร์ตินี. “บทเทศน์บนภูเขา”, ในเอกสารประกอบบทเทศน์พระสังฆราชโยเซฟ ประธาน ศรีदारุณศีล. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สตาร์บูมอินเตอร์พรีนท์ จำกัด, ๒๐๑๔.

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). “ศาสนาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม”. ใน **วารสารพุทธจักร**. ปีที่ ๔๙, ฉบับที่ ๑๑, ๒๕๓๘ : ๓-๑๓.

ริชาร์ดมาร์คส์. “เพื่อมนุษย์หรือเพื่อธรรมชาติ : แนวคิดร่วมสมัยเกี่ยวกับจริยธรรมสิ่งแวดล้อมจากนักคิดทางตะวันตก”. แปลโดย วัลลภา มาร์คส์. **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จริยธรรมสิ่งแวดล้อม : มุมมองที่แตกต่าง**. จัดโดย ภาควิชาพื้นฐาน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า. วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ ห้องเพทาย โรงแรมรัตนโกสินทร์.

สยาม ราชวัตร. “พุทธจริยศาสตร์กับธุรกิจการค้าเนื้อสัตว์”. ใน **วารสารมนุษยศาสตร์สาร**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๓๖.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. “คนไทยกับค่านิยมในการอนุรักษ์ธรรมชาติ”. ใน **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Books :

Aquinas. **The Cristianity Perception of Nature Project**. Geneva: Earl & Associates, 1976.

Capra, F. **The Web of Life: A New Synthesis of Mind and Matter**. London: Harper, 1996.

Devall, B, and G. Session. **Deep Ecology : Living as if nature mattered**. UT: Peregrine Smith Books, 1985.

De Silva, Lily. **Buddhism and Ecology**. Varanasi: Motilal Banarsidass, 1992.

Granberg-Michzelson. **The Ages of Gaia: A Biography of Our Living Earth**. New York : Norton, 1988.

John Passmore. **Man's Responsibility for Nature**. London: Duckworth, 1974.

Leopold, A. **The Land Ethics in a Sand Almanac County**. New York: Ballantine Books, 1970.

Luther. Commoner. **The Closing Circle**. London: Knoph, 1971.

Nash, Nancy. **The Buddhist Perception of Nature Project**. Geneva: Earl & Associates, 1987.

Norman, K.R. (Tr.). **Theragatha**. London : Pali Text Society, 1969.

Saint Augustine. **Bio-ceneticegalitarianism Environmental ethics : Reading in the theory and application**. Bostom : Jones and Barlett Publishers. Routledgu, 1966.

Session, G. **Deep Ecology for 21th Century**. New Jersey: United State, 1995

Schweizer. **The Biography of the Biology**. Columbo : J.W.Mawata, 1972.

Wickkremesinghe, K.D.P. **The Biography of the Buddha**. Columbo : J.W.Mawata, 1972.

(2) Research/Thesis :

Grady, C.D. "A Buddhist Response to Modernization in Thailand (with particular reference to conservationist forest monk)". **Ph.D. Thesis in Philosophy**. University of Hawaii, 1995.

Praves Intongpan. “Environmental Ethics and Buddhism”. **Ph.D. Dissertation**. Pune University. India, 2000.

(3) Website:

Joseph R., Desjardins. **Environmental Ethics : An Introduction to Environmental Philosophy**. Bodton. Wadsworth.1997.

Joseph R. Desjardins. **จริยธรรมสิ่งแวดล้อม: ปรัชญาด้านสิ่งแวดล้อม**. Bodton: วัดส์เลียวโพลด์ อัลโดแซนด์ออรากิลเคาน์ตีสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนิวยอร์กออกซ์ฟอร์ด, 1997.<http://oknation.nationtv.tv/blog/academicbuddhism/2015/08/30/entry-2> (เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2561)

Taylor, Paul **ความเท่าเทียมกันทางชีวภาพ. (biocentric egalitarianism) จริยธรรมสิ่งแวดล้อม**: การอ่านทฤษฎีและการประยุกต์ใช้แก้ไขโดย Louis P. PojmanBoston: Jones และ Bartlett Publishers, 1994.

Taylor, Paul. “Biocentric Egalitarianism”. **Environmental Ethics: Readings in Theory and Application**. Edited by Louis P. Pojman. Boston: Jones and Bartlett Publishers. 1994.

<http://oknation.nationtv.tv/blog/academicbuddhism/2015/08/30/entry-2> (เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2561)

ประวัติผู้ทำวิจัย

- ชื่อ ฉายา สกุล : พระธวัชชัย ธวชูโช/สงสมอ
- วัน เดือน ปี เกิด : ๒๙ สิงหาคม ๒๕๒๔
- สถานที่เกิด : ๑๗ หมู่ ๒ ต.สมอทอง อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี
- การศึกษา : มัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสุราษฎร์ธานี จ.สุราษฎร์ธานี
- ประสบการณ์ทำงาน : ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- อุปสมบท : ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒
- สังกัด : วัดสุ่มังคลาราม ๗๗ หมู่ ๕ ต.ท่าชนะ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี
๘๔๑๗๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสุ่มังคลาราม ๗๗ หมู่ ๕ ต.ท่าชนะ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี
๘๔๑๗๐
- โทรศัพท์ : ๐๖๓-๓๙๘-๘๗๗๘
- E-mail : thavatchai0942@gmail.com
- ปีที่เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรี : พ.ศ. ๒๕๕๙ ศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนา
เปรียบเทียบ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ปีที่จบการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑